

3880

FOLIO

78

OEE Könyvtár
Áll.Ell. 2018

Faint, illegible text or markings at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

MADÁRVÉDELEM.

ELŐZŐ.

AZ ÁLLAM, A TÁRSADALOM ÉS AZ EGYESEK
MADÁRVÉDELMI TEENDŐI.

A MADÁRVÉDELEM FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON.

14 KÉPPEL.

A. k. 2473.

IRTA:

DR. FROMM GÉZA.

RÁCZKEVE, 1907.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

*Nem harcot keresünk, de barátot az érdemes ügynek ;
Jót akarunk mi csupán s mentség ez minékünk.
Tenni s a czélig elérni nehéz ám ; rontani : semmi,
Ellenhajszá helyett : tette, hatásra velünk.*

ELŐSZÓ.

Kis könyvem, minthogy a madárvédelem ügye folytonosan napirenden van, talán nem szorul különösebb indokolásra.

Általános indokául pedig elegendő lesz *Kölcsey*-nek azokra az örökigazságot hirdető szavaira hivatkoynom, a melyek szerint:

ismereteket „a munkás élettal egybekötni: ez a feladás, mire . . . törekedni kell. Tiszteletet érdemel a tudós is, ki négy fal közt halványulva a mult világ emlékeivel kizárólag társalkodik: de a jelenkorra hatni kívánó polgárnak más pályán kell indulnia. Magányos ismereteket szerezni, hogy azok tovább plántálva közkinccsé váljanak; világos ideákból fáklyát gyujtani, melynél az együttélők előítéleteik sötétségéből kiléphessenek, régi és új, idegen és saját tapasztalást egyesíteni, hogy . . . vezérelv gyanánt ragyogjanak, szóval minden ismeretet a kor szükségeire s kívánataira, a jelenlét nemesítésére s a jövő előkészítésére fordítani:“ kötelességük azoknak, a kik „a közdolgozókban forgandók.“

ELŐSZÓ

Kis könyvem, mint ahogy a megnevezéséből is látszik, nemcsak a magyar nyelvvel foglalkozik, hanem a magyar nyelvvel foglalkozókkal is. Azaz a magyar nyelvvel foglalkozókkal foglalkozom.

Alapvetően indokolt, pedig elégséges lesz. Könyvemnek az az oka, hogy az önképzésről írok, és az önképzésről írok, és az önképzésről írok.

Írta: ...
A könyv célja, hogy a magyar nyelvvel foglalkozókat segítse a nyelvvel foglalkozásban. A könyv célja, hogy a magyar nyelvvel foglalkozókat segítse a nyelvvel foglalkozásban. A könyv célja, hogy a magyar nyelvvel foglalkozókat segítse a nyelvvel foglalkozásban.

Védjük a madarakat!

Sok érdeemes szó hangzott már el a hasznos madarak érdekében, de még mindig nagyon kevés, még mindig nem elég ahhoz, hogy célját megközelítse, vagy éppen el is érje.

Nem fölösleges, nem szükségtelen tehát újra meg újra s mindig nyomatékosabban hangoztatni, hogy *sürgős, nagyon sürgős a tenni való, ha elkésni nem akarunk.*

Miről is van szó?

Megmentéséről, ezer meg ezer, izgó-mozgó, nyüzsgő-forgó, csiripelő apró hasznos életnek megmentéséről, a hovatovább pusztuló termésnek, gyümölcsnek, gabonának, lisztnek és *a mindennapi kenyérnek.*

Hát a mi gyönyörűségünk semmi?

A szemünknek, a fülünknek, a szívünknek szóló benső gyönyörűség, a mi lelkünk felfrissítése! Bizony ez is valami, sőt nagyon is nagy valami!

Lehetetlen, hogy ne hiányozzék az eresz alól a ficserékelő fecske,- a kémény mellől a gólya,- a kertből a fülemüle, cinke, rozsdafarku,- a mezőről a dalos pacsirta, a vetésből a pittypalattyoló fűrj, a brekegő haris, a fürge kis csiz s a tarka tengelicz,- az erdőből a kakuk, a fütyülő rigó és ki tudja hány, ezerszeres áldása, a kicsinyben is nagyot alkotó hatalmas Istenségnek! Hiányoznia kell neki, mikor napról-napra fogy, folyton kevesebb lesz valamennyi, úgy, hogy innen-onnan ritkaságszámba megy a madárdal, mese lesz csak a népes fecskéfészek, a gólya kelepelés, a kis czinegének bizalmas, bájos sürgés-forgása, hirből hallott a kakukszó s a méla pittypalatty. — Hiányoznia kell neki, mert úgy összeforrott mindegyik a kikelet első pitymalatával, úgy oda tartozik az emberi létföltételek évszakos jelenségeihez, hogy egymás nélkül el se lehet képzelni őket.

Hiszen, ha nem volna pompás élvezet a madárdal és kedves maga a kis madár, aligha függne falun és városon minden ház, minden műhely ajtaján ott a kis kalit, aligha rejtene foglyul magában örök özvegységre és busongásra szánt egész nagy madár-

világot! Vagy miért adják meggondolatlan emberek játékszerű a rabul ejtett esetlen kis madárfiókot, vagy meg nem becsült öregebb madarat? Nem-e, mert jól tudják, hogy a kis gyermek is végtelenül örül neki: Örül és halálra kinozza. S vajjon mit nyer vele, aki játékszerű adja neki? Pár percnyi békességet, a melyet méreg drágán fizet meg, a mikor a termését és gyümölcsét megeszi a pajor meg a hernyó. S ez akkor nem jut eszébe! Nem: akkor sem, a mikor a jószágát majd agyonszipolyozza a légy, meg a bögöly, a mikor a nyugalmát megzavarja, élvezhetetlenné teszi ugyanaz a légy, meg a szunyog, a mely nem hiányzik se a konyhájából, se a kamrájából, de még a tiszta szobából, sőt — tisztelet a házi asszonynak, — sokszor még a leveséből, meg a borából se!

Hejh pedig, ha a mi fecskeink hazatértek volna s nem állnának üresen a fészkeik egész nyarantszaka, bizony mégis csak máskép lenne!

Gyümölcsöseink tele vannak hernyófészkekkel, úgy, hogy nem győzzük tisztogatni, még ha megbüntetnek is érte. Az alma, a körte, a szilva lehull, mert férges; cseresnyében, meggyben, barackban ott a kukacz; a dió belseje rossz és még a rózsafa gyöngye ágacskáit is pusztára eszi valami, hogy siralom rájuk nézni. Pedig de permetezzük, de kapáljuk, hernyózzuk, — mennyit füstöljük, — mégis mind hiába! Az apró ellenséggel vajmi keserves a küzdelem és csaknem teljesen meddő is. Sáska ez valamennyi, mely úgy jön mint a fürgeteg, hogy nem lehet védekezni ellene.

És lám, régen nem volt ez így! Ha volt is pusztulás, nem volt évről-évre és még emlékezhetünk arra, amikor nem csak pár kosárnyi volt az összes szilva-, alma- vagy dió-termés, hanem vékákkal adott minden fa, pedig nem is kellett permetezni soha. Csakhogy akkor még zajos volt madárdaltól a csalit, lármás a berek, megjött a gólya, a fecske, sok volt a kis madár és télen nem ok nélkül koppantgatták meg ablakunkat, didergő, fázó, éhező munkásai a mi földjeinknek!

Ma már nincs se madárdal, se berek, se gyümölcs, sőt sok helyen szüret, meg termés sincsen; — de van kopasz, leveletlen, pókhálóktól, hernyófészkektől elégtelenülts csenevész pár szál fa; hernyó, lepke, bogár, kukacz, sáska, futrinka, meg a jó Isten tudja miféle micsoda, ami se a szemnek, se a fülnek, se a szivnek nem kedves, se a lelket nem gyönyöríti.

Hova lesz a rügyfakasztó tavasz minden gyönyörúsége, ha

bimbó, virág nem ékesíti, ha a tél komor és szomorú, megunt borongását a várva várt első madárcsicsergés lelkünkben ki nem üzi? Hova lesz, ha a rügy, a bimbó s a gyöngye csemete helyén ocsmány férges emelgetik felénk undok fejüket? hova az aratás és a vidám szüret?

Mert ez mind összefügg egymással és egyik a másik nélkül meg nem lehet.

Védjük tehát a madarakat!

Védjük ne csak jószívüségéből és szórványosan, ne csak azért, mert szépek és kedvesek, hanem *rendszeresen, a magunk jóvoltáért!* Hiszen nem is sok kell hozzá, oly végtelenül egyszerű az egész! És ne feledjük el azt a kis nótát, a melyre még ovodás korunkban tanítottak bennünket:

„ha megjön a gólya, fecske, megtelik virággal a kertecske“!

A madárvédelem módja multja és tényezői.

Mit kell hát tennünk a madárvédelem érdekében? Persze, hogy itt is megint az *államhoz fordulunk első sorban*, mint leg-hatalmasabb tényezőhöz. Igenis az államhoz! Pedig ez már réges-régen fölismerte a védelem szükségességét és fontosságát, sokkal előbb, mintsem a közönség arra gondolt volna.

Fájdalom, hogy az utóbbinak még most se ment át a vérébe s a köztudatába, pedig a baj már a *zsebéig* hatott.

Lássuk, *mit tett hát a magyar állam* a madarak érdekében!

Nyomai vannak, hogy a régi, ó-kori népek is dolgoztak ezen a téren. Hiszen már Mózes is népe figyelmébe ajánlja az apró madarakat.

Ámde e könyvecske kerete nem elegendő mind ennek a megismertetésére. Hanem arra igenis hivatott, hogy *a magyar állam vonatkozó intézkedéseit*, a mennyire lehet, nyilvánossá tegye.*) A madárvédelem történetében ugyanis előkelő, vezető szerepet visz a magyar állam, méltó következként a fontos kérdés, belátásra valló, bölcs fölismerésének.

Vadászati szempontból már a legrégebbi törvények is csak a

Kifogástalan teljességre persze ez a kis mű szert nem tehet; de hálás köszönettel vesz és kér a szerző minden helyesbítést és kiegészítést, bármilyen csekélyke adatot tartalmazzon is az.

nemeseket kedvezményezik. Jobbágnak, parasztnak tilos a vadászat és *madarászat*. (Ulászló V. Decr. XVIII. czime és 1504. XVIII. t.-cz.)

Ez a védelem első szárnypróbálgatása.

Később ez is szigorítást nyer.

Az 1729. évi XXII. t.-cz. már egyenesen a vadászat- és *madarászat* szabályozásáról szólva, a nemeseknek és nemesi kiváltságot élvező földesuraknak is csak „szaporodás idején kívül” engedi meg a vadászatot és madarászatot. (2. 3. §.)

Kivételt tesz a ragadozó vadakra nézve, a melyeket üldözni folyvást szabad. (10. §.) A büntetést 3 nehéz márkában, kárpótlásban és perköltségben szabja meg. (11. §.)

Ennek a rendelkezésnek, úgy látszik, nem volt meg a kellő foganatja, miért is a vadászatról szóló 1802. évi XXIV. t.-cz. 8. §-a már újból csak a ragadozó vadak és a vetésekre és szőlőkre káros madarak vadászatát és irtását engedélyezi.

Az 1836. évi VI. t.-cz. 8. §.-a eltiltja a jobbágyakat a vadászat, halászat és madarászat jussainak a gyakorlásától.

Ismét tovább megy az 1840. évi IX. t.-cz. 15. §.-a, a mely a vadászatot csakis a tulajdonosoknak engedi meg, közelebbről is körülírt olyan időkben, a mikor az a veteményekben vagy ültetvényekben kárt nem tehet. Így pl. szőlőben február 1-től — szüretig.

Az 1847. évi erdélyi V. t.-cz. 12. §.-a szintén csak a földesuraságnak adja meg a vadászat, halászat és madarászat jogát.

Ezek azonban még mind csak általánosságban intézkednek. Az első részletes rendelkezést a vadászatról szóló 1872. évi VI. t.-cz. tartalmazza, melynek

10. §. *e*) pontja szerint fajdkakasra junius elsejétől (jérczére soha), —

10. §. *f*) pontja szerint fogolyra január elsejétől, fácánra és tuzokra február elsejétől — augusztus 15-ig, —

10. §. *g*) pontja szerint *más madárra* február elsejétől — augusztus 31-ig nem szabad vadászni, sem ezek *fészkeit vagy tojásait érinteni vagy elszedni*.

Kivételt tesz :

1. a 13. §., a mely párosodás és költés idején kívül a vándor és vízi madarak vadászatát megengedi ; —

2. a 14. §., a mely szerint szabad tiltott időben is vadászni a seregekben vonuló vadludra, vadkaçsára, vad és szelid galambra,

seregélyre, keselyűre, sólyom, kánya, vércse, héja és ölyv minden nemére, nagy suholyra, hollóra, szarkára, varjura és verébre.

3. a 15. §. a kártékony vadaknak saját területen való pusztítását,

4. a 16. §. pedig a kóbor kutyák és *házi macskák* elpusztítását is megengedi.

Ez nagy haladás, mert keresi már a hasznos és káros madarak közt a különbséget és a madárvilág legnagyobb ellensége, a kóbor macska irtását és lehetővé teszi.

Nagyobb súlyt szerez végül e tilalmaknak a törvény azzal, hogy azok áthágóira büntetést szab és pedig arra, aki tiltott időben vadász, 5—50 forintot, aki a nem ártalmas madarak fiait elfogja, fészkeit elrombolja és tojásait elszedi, arra 1—10 forintot, aki tiltott időben *vadat árul*, arra 2—10 forintot. *Isméltés* esetén kétszereset vagy megfelelő fogságot. — Végül az egyszerre elkövetett több kihágást külön-külön büntetteti. (21—33. §.)

Ez a törvény tehát már hathatósabb védelembe veszi a madárvilágot, de még sem olyanba és nem oly módon, hogy a benne rejlő nemes szándék céljához juthatna.

Mindazonáltal az 1883. évi XX. t.-cz. majdnem szóról-szóra átveszi és csak keveset változtat rajta; még pedig:

az 1876. évi VI. t.-cz. 10. §-ának

e) pontját kiterjeszti a siket és nyirfajdra (9. §. e)

f) pontját a császármadarakra (december 1-től), fáczánra és tuzokra (február 1-től — augusztus 15-ig. (9. §. f.),

g) pontját a foglyokra (január 1-től — augusztus 1-ig. (9. §. g.),

h) pontjában kiterjeszti a tilalmat az *éneklő madarakra minden időben*. (9. §. h.)

12. §.-ában az 1876. évi VI. t.-cz. 14. §.-ával szemben a *seregélyt* is védelemben részesíti, mert *üldözését csakis a szőlőkben és gyümölcsösben engedi meg*.

A 15. §. *Szabad időben is tiltja minden szörmés vagy szárnyas hasznos vad törrel és hálóval fogdosását* (1876. VI. 12. §.), de kivételt tesz a fenyves madárra nézve. (25. §)

Ez a törvény tehát haladás, sőt nagy haladás mégis és ha szigoruan betartották volna, eredménye is lenne; de csak irott malaszt maradt ez is, épen úgy mint az előtte valók és utána következők.

Ilyen az 1888. évi XIX. t.-cz. a halászatról, melynek 26. §-a

megengedi, hogy a halászatra jogosítottak vadászati jogosítvány nélkül is elpusztíthatják, — lőfegyver használatának kizárásával, — a csonttörő sast (*halietos albicilla*), a halász-sast (*pandion halietos*), a jégmadarat (*alcedo ispida*), valamint a gémekeket ruczákat és ludféléket. Ezek azonban elpusztítás után is a vadász-terület tulajdonosáéi maradnak.

Mindezeknél sokkalta gyökeresebb intézkedésekkel nyul a közgazdasági érdekekbe a mezőrendőrségről szóló és most épen újítás alatt levő 1894. évi XII. t.-cz. Ezen már meglátszik a madárirtás hátrányainak alapos felismerése s a madárvédelem nagyobb figyelemre méltatása.

Vonatkozó rendelkezései kivonatosan ezek:

57. §. A hasznos madarakat pusztítani, azok fészkeit és tojásait elszedni, valamint a hasznos madarakat és tojásaikat forgalomba hozni — hatósági engedély nélkül — nem szabad. Ez a tilalom a lakóházakon levő fészkekre ki nem terjed.

58. §. A földmívelési miniszter jogosult a jelen törvényben említett állatokon és növényeken kívül a mezőgazdaságra hasznos vagy káros más állatok, madarak vagy növények kiméltését vagy irtását rendelettel szabályozni.

90 §. A tilosban talált *baromfit*, ha behajtása nehézségbe ütközik, meg lehet ölni. A *kóbor kutyát és macskát* a saját birtokán mindenki elpusztíthatja.

95. §. *Kihágást* követ el és 100 koronáig büntethető: k) aki a káros állatot és növényt irtani hatósági figyelmeztetés ellenére elmulasztja.

Aki a hasznos madarat pusztítja, fészket, tojását, fiait elszedi vagy hatósági engedély nélkül forgalomba hozza.

Az eljárást az ilyen ellen *hivatalból* kell megindítani.

99. §. Visszaesés esetén a legmagasabb büntetés kétszeresét is lehet alkalmazni.

101. §. A büntetéspénzből legfőlebb 25%-ot a *mezőőröknek* lehet, azok szegődségében biztosítani. A többinek fele az orsz. közgazd. alapot, fele a községet illeti.

114. §. Az ítéletben meg kell határozni az *elzárás* tartamát, (1—5 koronáig: 12—24 óra) a melyre a pénzbüntetést behajthatatlanság esetén át kell majd változtatni.

115. §. Elzárás helyett vagylagosan ugyanolyan tartamu közmunkára is át lehet változtatni a pénzbüntetést. Ha az elítélt ezt a felhívás utáni 24 óra alatt meg nem kezdi és egyfolytában le

nem szolgálja, az elzárást úgy kell végrehajtani, mintha semmit se teljesített volna. Ezt a törvényt kiegészíti az 1894. október 17. napján *48000. szám alatt kelt földmívelésügyi m. kir. miniszteri rendelet*, mely a törvény minden egyes pontját külön-külön értelmezve, annak életbeléptetéséről intézkedik.

Említésre méltó különösen, hogy a hasznos madarak pusztítására és tojásaiknak stb. forgalombahozatalára vonatkozó törvényes intézkedések foganatosítását az *elsőfoku hatóságok különös kötelességévé teszi* (57. §.) és a mezőgazdaságra nézve hasznos állatok, *különösen a madarak* kiméltése iránt (a törvény 58. §-a értelmében) teendő intézkedések céljából fölhevítta a törvényhatóságokat, hogy a területükön működő gazdasági egyesületek, vármegyei és járási gazdasági bizottságok belevonásával e tárgyban 1 év alatt javaslatot tessenek.

E javaslatok eredménye az *1901. évi márczius 18-án kelt 24655. számú földm. min. rendelet*, a mely felsorolja a hasznos és káros madarakat; szabályozza a forgalombahozatal és tudományos kutatások kivételes engedélyezését.

(Engedélyt a főszolgabíró adja, legföljebb 10 darab gyűjtésére és 14 napi tartamra.)

Visszatérve a 48000/1894. sz. földm. miniszteri rendeletre, nem hagyhatom szó nélkül, hogy annak D-melléklete, a mely a *mező- és hegyőrök* szolgálati viszonyait szabályozza, a *12. §-ban ezeknek külön is kötelességükké teszi a hasznos madarak védelmét* s az 1894. évi XII. t.-cz. 95. §-ának k) és o) pontjába ütköző *kihágások följelentését* és a 10. 11. §. szerint fegyelmi vétségként elbocsátással bünteti azt, aki szolgálatát kétszeri intés után is hanyagul teljesíti vagy a kárt tevőt 24 óra alatt föl nem jelenti.

Nyilvánvaló ezekből, hogy a törvényhozás nagy körültekintéssel a legjobbat kívánta alkotni.

Ámde a magyar állam nem csupán törvényhozás útján, hanem más eszközökkel is igyekezett a madárvédelem ügyének szolgálót tenni. És pedig főként azért, hogy első közt vett részt a *mozgalom nemzetközivé tétele körüli nagy munkában*, melynek első érdemleges lépése az Andrássy Gyula külügyminiszter által 1875-ben Magyarország, Olaszország és Ausztria között létrejött madárvédelmi megállapodás. A midőn aztán boldog emlékü Rudolf trónörökösünk 1884-ben az első összejevetelt megszervezte, elsőül ajánlotta föl vendégszeretetét a *II. madártani kongresszus* céljaira.

Ez a kongresszus nagyon nehezen tudott megszületni és

hogy létrejött s ezzel alapjává lett az azóta megtartott későbbieknek, az Hermann Ottónak, az akkori nagy magyar kormányznak és a magyar állam és Budapest székesfőváros uri áldozatkészségének az eredménye.

A II. nemzetközi madártani kongresszust teljesen annak magyar bizottsága szervezte és alapos, tudományos előkészülettel rendezte. *Ennek előmunkálataival veszi kezdetét a magyar állam szüntelen tartó tevékenysége a madarászat terén.*

A kongresszusra egyetlen egy állam se tudott, — néhány nagynevű madártudós fölolvadásától eltekintve, — annak körébe vágó tudományos munkálkodással beszámolni. *Egyedül Magyarország* volt az, amely már akkor komolyan vette az ügyet és bemutatta a saját addig ösmeretes madárvilágát, — a kongresszus céljaira folytatott nagyszabású vonulási megfigyelés eredményét, — beható földolgozásban a madárvonulásra vonatkozó addigi összes történeti anyagot és bíráló ösmertetésben ugyanannak addigi összes irodalmát, megjelölván a haladás további irányát is. 47 tudományos becsü munkával vett részt a kongresszusban.

„A kongresszus sikere morális kötelezettséget jelent, — mondja gróf Csáky, az akkori közoktatási miniszter, — morális kötelezettséget jelent Magyarországra, hogy ama tudományanyag számára, a melynek a kongresszus szentelve volt, valamely állandó intézetet létesítsen.“

Ezzel indokolja meg a *magyar madártani központ* fölállítását, melynek saját belátása szerinti megszervezésével Herman Ottó bízta meg.

Ez aztán főként orinthophaenologiai jelleggel szervezte 1894-ben és vezeti azóta, mint tiszteletbeli igazgatója.

A „Központ“ célja :

1. az orinthophaenologia jelenségeinek és törvényeinek kutatása és felderítése,
2. a magyar madárvilág tudományos leírásának teljes előkészítése,
3. az észszerű madárvédelem meghonosítása,
4. a mezőgazdasági érdekek szolgálata,
5. mindezek céljaira érintkezés, levelezés és eszmecsere folytatása és föntartása minden e téren számbavehető tényezővel s e célra 2 nyelvű folyóirat (*Aquila*, megjelenik minden januárban, ára 16 korona) és többnyelvű kiadványok terjesztése.

Eredményei :

1. madárvonulási megfigyelések, a melyeket szak-orinthologusai, a m. kir. erdőhivatalok, néptanítók és magánmegfigyelők körében létesített hatalmas megfigyelő hálózattal teljesít. (Évenként mintegy 5000 használható megfigyelés.),

2. ezzel kapcsolatos meteorológiai számítások, amelyeket Hegyfoky Kabos turkevei plébános eszközöl,

3. a beszerzett adatok lelkiismeretes és tudományos színvonalon álló feldolgozásai és pedig az érkezésre nézve Herman Ottó, Chernel István, Schenk Jakab kezéből, a távozásra Pungur Gyula munkásságával,

4. a madarak gazdasági jelentőségére vonatkozó kutatások. Első hivatalos alapjuk ezeknek az 1892. május 14-én kelt 24574/IV. számú földm. miniszteri rendelet, melyben a miniszter valamelyik német czég ajánlata folytán az iránt tudakozódik, hogy kiadja-e magyarul az ez által bemutatott képes madárismertetést. Herman Ottó ajánlatára azután a miniszter önálló magyar munkák kiadását határozza el és 69799/1896. IV/4. szám alatt *Chernel Istvánt* bizza meg annak kivitelével, aki 30 év óta gyűjtött adatai alapján 1899-ben közrebocsátja: *Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre*“ czimű alapvető*) *remekművét*, (3 kötetben, XL. szines 5 fekete műlappal), mint a földmívelési m. kir. minisztérium kiadványát. (Ára füzve 18, kötve 40 korona.) E mellett rendre jelennek meg a *minisztérium hasznos és értékes gazdasági kiadványai ingyen is, de potom árért is*. Így Chernelé mellett *Herman Ottó* kis remeke: *A madarak hasznáról és káráról*, 100 pompás képpel, 300 oldalnyi zamatos magyar szöveggel, 1 koronáért. Azonkívül az „*Aquila*“-ban s annak külön lenyomataiként a szakbavágó tanulmányok szakadatlan sorozata. 2 sőt több nyelven is, a melyeket az „*Aquila*“ a művelt világ minden részébe elkövetít. Meg kell említenem ezeken kívül *Herman Ottónak* és *Chernelnek* madárvédelmi, vonulási s a madarak hasznáról szóló számtalan dolgozatát, *Csörgei* Titusnak madárvédelmi „*Utmutatóját*“ és külföldi utjairól szóló beszámolóit. *Schenk* Jakabnak és *Hauer* Bélának a vetési varju gazdasági jelentőségéről s *Loósynak*, *Soósnak*, *Csikinek* a begytartalmak vizsgálatának eredményeiről szóló

*) Alapvetőnek mondom, mert *Petényi Salamonnak* a múlt század harminczas éveiből való teljesen eredeti, tudományosértékű mesterműve se jelent meg előbb és még maig se közkeletű. Sőt azonfelül még töredékes is, mert kéziratának csak egy részét sikerült föltalálni és megmenteni.

Gaál Gastonnak, Hegyfoky Kabosnak, gróf Forgáchnak, Buda Ádámnak idevágó számtalanszor méltatott értekezéseit.

További eredménye a „központ“ működésének

5. a vonulási térképek megállapítása és összeállítása,

6. a közönségnek nyitva álló hatalmas könyvtár és

7. különféle gyűjtemények (begyűjtés, tojás; mellcsont-, madár-, adatgyűjtemény;)

8. a magyar madárvilág (ornis) teljes névjegyzéke, a mely alapja lesz a teljes és kimerítő, részletes magyar madártani lexikonnak;

9. a madárvédelem terjesztése és népszerűsítése, állami támogatással létesített fészekodu-, etető- és madárkalács-gyár, valamint kísérletek ezeknek az állami erdőhivatalok útján előállítására iránt;

10. hivatalos tanulmányi kiküldetések s ezek eredményeinek hasznosítása;

11. hogy működése és eredményei szolgáltak alapul a horvát és müncheni hasonló intézetek fölállítására, valamint a rositteni egyesület hasonló irányu tevékenységére, végül

12. hogy *lekötelező, udvarias figyelemmel és áldozatkészséggel jutalmaz minden legkisebb érdeklődést, mi által az intézethez való kapcsolódást* és együttműködési kedvet nemcsak fokozza, hanem egyenesen teremti és egész ornithologus generációt nevel.

Megérdemelte tehát, hogy ideiglenes jellegének törlésével (1906. évi 8990/I. B. 3. földm. miniszteri szám alatt) véglegesítsék.

Állandó létszáma: 1 igazgató, 1 titkár, 1 adjunktus, 1 asszisztens, 2 gyakornok, 1 altiszt.

Nem hagyhatom végül említés nélkül a madárvédelmi állami tevékenység ismertetésénél az 1901. évi 36772. számú kereskedelmi és 1903. évi 105921. számú földm. min. rendeleteket, a melyek a 24665/1901. számú min. rendelet elvei szerint (hatósági engedély bekívánása, 10 darabnál nem több stb.) korlátozzák a hasznos madarak, tojások stb. szállítását.

Végül a 2820/1901. III. 1. eln. számú földmívelési min. rendeletet, mely az állatvédelemre vonatkozik általában, de társadalmilag messze menő következtetésekre vezetett. (A legnagyobb vidéki állatvédő egyesület: a községi egyesülés a rendelet következtében alakult.)

Állami támogatással vettek részt továbbá a magyar kiküldöttek a III. és IV. madártani kongresszuson is és pedig méltó képviseléssel. Utóbbin ismét a magyar állam mutatta be a legnagyobb tudományos készültséget, nyolcz kiváló értékű tanulmányt és néhány színes madárképet (angol nyelven) osztogatván szét az

egybegyűlt tudósok nagy száma között. Előbbin pedig a magyar 1894 : XII. t.-cz. és 24665/VII/1—1901. sz. fm. min. rendelet alapján kötötték meg az 1902. évi nemzetközi madárvédelmi egyezményt, a melynek betetőzése az 1906. évi I. t.-cikk: *a mezőgazdaságra hasznos madarak védelme végett Párisban 1902. márczius hó 19-én kötött nemzetközi egyezmény, valamint a függelékét képező két jegyzék becikkelyezéséről.*

Rövid kivonata ez :

1. §. A csatolt 1. sz. jegyzékben felsorolt hasznos madarakat ölni, tojásaikat, fészkeiket, költéseiket elrontani nem szabad. A jegyzéket mindenik állam bővítheti a maga területén.

2. §. Tilos fészket, fiókát, tojást elszedni elfogni, pusztítani, behozni, átvinni, árusítani, venni. (Kivétel a lakóházon, épületen, udvarban levő fészkek és helyenként a sirály és bibicz.)

3. §. Kelepcze, háló, hurok és minden tömeges fogásra vagy pusztításra alkalmas eszköz használata tilos.

4. §. A harmadik §. helyenként módosítható, de fokozatosan megvalósítandó.

5. §. Tilos elfogni, megölni, árusítani, behozni, áruba bocsátani márczius 1-től — szeptember 15-ig az 1. jegyzékbeli madarakat.

6. §. Esetenkint — hatósági engedéllyel és áruba bocsátás nélkül — lőhetők a gazdaságra károsak.

7. §. Tudományos célra kivételt lehet tenni, még kalitkás madarakra is, — engedély mellett.

8. §. Kivétel : a baromfi és a szárnyas-vadképen törvényben kijelölendő madár.

9. §. Kivétel : 1. halászatra, vadászatra törvényhozásilag megjelölendő madarak törvényhozás útján megengedendő lövése. 2. azoké, melyeket a törvényhozás a mezőgazdaságra nézve jelöl meg károsakul. A káros madarakat a 2. sz. jegyzék sorolja föl. Ezek a kivételek közé tartoznak, a míg a hasznosak közé nem jutnak. (1. §.)

10. §. Szerződő államok eddigi rendelkezéseiket 3 év alatt az egyezménynyel összhangba hozzák.

11. §. Rendelkezéseiket a francia kormány útján egymással közlik.

12. §. A nemzetközi értekezletre lehetőleg képviselőt küldenek.

13. §. A nem szerződő államok csatlakozhatnak.

14. §. Ez az egyezmény a megerősítő okiratok kicserélésétől számított egy év múltán lép életbe, határozatlan időre szól s a felmondás körözése utáni 1 évvel szűnik meg a felmondóra.

15. §. Megerősítő okiratok legrövidebb idő a kicserélendő.

16. §. A 8. §-ra Svédország kivétel.

1. számú jegyzék.

Hasznos madarak :

Éjjeli ragadozók :

Kuvikok (Athene).
Csuvikok (Glaucidium).
Karvaly baglyok (Surnia).
Erdei bagoly (Syrnium).
Gyöngy bagoly (Stryx flammea L.)
Réti füles bagoly (Brachyotte).
Erdei füles bagoly (Otus).
Füleskuvik (apró füles bagoly Scops, giu scop).

Kuszók :

Harkályok, fakopáncsok, küllők minden fajai. (Picus Gecinus etc).

Üldögélők :

Szalakóta (kék varju, kék csóka, Coracias garrula).
Gyurgyalag (Merops).

Verébalkatuak :

Bubosbanka (Upupa epops).
Fánkuszó (Certhia).
Sziklamászó (hajnalmadár, Tichodroma).
Csuszka (Sitta).
Sarlós fecske (Cypselus).
Kecskefejő (Caprimulgus).
Fülemülék (Luscinia).
Kékbecyék (Cyanecula).
Rozsdásfarkuak (Ruticilla).
Vörösbegy (Rubecula).
Csaláncsucsok (Pratincola).
Hantmadarak (Saxicola).
Szürkebegy (Accentores).

Poszáták minden neme :

Közönséges poszáták (Sylvia).
Barátka poszáták (Curruca).
Gezék (fattyu fülemülék, Hypolais).
Nádi poszáták (Acrocephalus).
Sitkék (Calamodita).
Mocsári poszáták.
Tücsökmadarak (Locustella) stb.
Tin-tin poszáta (Cisticola).
Füzikék (Phylloscopus).
Királykák (Regulus).
Ökörszemek (Troglodytes).
Czinegék minden neme (Parus, Panurus, Orites stb.).
Légykapók (Muscicapa).
Fecskék minden neme (Chelidon, Hirundo, Cotyle).
Billegetők (Motacilla).
Sárgyokák (Budytes).
Pipisek (Anthus, Corydala).
Keresztesőrüek (Loxia).
Sármányok (Citrinella).
Csicsörkék (Serinus).
Tengelice (Carduelis).
Csiz (Chrysomitris).
Seregély (Sturnus).
Pásztormadár (Pastor).

Gázlók :

Fehér és fekete gólya (Ciconia).
Miniszeri rendelettel (1. §.) még: vörös, kék és fehér körmü vércse. (80644/1906. fm. r.)

2. számú jegyzék.

Káros madarak:

Nappali ragadozók:

Saskeselyű (Gypaetos barbatus).
Sasok minden faja (Aquila, nisaetus).

Rétisas (Haliaetus) minden faja.
Ráró (halászósas, Pandion haliaetos).

Kányák, villásfarku kányák minden faja (Milvus, Elanus, Nauclerus).

Sólymok: Kerecsen-, vándor-, kaba-, kis sólyom (Falco) minden faja, kivéve a kék, vörös és a fehér-körmű vércsétet.

Héja (Astur palumbarius L.).

Karvalyok (Accipiter).

Réti héják (Circus).

Éjjeli ragadozók:

Nagy füles bagoly (Bubo maximus Flem.).

Veréb alkatuak:

Holló (Corvus corax L.)

Szarka (Pica rustica Scop.).

Szajkó (Garrulus glandarius L.).

Gázlók:

Szürke és vörös gémek (Ardea).

Bölgömbikák (Botaurus).

Bakcsók (Nycticorax).

Evezőlábuak:

Gödények (Pelecanus).

Karakatonák (Phalacrocorax).

Bukók (Mergus).

Buvárok (Colymbus).

(Ezt az egyezményt Magyarország, Ausztria, Németország, Belgium, Spanyolország, Franciaország, Görögország, Luxemburg, Monaco, Portugália, Svédország, Norvégia és Svájc irták alá).

Ugyancsak állami intézkedés a „*madarak és fák napját*“ nálunk meghonosító 1906. évi 26120. számú közoktatásügyi rendelet, melynél a kezdeményezés dicsősége Herman Ottó s az országos magyar állatvédő egyesület, a kivitel gróf *Apponyi Albert* fényes nevéhez fűződik, aki elrendelte, hogy az összes népiskolák tartsanak májusban vagy júniusban külön ünnepnapot a madárvédelem és fa-ültetés érdekében s ezek ismertetésére. — Amerikában ez már régen divik.

Állami tevékenység volt végre a földművelési minisztérium kebelében 1906. november 30-án megtartott szakértekezlet, melynek eredménye ma (1907. tavaszán) még nem ismeretes, de a mely kétségtelenül újabb babérokat fűz a nagyszivű, felsorolhatatlan érdemeket szerzett földművelésügyi miniszter, dr. *Darányi Ignác*z tudós homloka köré. Legvégül pedig az 1907. júniusában

megnyílt „M. kir. mezőgazdasági muzeum“, a melyet leírni nem, csak csodálni lehet.

Ez röviden a magyar állam madártani tevékenysége.

Hát mindez nagyon sok és igazán nagyon szép is! Büszkén mondhatjuk, hogy egyetlenegy állam se vitte ennyire s az eredmény mégis: semmi.

Mind csak írott malaszt. A madarat azért a nép meg nem becsüli és csakugy irtja mint eddig. Meg van a sok szép törvény a sok hasznos rendelet és nincs aki alkalmazza, nincs aki felügyeljen és tettere hívó tudomást szerezzen arról, hogy hány parasztgyerek tölti madárfiókák nyakatekergetésével az üres idejét és hány szülő nyújt neki készsége alkalmat erre.

Ezen nem segít se a külföldön sehol föl nem lelhető páratlan ornithophaenologiai hálózat, se ennek a művelt világ osztatlan elismerését kivivott eredményei.

Ezért kell tehát újból az államhoz folyamodnunk, főként most, mikor az együtthatásra hivatott tényezők: a földmivelés, vizügy, kereskedelemügy, belügy és közoktatásügy feladatuk magaslatán álló, ihletett férfiak, egész emberek kezében vannak. Mert nem jellegzetesség nélkül való, hogy a mostani *nagy kormány* annyi gondja-baja között elsőként tudott helyet adni a fennebb részletezett 1906. évi I. t.-cikknnek s a madarak és fák napja meghonosításának. *Darányi Ignác és Apponyi Albert* áldásos munkásságához kapcsolódik ez a két fontos rendelkezés, a háttérben Herman Ottó szerény, de páratlan kitartásu, meg nem becsülhető, eléggé soha nem méltányolható tevékeny és sokoldalú munkásságával.

Vajha még e ragyogó nevekhez fűződhetnék annak a kevés, de nagy horderejű lépésnek a megtétele is, ami még hátralevőnek látszik!

Dehát mi lehet ez?

Semmi más, mint a megkezdett mű teljes kiépítése, eszközök és módok felfedezése és alkalmazása ahhoz, hogy a felsorolt és, mint láttuk, századokon át hatástalan rendelkezések a szunnyadásból életre keljenek.

Ilyen eszközök lehetnének:

1. Egyes állatokról, fajokról, vagy bizonyos csoportokról szóló, sok és jó, ha lehet mentül több sikerült színes képpel diszitett, jól megírt könyvecskéknek, meg nyolczadrét alaku rövid ösmertetéssel ellátott jó színes képeknek nagy tömegben és olcsón vagy jutalmul ingyen való közrebocsátása. Legyen köztük tudó-

mányos és szórakoztató, de valamennyi olyan, hogy a madarakat megkedveltesse, az irántuk való szeretetet, érdeklődést, részvétet és rajtuk segíteni vágyást fölébressze és táplálja.

Utmutatással kellene ezeknek szolgálniuk úgy a védelem, mint a tenyésztés tekintetében, jó tankönyvül és tanítókönyvül a tanítóképzési növendékek, tanítók és tanárok számára.

2. Különös gondot kellene fordítani a lelkész-, a tanár- és tanítóképzőkben a sziv és lélek nemesítésre, hogy ezek az intézetek ne durva, faragatlan, műveletlen, gögös, önző és érzéketlen, hanem gyöngéd érzésű, finom lelkületű, művelt elemeket képezzenek és ilyenek kezébe tegyék a népnevelés rendkívül fontos és e tekintetben kellőképpen még máig se méltányolt szent ügyét. Ahol a felnőtt emberek és az iskolás gyermekek az értelmiség szellemi fölényét nem érzik, nem köszönnek, érintkezési módjuk érdes, tapintatosság és figyelem bennük nincsen, szóval neveletlenek: ott ugyanolyannak kell lennie alapján a velük érintkező, őket idomító papnak és tanerőknek is. Ezek a jelenségek minősítik a vezetőket is. Ezeket kell tehát másként nevelnünk, más tanrendhez szoktatnunk és lelkileg is képeznünk. Ezeknek a lelkébe kell beleoltanunk a gyöngédebb érzéseket és ezek keretében a fogékonyságot minden nemes cél s így a madárvédelem hasznos és kedves ügye iránt is. Ott kell előadni és mintegy belegyökereztetni az e félek iránti hajlandóságot a növendékekbe, akikből emberek és vezetők lesznek, akik az életben aztán tovább terjesztenék.

3. Az állatok és különösen madarak gazdasági jelentőségét, hasznos, kedves voltát, életmódjukat, tenyésztésük elveit és védelmüket ismertetni kellene bizonyos időszakonként, például 2 hetenként egyszer az elemi, ismétlő és gazdasági iskolákban, kötelező tantárgygyá tenni a tanítóképzőkben, sőt a tenyésztéssel meg kellene bizni néhány arra való tanulót, illő jutalomban részesítvén őket a sikerekért. (Tenyésztői oklevél, érem, pénzbeli segély, könyvjutalom, országos tenyésztő-egyesületbe felvétel, szaklapban méltatás stb.). A tenyésztett madarak $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ részét aztán megfelelő ünnepély körében kellene szabadon bocsátani, a többit pedig a tenyésztő javára értékesíteni és továbbtenyésztésre használni. Szóval kedvet kellene csinálni a tenyésztéshez.

4. Tenyésztő intézeteket kellene fölláttítani, amelyek a tenyésztéshez (és baromfifogyasztáshoz) anya- és apaállattal, teljes útmutatással és minden szükségességgel szolgáljanak s a lehető legmérsé-

keltebb árakkal dolgozzanak, gyámolítván, érdemük szerint, a magántenyésztőket is.

5. Az állami és magánerdészetek és gazdaságok alkalmazottjainak hivatalos munkakörébe kellene vonni a hasznos állatok tenyésztését és védelmét. Szigorú és eredmény felmutatására kötelező utasítással, az eredménytelenség büntetése mellett.

6. Képzett és megbízható állami vándortanítóknak kellene bejárniok az országot, akik az elüljárókkal, tanítókkal s a néppel, társaskörökben, kaszinókban, egyletekben való szakszerű felolvasás, rajzolt, festett, vetített és mozgó képek s kitömött vagy esetleg eleven állatok bemutatása által és minden más eszközzel, egyéb közmívelődési célok szolgálása mellett a hasznos állatokat is megkedveltessék, a nevezetteket kitanítsák, utmutatással ellássák, munkáikat ellenőrizték, a hibákat és tévedéseket megszüntessék; mert az előző pontok csakis a folytonos, erélyes, lelkiismeretes ellenőrzés és okszerű lelkesítés mellett érik el céljukat.

Épen ez okból szükséges volna:

7. hogy időközönként valamely *hivatali tekintélyvel ható*, magasrangu szakértő is utána nézzen a dolgoknak, aki tekintélyvel és megjelenésével kellő nyomatékot adjon az intézménynek, elismerésével, kitüntetésekkel stb. elégtételt a szorgalom háttérében rejlő várakozásnak és ösztönzést a lankadóknak.

8. Kötelezni kell a társas köröket a gazdaságilag hasznos állatokra s ezek védelmére vonatkozó olcsón előállított szakszerű füzetek és könyvek beszerzésére.

9. Szeretet ünnepeket és multságokat kellene rendezni és rendeztetni, még pedig társaságbeli és hivatali előkelőségek (főispán, alispán) jelenlétével, egyéb közérdekek és a hasznos állatok védelme céljára. — Előmozdithatnák ezt az ez iránt felhivandó egyházkerületek is a maguk szeretet ünnepei keretében, meg úgy, ha nagyobb téli ünnepek előtt és napjain, megfelelő tanítás kapcsán, gondjaiba és pártfogásába ajánlanák a hiveknek, különösen a fogékony gyermeki kedélyre hatva, az éhező madarakat.

10. Utasítani kellene a községi elüljáróságokat, hogy képviselő testületi gyűléseken ismételten tegyenek kellő hatásra alkalmas előterjesztéseket a madárvédelem tárgyában.

11. El kellene rendelni, hogy minden község, uradalom, vagy gazdasági tényező köteles legyen költőházakat, etetőket beszerezni és alkalmazni,

12. hogy minden birtokos köteles legyen minden holdnyi

területen legalább hármat fölállítani. Meg kell engedni neki, hogy takarékosági szempontból maga is készíthessen, de csakis gondos szakértői felülbírálás után alkalmazhassa.

13. El kellene rendelni, hogy minden birtok szélén legyen 40—50 méterenként egy-egy napraforgó virág és helyenként néhány bodzabokor, a melyek termésestül együtt a helyükön maradjanak a teljes kitavaszkodásig. — Azonkívül,

14. hogy minden birtok valamely helyén legyen holdanként egy-két csomó sűrűre nyesett fészkelő bokor (rózsa, galagonya, semfü-semfa, gyertyán, vagy más alanyból).

15. Szigoru ellenőrzés alá kellene venni mindezeket, nehogy visszaélésekre vezessenek (csapdául szolgáljanak stb.) és szigorunak kellene lenniök a büntetéseknek is.

16. Általánossá kellene tenni a feljelentési kötelezettséget különösen a tekintetben, hogy aki egyeseknél *hasznos madarat, fiókat, fészket, tojást vagy épen* csapdát, hálót, törvasat, hurkot vagy más fogókészüléket lát, nyomban tartozzék azt följelenteni.

17. A *kihágások megtorlásának is gyorsnak és hatékonynak* kellene lenni. Meg kellene adni, persze kellő körültekintéssel és fegyelmi felelősség mellett, az elüljárásának a házi fenyíték jogát is.

18. Mindenütt az *eredményességet**) kellene kötelező czéllá tenni s ezt kellőképen, czimek, jelvények, érmek és más jutalmak (l. 2. pont) által méltányolni, viszont az eredménytelenséget üldözni s a mulasztást érzékeny hátrányokkal tenni felelmetessé.

*) Itt vissza kell térnem az „*Aquila*“-ra. Teljes tisztelettel vagyok ennek tudományos értéke, szerkesztése és iránya stb. iránt, de mégis meg kell említenem, hogy talán jobb volna ennek a folyóiratnak nagyobb népszerűsége és kevesebb zárkózottságra törekednie. Magyarország 17 milliója közül 16995000 embernek *fogalma sincs* az *Aquiláról*. Se társaskörök asztalain, se kirakatokban, se sehol a világon nem látni, nem hallani róla. Se erről, se a magyar madártani központnak a külföldi könyvtárak árjegyzékében lépten-nyomon föllelhető kiadmányairól. Nálunk ezeket megszerezni majdnem lehetetlen. De hát miért?

Azonkívül az *Aquila* nagyon *ritkán jelenik meg* (évenként egyszer) és *méreg drága*. Külön lehetne választani a magyar szöveget az idegentől és akkor a csupán magyar kiadáshoz fele annyi anyag kellene s ez olcsóbb lehetne.

Utóvégre is Magyarország és magyarjai érdekeit kell első sorban az *Aquilának* is szolgálnia és aztán csak az egyetemes tudományét. Ha tartalma nem kizárólagosan az ornithophaenologiai statisztika lesz, hanem egyéb szak-

A kitüntetettek megkülönböztetett elbánásban kellene részesíteni minden társas együttlétel és hivatalos érintkezés stb. alkalmával.

19. Hivatalosan kellene megkeresni és feltüzelni a vezető köröket az eszme fölkarolására s a hivatalos előkelőségnek (főispán, alispán, hivatalfőnökök) kellene e célból utasítást adni és ezek útján *a társadalmat megmozdítani*. Ezekről lehetne a közjó (közművelődés, szabad előadások, hazafias, emberbaráti, állatvédelmi, szóval minden szükséges, hasznos és célszerű ténykedés) érdekében létrehozandó *társadalmi helyi szervezetek* fölállítására vonatkozó javaslatokat bekivánni s ezeket a társadalmi köröket (l. alább!) akként megszervezni, hogy a hivatali előkelőség ellenőrző, támogató, tekintélyt kölcsönző részvétele mellett alakuljanak és működjenek. A hivatali előkelőség szervezze, a megalakulásig az vezesse (addig elnöke a főispán, alispán stb. legyen), választott tisztviselőit az iktassa be, az erősítse meg (szép oklevéllel), választmányában hivatalból benne legyen s az üléseken részt is vegyen stb.

Ezek és hasonlóak szolgálnának a jelzett hasznos és nemes törekvés javára és csakis ezen az uton lehetne aránylag rövid időn sikert remélni, sőt fölmutatni.

Persze, hogy ez csak egyik része, de ezt meg kell tennie az államnak, mert más képtelen erre.

Az állam után jön

közleményeket is ad majd, föltétlenül akad annyi előfizetője, a mennyi fönn tarthatja. Magyarországon is vannak elegenden, akiket a madártan érdekel és ha nem volnának, szakszerű folyóirattal *ki kell erőszakolni*, hogy legyenek. A magyar madártani központ működésének Magyarföldön is tovább kell hatnia annál a néhányszor négy falnál, a melyek közt lefolyik. A fönnállásáért hozott állami áldozat fejében igénye lehet a nagy közönségnek ahhoz, hogy a külföldön már félszázadnál régebben virágzó madártani irodalomról kivonatos ösmertetésekben értesülhessen s azokról tudomást szerezve a fejlődéssel lépést tarthasson. A könyvszemle és folyóiratok tartalmának *birálatos* ösmertése talán épen olyan fontos tartalma lehetne az Aquilának, mint a többi, ami benne van. *Közszükség* ma már nálunk, hogy vagy az Aquila váljék *többoldaluvá, olcsóbbá, havi vagy kéthetes* folyóirattá, vagy létesítsen mellette a központ ilyent is, minthogy a hathatós pártfogást, az olcsó német folyóiratokra s a magyar *értelmiség aránylag csekély és nagyon szegény voltára* tekintettel, nem nélkülözheti.

a társadalom.

A sok mindenre jó, de közművelődési (culturalis) törekvések iránt, nem eléggé fogékony és kevésbé lelkesülő uri társadalom.

Ennek a lelkében kellene visszhangot támasztania az olaszok villamos hálóján és kinzó törein kimuló milliárdnyi vándormadár vész sikoltásának, ennek a szívét kellene megdobbantania a barbár önzésnek, a melylyel azért szakítják el azok ártatlan lelkét a vergődő testtől, hogy ez pillanatnyi gyönyörűsége legyen a mindent uraló és megemésztő inyencz gyomornak, no meg a közvetítők *nagyhatalmu*, feneketlen éhes zsebjeinek.

A társadalomnak, a nagyközönségnek kellene lemondania első sorban arról a kegyetlen kedvtelésről, hogy apró madarak tucatzajával elégtse ki inyenczkedő vágyait s annak a kebeléből kellene kiindulni a mozgalomnak, a mely a megmilliomosodó vállalkozók államakaratot irányító*) mesterségének nyakát tekerje.

A társadalomnak kell kiküszöbölni a ragyogó madártollak állatias és ostoba divatját, ennek kell kezébe venni madárvédelem ébredező, vajudozó, szerencsétlen ügyét, hogy még idejében segíthessen a saját baján.

Avagy nem érzi-e, nem látja-e a társadalom a zsebét és lét-föltételeit érintő sulyos veszedelmet, a mely a hernyó-károk és féregpusztítás nyomán fenyegeti?

Nem tudja-e, hogy a gazdaság haszna megtizsereződne s a saját sajtó zsebe megduzzadna, ha az erdő, a mező, a kert s ami ezekkel kapcsolatos, többet teremne?

Miért hever oly sok terület használatlanul, a mely gyümölcsben és konyhaveteményben ezreket hozna? Miért kell a minden Istenadományjal megáldott Csepelszigetre is Bulgáriából hozni az almát s a zöldséget és miért ezek árát a bolgároknak adni, mikor mindazt itthon is megtermelhetnők, sőt vagyonosodhatnánk belőle?

Vagy a magyar ember képtelen arra, amire bolgárok és mások képesek?

Miért kell hát nekünk külföldi árut vennünk és ennünk, miért kivétel itt az olyan, aki külföldre is termel s ennek kapcsán világot lát, művelődik és vagyont szerez?

Hol vannak a kereset nélkül szükölködő képzett gazdák és kertészek siránkozó százai, hogy el nem kezdték már régen a

*) Az olaszok az 1902. évi nemzetközi egyezményt (l. fönnebb 1906. I. t.-cz.) nem irták alá, mert az apró madár „néptáplálék“.

parlag földek bolgárkertészetét? Hol az az államon nyafogó birtokos osztály, a mely a maga javára bölcsen belátná és fölfödözné azokat a kiaknázatlan kincseket, a melyek a konyhakertészet és gyümölcsstermelés teljes mellőzése folytán mind kárba vesznek?

Hol az a szép jelszókért és tetszetős gondolatokért annyiszor kigyulladt nemes lelkesedés, hogy nem tud feltámadni, életre kelni, lángolni, perzselni a legélvezetesebb természeti gyönyörűség: a madárvédelem fölkarolására, hogy nem sinyli, nem fájlalja az elveszett madárdalt, a fülemüle elnémult édes panaszát?

Fájdalom, a társadalomnak csak a nyelvén él a gyöngédebb és finomabb érzés, de a lelkekben és szivekben nem rezdül semmi hur, ha nem mozzgatja némi önérdék.

Annyi kiáltó szó mért hangzik hiába? Annyi ösztökélésnek mért nincs sikere, ha ez . . . nem igaz?

És a szivekben mégis él a balga reménység s annyi személyes balsiker és oly sok hiu küzködés után mégis a *társadalomhoz kell folyamodnom* a pártolásáért és fölkarolásáért az ügynek.

Mi az a 70—80 fillér telkenként, amely ahhoz szükséges, hogy minden háznál egy-egy fészekodu és minden eresz alatt egy-egy fecskéfészek legyen? Mi az a kiadás a föld hasznához, a mely arra kell, hogy a gazdák néhány költőházikót egyszer s mindenkorra elhelyezzenek, vagy a földjükön és kertjükben néhány tüskébokrot megtűrjenek?

Micsoda vesződésget kíván a napraforgóvirág (tányérbél), hogy nem bólongathat uton-utfélen az arra járók felé? Mit vétett a bodza-bogyó, hogy nem szárítják minden eresz alján téli eledeül a kis madaraknak?

Vagy nem fizetnek ezek testi lelki gyönyörűséggel érte? Hát semmi a szín a szemnek, a dal a szivnek, a tojás és hus a gyomornak, a toll és a pehely a kényes testnek?

Van-e ezekre felelet? Van-e orvosság?

Van bizony! És pedig nem más, mint a *társadalom kezdő és ható tevékenysége* s az annak kebelében keletkező, egyesektől kiinduló, de szalmalángnyi föllobbanásnál többet érő *erélyes mozgalom*.

Alakuljanak minden legkisebb zugban társadalmi körök a hasznos és nemes társadalmi feladatok valósitására. Karolják föl ezek a hazafias, az emberbaráti, a szükséges és hasznos társadalmi czélok minden ágát és ezek közt a madárvédelmet is. Nevezzük azt aztán akár tulipán egyesületnek, akár szanatóriumi, akár állatvédő egyesületnek, vagy bármí másnak, *az első, hogy meg legyen, (lét-*

rejőjjen) és az említett *összes czélokot* írja zászlajára s a *második*, hogy ne csupán írja, de *valósítsa is*.

Mindenhol van alkalmas hely, eszköz és idő, hogy társas *összejövetelt, fölolvast, kirándulást*, vagy valamelyes kis mulatságot lehessen rendezgetni. Mindezeket lehet hasznosakká és élvezetessé is tenni, a nélkül, hogy a közönséget megterhelnök vele.

Ha nem a mellékes czélokot, hanem a fő czélt tartjuk szem előtt, nem kíván áldozatokat a siker.

Holmi kis szavalattal, énekkel vagy monológgal váltakozó komolyabb fölolvast és szemléltetés semmibe se kerül. Szintugy nem a kirándulások se, ha kisebb körök és nem nagyszabásúra tervezik.

Tartsuk azokat csupán séta és élvezet czéljára, fűszerezzük, lapdázással, métával, fogócskával vagy más társas játékkal, ugy üdítők és hasznosak is lesznek s a másik czélt is sikerrel szolgálhatják. Ott ugyanis szóba lehet hozni a madárvédelem czélját és hasznát, el lehet ültetni néhány fát, bokrot és elhelyezni néhány fészkelőt is, még pedig szórakozva és megeröltetés nélkül.

Téli kirándulások közben, hóval való dobálódzás és futkározás, valamint a fiatalnak, öregnek hasznos levegőzés mellett pedig még a téli etetésre is jutna idő.

Társas összejövetelek alkalmával, ének, zene és táncz segítségével nagyon mulatságosan és vonzón lehetne házilag foglalkozni más egyebek között a fészkelők készitgetésével is, sőt holmi hasznos és üdvös slőjd *munkával is*. Nem lehetne-e iskolákban tanácstermekben vagy más alkalmas helyiségben a helyi előkelőségek részvételével hetenként néhányszor összejövetelt tartani? Nem lehetne-e hasznos munka végett (kötés, csipkeverés, varrás, horgolás, himzés, gyékényfonás, slőjd munka és más e féle), mulattató (regény, elbeszélés, szindarab) meg hasznos fölolvastások és társasjátékok által a közönséget odaszoktatni? Nem lehetne-e ilyes alkalmakkor hasznos mesterségeket is taníttatni s a mit ott készítenek, azt *közczélra értékesíteni és fölhasználni*?

Ugy vélem, lehetne. Csak a kezdeményezést kellene megtenni s a *vezérelemeket sorompóba* állítani. Ha a főispán fapintatos körültekintéssel körébe vonja azokat, akik már csak a vele való érintkezés kedvéért is szívesen vállalkoznak és kellő érdeklődést tanúsít az illető társas egyesülés működése iránt, lehetetlen, hogy eredményt ne tudjon fölmutatni. Így hathatna tovább minden tényező a maga körében. Fájdalom, a személyes hiúságnak és

érdekeknek kell kedvezni ezen a téren is, mert példák mutatják, hogy csakis így lehet sikert kivívni. A cél pedig a siker kivívása, melynek elérésére szükséges kedvezésekkel buzdítanunk a nagy közönséget a hathatós részvételre, csakugy mint ahogyan a kis madarat csalogatjuk az étetőbe.

Szükséges tehát az is, hogy a legtöbb eredményt fölmutatók és legserényebbek bizonyos *megkülönböztetésben* is részesüljenek, a mit azonban csakugyan meg is kelljen nekik érdemelniök. Ünnepeyesen feltüzendő aranytulipán vagy kellő tekintélyű hivatalos köszönet, valamelyes kis czim vagy gomblyuk gyönyörűség (pro meritis), évdijas érem, (ha csak 5—10 koronás is), mindenesetre jó szolgálatot tenne a célnak *s ez a cél oly sürgős, annyira fontos és elodázhatatlan*, hogy nem lehet holmi áldozatokat elmellőzni és meg nem hozni az érdekében.

Némileg maga a társadalom is közreműködhetnék ez iránt, ha a már jelzett kis körök elüljáróit megkülönböztetett tiszteletben részesitené (templomban, összejövetelek, ebédek alkalmával főbb hely stb.), de maguknak az illető helyen irányadó tényezőknek kellene ezt minden mellétekintet nélkül komolyan venni és következetesen keresztül vinni. Az csak természetes, hogy olyan egyén nem lehetne vezető résztvevője az ilyesminek, aki nem odavaló. Az ilyen talán még a legnagyobb jóakarat mellett se tud érvényesülni. Régi tapasztalás szerint a helyi viszonyok föltétlenül úgy rendeződnek be, hogy az e féle szervezkedéssel előálló társadalmi különbségek és fokozatok mindenkor meg tudják állani a számukra kijelölt helyet, különösen, ha az intéző köröknek s ezek között első sorban az államnak, kellő gondja van erre. Ilyes társadalmi körök létesítése hovatovább elkerülhetetlen közszükség és itt az ideje, hogy a gondolatával komolyan foglalkozzunk.

Föltétlenül igaz, hogy tett már a társadalom is valamit.

Ott van a Herman Ottó, Királyi Pál és Werther Alvin által megalkotott Budapesti Állatvédő Egyesület, majd, amivé alakult: az *Országos Állatvédő Egyesület**), melynek jótékony működése kétséget sem szenved, de *eredményei* még nem kielégítőek. Ezeket is néhány lelkes tag önfeláldozó magánmunkássága hozta létre, azoké, akik tulajdonképen erkölcsi föntartói az egyesületnek. 65000 koronányi alapvagyon és 14000 korona évi kiadás mellett Chernel, Kukuljevic, Krump érdemes munkái és ezeken kívül mindössze

*) Budapest, IX., Ernő-u. 11—13.

néhány népiratka, a folyóirat, a mentőkocsi, meg néhány megjutalmazott rendőr (200) és főként a vidéki körök és állatvédelmi törekvések pazarul áldozatkész támogatása, amit felmutatni tud. Pedig régen működik és elég sok tagja van. Csakhogy a páratlanul is buzgó s aránylag csekély számu tiszteletre méltó kivételt leszámítva, se a tisztikar, se a tagok *nem tesznek személy szerint* s a maguk körében eleget, sőt semmit. Mindegyik az *egyesülettől vár* mindent, az pedig mozdulatlan tömeg, se kezdésre nem alkalmas, se hatásra. *Tessék igenis, minden egyesületi tisztviselőnek és tagnak a házán és lakásán csak egy mesterséges fecskéfészket, az udvarán és kertjében csak 2 fészekodut fölállítani és télen csak háromszor etetni a madarakat és tessék az ügynek csak egy továbbpártolót szerezni*, mindjárt nagyszerű eredményt mutathat föl az egyesület. A tagsági díjak jól rosszul befizetése nem viszi előbbre az ügyet és nem lehet, *de nem is való*, mindent néhány tag ügybuzgóságára és áldozatkészségre bízni.

Az országos egyesületnél aránylag több eredményt mutatnak föl a *kőszegi és soproni, szentgotthárdi, temesvári, kecskeméti*, azonkívül működnek még a bajai, szegedi, lugosi, esztergomi, készthelyi, faluszemesi egyletek, végül lelkesen az *ujszülött pécsi „Mecsek egyesület“* madárvédelmi fiókja.

Ez azonban mind édes kevés, ezeknél még sokkal hathatósbabb közreműködés kell, a már vázoltak szerint; mert mindaddig, amíg az eredmény szembeötlő és mindenüvé elható nem lesz, nem lehetünk elégedettek.

Ami a madárvédelmet illeti, a már említett két tényezőn (az államon és társadalmon) kívül szükség van, mint épen most érintettem is, *azok minden rétegének*, a mentül hathatósabb külön közreműködésére is.

Itt lépnek előtérbe első sorban *a tanár és tanítóképző intézetek*, a melyeknek mindenekelőtt első teendőjük és kötelességük a néplélek idomitása s a gyöngédebb érzéseknek oda való beoltása.

A gyermeki sziv és kedély nagyon fogékony, könnyen lelkesül minden iránt, a mi szép, nemes és komoly. Igaz ugyan, hogy a szülők nyeresége s érzéktelen volta ellensúlyozza a tanerők eziránti törekvéseit, de ez nem ok arra, hogy végképen letegyenek róla. Az értelmi elüljárók (pap, tanár, tanító, hivatalnokok) becsületbeli kötelessége nevelni a szülőket is. Nevelhetik a közvetlen érintkezésben, de nevelhetik a gyermekek útján is. *A gyermek tisztességtudása sokat simit a szülők faragatlanságán is* és lekapja

bizony a leggőgösebb paraszt is a fejébe nőtt süveget, ha látja, hogy a kis fia illedelmesen köszön nekünk. A mi tudálékos, urhatnám népünket könnyebb nevelni, mint száz más fajtát és ha majd az újabb nemzedékből válnak a szülők, *megváltozik le is és föl is a társadalom mai képe*. Akkor *kevesebb lesz* a céltalan, dologkerülő, hitvány, izgága, *rongy elem*, több az erkölcsi érték és a kötelesség érzés s ezzel *nagyobb a lelki derékség megbecsülése*. Ma már ebből alig van valami. Most azok, akik magukat becsületeseknek mutatják, *el se hiszik, hogy igazán van* önzetlen és becsületes törekvés meg érdek nélkül dolgozó, talpig jóra való ember. A tisztességes, a puritán jellemű derék ember szálla a többi szemében. Az ilyen fölény elismerése megy legnehezebben. Az erkölcsileg különb embernek nőnek gombamódra *alattomos ellenségei*, akik csupán azért, mert hitványabb voltuk fáj nekik, s a másik erkölcsi előnyeivel egyéni hiúságukat és fölfujt önérzetüket sértve érzik, amannak a megrontását dolgozzák tüzzel-vassal. De ha nemcsak ritka kivétel lesz majd a lelki derékség, ha mindnyájunk a nemesebb irányú nevelést kapja majd : akkor talán nem feszítik keresztre az ártatlanságot és nem csupán az állati hizelgés és meghunyászkodás, alattomoság, hazug besugás és jellem nélküli alkalmazkodás ; nemcsak a meg nem lévő erények és tartalom hiu fitogtatása, nem pusztán a fennen kérkedés és nagyképüsködés lesznek az érvényesülés sikeres eszközei.

Akkor nem tudnak majd érvényre jutni a népámitásnak saját zsebükre dolgozó izgága „apostolai“.

Hogy a nép dologkerülő és fontoskodó, hogy igényei a helyzete szabta korláton túl terjeszkednek, hogy követelését kielégíteni nem lehet, hogy munkája, jelleme s ő maga teljes egészében megbizhatatlan : ez mind *a félszeg nevelési rendszer* rész következtése. Így tehát a társadalmi együttülelés szigorú követelése az, hogy *a nevelési rendszernek helyesebb, eszményibb és erkölcsösebb alapokat biztosítsunk*.

A lelkészek, tanárok és tanítók nemes hivatása ez és itt az idő, hogy ennek tudatára ébredve, megismerjék a kezeikbe letett nagy hatalmat és óriási kincset, a vállaikon nyugvó nagy felelősséget s igyekezzenek a nemzet testi, lelki, gazdasági pusztulását megakadályozni.

Utóbbinak szerény eszköze a *madárvédelem*, a melynek kivitele oly végtelen csekélység, hogy egyáltalán semmi megterheléssel nem jár.

Pár fészkelő felállítása az iskola udvarán, a tanítói és lelkesítő lakáson, a város kertjében, a madarak hasznának, óriási gazdasági jelentőségének ismertetése, ismételt hangsúlyozása, bokrok fák ösmertetése, ültetése, madáretetési kirándulások, mind oly apró dolgok, a miket kedvvel, lelki gyönyörűséggel és haszonnal lehet és *kell* is üzniök a hivatásuk magaslatán álló tanerőknek. Jó könyvekkel, utmutatással ellátja az állam az érdeklődőket (lelkészeket és tanítókat) csak forduljanak hozzá, amíg meg nem kapják. (Az alkalmas könyvek felsorolását hátul, az utolsó lapokon találjuk).

Ámde nemcsak a tanerőkben, hanem a nép *többi előljáróiban* is föl kell ébreszteni a szellemi, értelmi nevelésre való kötelezettség szükségérzését és biztos tudatát. Ezek részére is össze kellene állítani bizonyos rendszabályt, a mely őket e tekintetben meggyőzze, tájékoztassa és kötelezze. *A társadalom előkelőségeinek* pedig meg kell majd találniok az érintkezési pontot, a mely az előljárókban a szükségérzetet *arra a fokra emelje*, a hol már a tennivágyás és tenni akarás következik. Itt ismét a fennebb már említett társas összejövetelek nyujtanának módot a cél megközelítésére, ha azokon *cselekvő részvétellel* szoritanánk, *mivoltuk méltó kitüntetésével* az előljárókat.

A társadalmi előkelőségeknek kellene jó példával előljárniok. *Minden uri ember házánál kellene madárnak, virágnak és rózsbokornak lennie, minden ablak előtt ott kellene állania a madáretetőnek*, melyet akként kellene használni, *hogy szemet szurjon és követésre ingerlő érdeklődést* keltsen. Igazság szerint nem is a gazdasági hasznot és zsebpolitikát kellene első helyre tenni, hanem az erkölcsit, melyre talán nagyobb szükség van ma, mint az előbbire.

A szépet nemcsak a hasznáért, hanem *a szépségért, a jót a jóságért, a kellemest a benne rejlő lelki gyönyörűségért* kell megkedveltetni s a szív mélyén meggyökereztetni. Ez a hivatása a társadalom támaszainak, oszlopainak és vezéreinek, ez az a szerep, a melynek betöltése hivalkodás nélkül is méltó babérokat fűz az érdemesült halántékokra.

Minden egyesnek közre kell tehát működnie a közös jólét előre mozdításában. A kezdeményezésnek, kedvrehangolásnak, lelkesítésnek és fönntartásnak fölülről kell indulnia, a többiben pedig *részt kell vennie mindenkinek*, kicsinynek nagynak egyaránt.

Részt kell vennie tehát a madárvédelem küzdelmeiben is, ha csak kis mértékben is.

„Az élet fő célja — tett“, — mondja Kölcsey, — *s tenni magában, vagy másokkal együtt senkinek nem lehetetlen. Tehát tégy s tégy minden jót, ami téled telik s mindenütt, a hol alkalom nyílik.*“

Hiszen nem is sok kell ahhoz! Kivált a madárvédelemhez.

Majdnem az egész kimerül:

1. a madarak, madárfiókák, fészkek és tojások *nem bántásában,*

2. *bántani nem hagyásában,*

3. *fészkek és fészkelők fölrakásában,*

4. *védelmi bokrok ültetésében,*

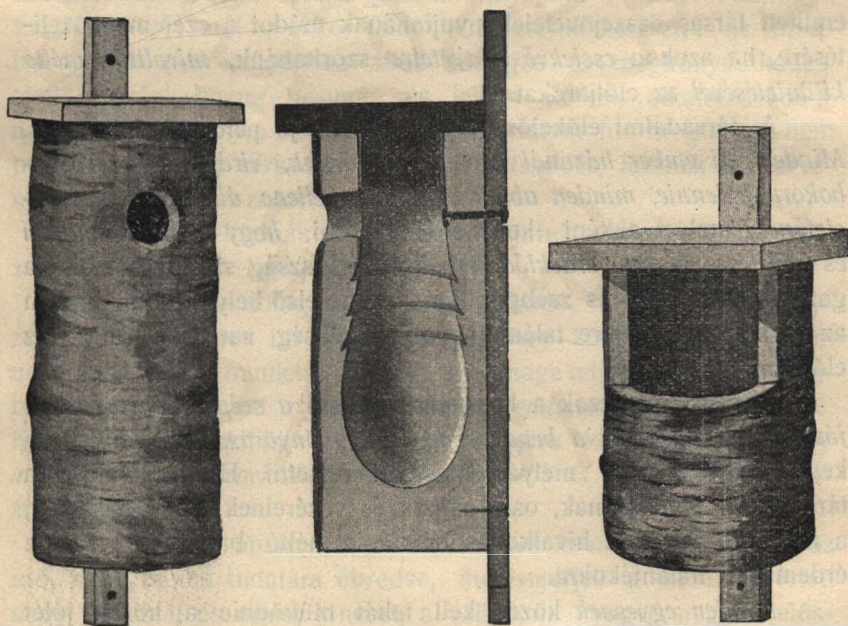
5. a madarak *ellenségeinek üldözésében,*

6. a madarak téli *etetésében,*

7. aki még külön szolgálatot kíván tenni, arra nézve a füzet végén közölt útmutatás szerinti vonulási megfigyelésben.

Röviden ismerkedjünk meg ezekkel is.

A fészkelőknek három főalakjuk van.

A) B) minta.

Átmetszet.

C) minta.

1. A) MINTA: 29 cm. hosszú és 14 cm. átmérőjű fatörzsdarab, 32 mm-es röplukátmérővel, 15 cm. mély és 6—9,5 cm. széles üreggel, s a kikapaszkodást megkönnyítő 3 barázdával.

Az összes odulakó czinegék (szén-, kék- és barát-czinegé), valamint a csuszka, fakusz, nyaktekercs, kerti rozsdafarku (fülemüle), kormos légykapó és a kis fakopács számára. Ára 70 fillér.

2. B) MINTA: előbbihez hasonló, de nagyobb: 41 cm. hosszú és 16 cm. átmérőjű fatörzs-darab, 46 mm-es röplyukát-mérővel, 23 cm. mély és 8—12 cm. széles üreggel, és 3 kapaszkodó-barázdával.

Különösen a szénczinege, valamint az A) mintánál említett madarak számára. Ára 90 fillér.

Legczélszerűbb $\frac{2}{3}$ -rész A) mintát és $\frac{1}{3}$ -rész B) mintát alkalmazni.

Mindkét minta az esetleg szükségessé váló tisztogatás megkönnyítése céljából szerszám nélkül leemelhető fedéllel készült.

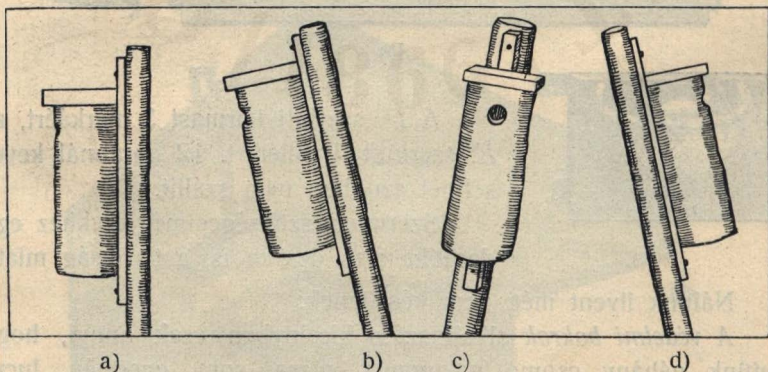
3. C) MINTA: Tág bejáróval; a B) mintának megfelelő öblösséggel. A szürke légykapó, házi rozsdafarku, fülemile és a fehér barázdabillegető számára. Ez a minta csak kis számban jöhet alkalmazásba. Ára 60 fillér.

Kaphatók *Ifj. Kühnel Mártonnál* Baranyakárászon, u. p. Szászvár, *Filadelfi Jánosnál* Ligetbányán, *Magyary Lászlónál* Esztergomban.

Ezeket *védett helyekre* kell felállítani és pedig *délnek*, de úgy, hogy *szabadon* álljanak s a madár csak röpülve férhessen hozzájuk.

Fölállításuknál vigyázni kell, hogy minden irányban *függgőlegesen* álljanak s a fölük alig észrevehetőn előre bukják. Oldalra, vagy hátra, nem szabad bukni neki.

Ugy kell megerősíteni mindegyiket, hogy *meg ne mozdulhasson*, mert másként a madár nem megy bele.

a — a helyes, a többi a helytelen kifüggesztés.

A fészkelőket élőfára, vagy erős fadorongra, esetleg kerítésre kell csavarral fölerősíteni (fölsrófolni) és pedig az elhelyezendő fészkelők $\frac{1}{3}$ részét 4—6, a többit 1—2 m. magasra. Mindegyikbe száraz földdel kevert fűrészport kell mintegy fél marékkal beleszórni.

Ha veréb, vagy ragadozó fészkel bele, azt este lepkehálóval ki kell fogni. (A lepkeháló nyílását az odunyiláshoz nyomjuk és lámpát vivén oda, az odut megzörgetjük, mire a kelletlen vendég beleugrik a lepke-hálóba. A lepke-háló organtinból, vagy tüllből készült zacskó, melyet a nyílásánál kerekre hajlitott sodronyra korczolunk hogy ez szétfeszítse s a sodrony két végét összesodrován, rudba dugjuk.)

A denevért nem szabad kiszedni belőle, az épen azzal hasznos, a mivel a madár.

A fészkelőket nem szabad háborgatni, különösen költés idején. A melyikbe azonban madár nem telepszik, azt meg kell nézni, hogy mi a hibája. Nem mozog-e, vagy nem nedves-e, nem ázik-e be stb. s a hibát meg kell szüntetni.

Ajánlatos azonkívül a *fecske* (és esetleg más) *fészkek felrakása*. Ezeket *Bunnemann Hermann gyártja* (Adelebsen. Hannover) az alábbi minták szerint. A *D*-vel jelzett alakokat külön-külön választva is adja, darabonként 1 márkáért.

D)

E)

A *D*. szerinti hármast 3 márkáért, az *E*. szerintit 70 fillérért. 12 darabnál kevesebbet azonban nem szállít.

Szerintem szükséges még ezekhez egy darabka alsó deszka is, a tisztaság miatt.

Nálunk ilyent még nem készítenek.

A *védelmi bokrok* alkalmazása kicsinyben csak annyi, hogy ültetünk néhány csomó galagonya, rózsa, som, gyertyán, luczfenyő, bodza, stb. bokrot, a melyek 1—1 $\frac{1}{2}$ m. magasságu

belső ágainak a végét ott, ahol már csak fölött közvetlenül, le vágjuk. Így aztán a kifakadó rügyek fészektartó csészét és ágbogot alkotnak. A bokor széleit úgy nyessük, hogy sűrűre nőjön. Ugy lehet ültetni, hogy közepén legyen a som, vagy a galagonya és köréje a rózsza vagy kökény, sűrűre bokrosítva. A közepén levőt lehet aztán fészektartóvá növelni.

ujjnyi vékony, rügy

Fészektartó csésze.

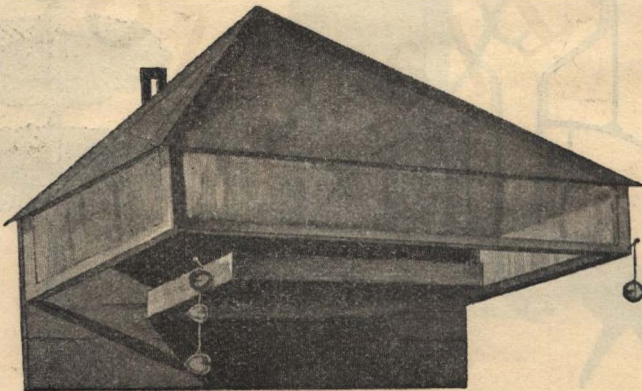
Ahol elég terület van hozzá, ott egész madárvédelmi fasorokat lehet csinálni.

R G V fa V G R

Madárvédelmi fasor keresztmetszete.

R=rózsza, G=galagonya, V=védőbokor (kökény).

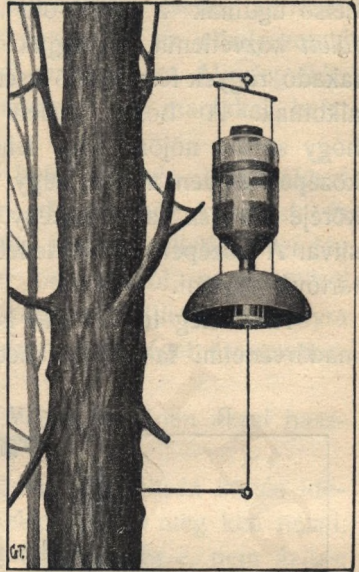

Etető szekrény. Ára 8 korona.

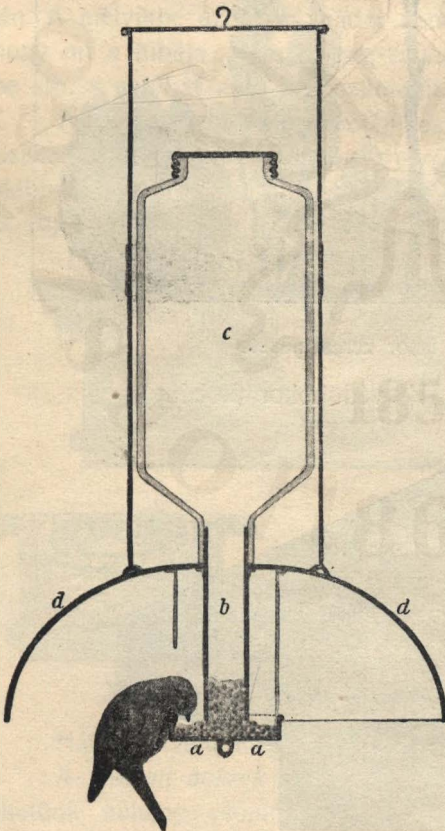
A madarak *téli etetése* is egyszerű dolog.

Eltekintve a különösen ajánlható és itt csak rajzokban közölt madáretetőkötől, itt csupán azt említem, hogy etetésre ocsu, buza, zab, árpa, *kendermag*, *napraforgómag*, tökmag, ételmaradék (kivéve a főtt burgonyát és kenyérféleséget), zsiradék, faggyu, mind alkalmas.

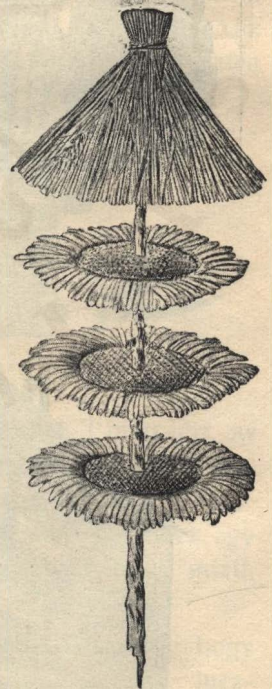
Ha a magokat kissé feltörve a fentiekkel együtt gombolyagba gyurjuk és így tesszük széltől,

Berlepsch-féle etetőharang.

Berlepsch-féle etetőharang átmetszete.

Etető-ernyő. Házilag készítve.

csapadéktól, ragadozóktól védett hozzáférhető helyre, — a czélt elértük. Madárkalács kapható különként 1 koronáért *Kühnelnél*.

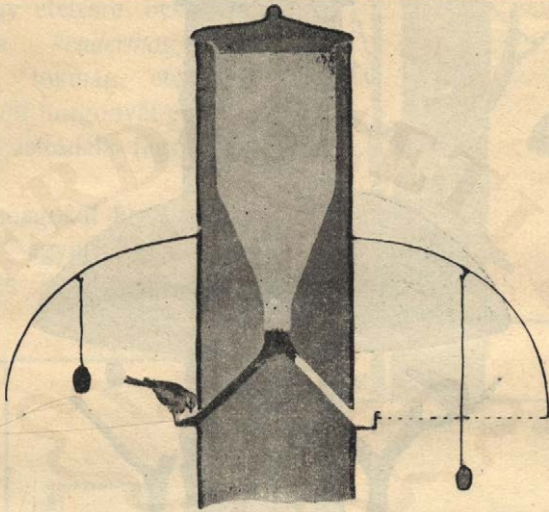
Ezek, futólagosan ösmertetve, a madárvédelem módjai és kellékei.

Chernel-féle etető-fa.

Nem sokból áll, mint jeleztem is, az egész.

Rendkívül óhajtottam volna még a védelemre, részint tulajdonképpen hasznos voltuknál, részint ritkaságuknál és népszerűségük-nél fogva legméltóbb madarakat színes képekben bemutatni, ámde ehhez legalább is 20—30 ezer öt koronás előfizetés kellene, amibe

Chernel-féle etető-fa átmetszete.

nálunk ez idő szerint belevágni még nem lehet. — Pedig nagyon szükséges volna nálunk is olyan képes népkönyv, a mely pár lelkes szóból álló jellemzés mellett, általánossá tegye a madarak ösmeretét és szeretetét. A szép könyvet mindenki szereti s az elterjedésre is számíthatna, meg a célnak is használhatna.

Midőn még megemlítem, hogy a közölt rajzok szebbjeit neves művésznünk és tudósunk, Csörgéy Titus rajzolta, felsorolom a *legfontosabb madárvédelmi munkákat*, újból ajánlván a már elmondottakat az olvasók szíves figyelmébe.

1. Chernel István. Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre. (3 nagy könyv, XL. remek színes képpel, öt műlappal, kötve 40 korona a Természettudományi Társulat tagjainak 18 korona.)

2. Herman Ottó. A madarak hasznáról és káráról. 300 lap, 100 kitűnő képpel, füzve 1 korona. Községek, tanítók, tanárok, lelkészek a földmívelési minisztériumtól kérelemre ingyen kapják.

3. Dr. Madarász Gyula. Magyarország madarai. 9 műlappal, 170 rajzzal. 40 korona.

4. Frivaldszky József. Aves Hungariae. Sok képpel, 1 színes lappal.

5. Herman Ottó. Az 1902. évi nemzetközi madárvédelmi egyezmény és Magyarország Füzve 1 korona.

6. Aquila. Magyar folyóirat. Évi előfizetése (Budapest, VIII., József-körút 65. I.) 16 korona. (Évenként 1 kötet.)

Allatvédő egyesület országos, kőszegi, soproni, bajai, temesvári, szentgotthárdi kiadványai és évkönyvei. (Bp. IX., Ernő-u. 11.)

Állatvédelem. Országos m. állatvédő egyesület közlönye. (Bp. IX., Ernő-u. 11.)

Bornemisza Zoltán. A hasznos madarak védelméről. — 1889.

Ifj. Bartal Aurél. Az élővad értékesítés ellen. — Természet. 1900/901.

Bebercsi. Madaraink érdekében. — Ugyanott.

Brehm Alfréd — Méhely Lajos. Az állatok világa. IV—VI. kötet. Madarak I. II. III. kötet. 399 szövegképpel, 29 színes és 26 fekete táblával 54 kor.

Cerva Frigyes. Számos közleménye az „Aquilá“-ban, „Természet“-ben és egyebütt.

Chernel István. Bibliographia ornithologica Hungarica. — „Magyar könyvszemle“, 1899. XIII. 9—51. lap.

— Az állatok, különösen hasznos madarainak védelméről. — Orsz. állatv. egyesület kiadmánya.

— Az okszerű madárvédelem eszközei. 1907.

— Fészkelő üregek kifüggesztése. — Kőszegi állatvédő egyesület kiadmánya.

— A madarak hasznos és káros voltáról pozitív alapon.

— Über die Nützlichkeit und Schädlichkeit der Vögel auf positiver Grundlage.

— Számos közleménye az „Aquilá“-ban, „Természettudományi Közöny“-ben, „Természet“-ben, „Vadászlap“-ban, „Köztelek“-ben. „Kőszeg és Vidéke“-ben, „Vasvármegyé“-ben és egyebütt.

Chernel Kálmán. Die nützlichen Vögel unserer Gärten. — „Trauendorfer Blätter“ 1884.

Csiki Ernő. Biztos adatok a madarak táplálékáról.

— Positive Daten über die Nahrung der Vögel.

Csörgey Titus. Előzetes jelentés a vetési varjura vonatkozó országos vizsgálatról.

— Vorläufiger Bericht über die Landesuntersuchung der Saatkrähe.

— The economical importance of the Rook. *Corvus frugilegus*, in Hungary 1905.

— Utmutató a mesterséges fészekodvak alkalmazásához és egyéb madárvédelmi intézkedésekhez. 1905. 21 képpel. — (Második változtatott kiadása 1907 őszén jelenik meg.)

— Egyéb cikkei az „Aquilá“-ban és másutt.

Demuth Gyula. A madarak védelme. — „Bajai Hírlap“, 1904. X/14.

- Fodor Árpád.* A Szent-Gotthárd és vidéki állatvédő egy. működéséről. — „Szent-Gotthárd“, VIII 10., 17. és 24.
- Állatvédő kirándulás. — „Szent-Gotthárd“, 1903. VIII/2.
- Évi jelentés az állatvédő egyesületről. — U. o. 1905. IV/30.
- Hauer Béla.* A vetési varju életmódja és gazdasági jelentősége. — 1 térképpel.
- Lebensweise und landwirtschaftliche Bedeutung der Saatkrähe.
- Hegyfoky Kabos.* Vogelzug in Frankreich. — Bp., 1899. 4°.
- Számos cikke az „Aquilá“-ban és másutt.
- Herman Ottó.* A madarak hasznáról és káráról. — 100 képpel. 1 kor.
- Javaslat a „Madarak és fák napja“ tárgyában.
- Aquila. Magy. ornith. központ közlönye és kiadványa. — I—XIII. évfolyam. 1894—1906. Számos képpel.
- A madárvédelem a párisi nemzetközi gazdasági kongresszuson. — Természettud. társ., 1889. 259—263 l.
- A negyedik nemzetközi ornithologiai kongresszus. — Természettud.-társ. közlöny, 1905. 433. füzet, 566 oldal.
- Nutzen und Schaden der Vögel. — 8°. 348. S., mit 100 Abbildungen. Geb. M. 3.
- Visszapillantás a magyar ornithologiai központ 10 éves működésére. — Budapest, 1903.
- Ein Blick auf die zehnjährige Thätigkeit der Ungarischen ornithocentrale. — Budapest, 1903.
- A madárvonulásról positiv alapon.
- Vom Zuge der Vögel auf positiver Grundlage.
- Madárvédelem.
- Vogelschutz.
- A madarak táplálkozása, tekintettel a haszonra és kárra.
- Nahrung der Vögel mit Rücksicht auf Nutzen und Schaden.
- A madarak táplálékáról.
- Von der Nahrung der Vögel.
- The method of ornithology.
- Recensio critica automatica of the doctrine of Bird Migration:
- Über die ersten Ankunftszeiten der Singvögel in Ungarn.
- Elemente d. Vogelzuges in Ungarn bis 1891. — Budapest, 1895.
- Második nemzetközi madártani kongresszus. — Főbejelentés I. II. Budapest, 1892.
- Zweiter internationaler ornithologischer Congress. — Haupt Bericht. I. II. Bp. 1892.
- Second congrès international ornithologique. Compte-rendu. I. II. Bp. 1892.
- Szakkcikkei az „Aquilá“-ban, „Természettudományi Közlöny“-ben, „The Ibis“-ben, „Budapesti Hirlap“-ban és egyebütt.
- On the migration of Birds. Budapest, 1905.
- Jablonowsky József.* A varjuk mezőgazdasági jelentőségéről. — Természettud. társ. felolvasás, 1901. febr. 20.
- Kohaut R.* A magyarországi madarak meghatározó könyve. — 4 k.
- Kukuljevic József.* Magyarország madárvédelmének története fejlődése és jelenkori állapota és utmutatás a gyakorlati madárvédelemre. — 27

- ábrával, 3 grafikai táblával. Budapest, 1905. Orsz. magy. állatv. egyesület. IX., Ernő-u. 11.
- Kukuljevic József.* A madarak védelméről. — 14 ábrával, ugyanott.
- Levél a jó falusi gazdákhöz. — Ugyanott.
 - Számos szakcikk a „Természet“-ben, „Kőszeg és vidéké“-ben, „Vasvármegyé“-ben, „Nevelő oktatás“-ban, „Kőbányai Ujság“-ban, „Mezőgazdák“-ban s egyébütt.
- Krump Miklós.* Számos szakcikk a „Soproni Napló“, „Kismartoni Hirlap“, „Rábaközi Hirlap“, -ban és egyébütt, mint:
- A mesterséges madárodok használatának közgazdasági fontossága.
 - Felhívás a tanítókhöz, a hasznos rovarok és madarak ismertetése céljából.
 - Seregély hssznossága és hogyan lehet azt távol tartani a szőlőktől.
 - A soproni á. v. e. könyvtáráról.
 - Állatvédelem — embervédelem, vagy mit akarnak az állatvédő egyesületek. — Röpirat. Budapest Grimm Gusztáv bizománya 1905.
- K. Nagy Sándor.* Adjunk eledelt a téli madaraknak. — „Állatvédelem“, I. évf.
- A téli madarak deputációja. — „Állatvédelem“, I. évf.
- Kováts István.* A harkályok érdekében. — „Erdészeti Lap“, 1884. 610—615 l.
- K. A.* A fekete varju érdekében. — „Természet“, 1875. 41—42 lap.
- Gróf Lázár Kálmán.* Hasznos és kártékony állatainkról. — „Házikönyvtár“, XVII. kötet 1874.
- A lég urai. — Budapest, 1866. 8° 1—134 l.
 - Ingyen munkások. (Czinkék). — „Természet“, 1871. 108—113 l.
- Loósy József.* Pozitív adatok a fogoly (Perdrix p. L.) életmódjához.
- Positive Daten zur Lebensweise des Rebhuhns.
- Dr. Lovassy Sándor.* Még néhány szó a hasznos madarakról. „Falusi Gazda“, 1874. 7. sz.
- Apró madaraink érdekében. — „Term. Tud. Közöny“, 1879. 384—388 l.
- Máday Izidor.* Referat über den intern. Schutz der Vögel. — Budapest, 1891. 4° 17 lap.
- Marich Zsigmond.* Védjétek a madarat — „Szent-Gotthárd“ 1902. III/30.
- Védjétek a hazai madarakat. — „Szent-Gotthárd“, 1903. XI/22.
 - Egyéb szakcikkek ugyanott.
- Mecsek egyesület* madárvédelmi osztálya. Pécs. — Jelentések.
- Nomenclator Avium Regni Hungariae.* — Bpest, 1898. 8°.
- Nádas Sándor.* A bajai gyümölcsészeti egyesület a madárvédelem érdekében.
- „Bajai Hirlap“, 1903. X/18.
 - Egyéb szakcikkek ugyanott.
- Báró Nyáry Gyula.* A kiméltre méltó hasznos madarak névjegyzéke. — a Gazd. lapok. 1880. 337—378 391—392 l.
- Névtelen szerző.* Állatvédelem eszméje. — „Tudományos Gyűjtemény“, 1820.
- től számos cikk, a fennebb említett lapokban.
- Orinthal.* Congress II. internation. Bpest, 1891. — 3 Bände. 30 m.
- Petényi S. L.* Madártani töredékek. — 15 k.
- Orinthologische Fragmente aus d. Nachschriften. Deutsch bearb. von Csörgéy. M. e. Einleit von Herman. M. Abbild, u. 1 Bildn, — Bpest, 1905. 10 M.

- Piso Kornél.* A harkályok érdekében. — „Erdészeti Lapok“, 1879. 719–720. l.
P. Gy. A fecskék haszna. — „Természet“, 1870. 125 l.
Pumm Károly. Az állatvédelem szükségességéről. — Felolvasta a tanító-gyűlésen, közölte 1902. év VI/15., a „Szent-Gotthárd“-ban.
Ruppert Antal. Kérelem a n. é. közönséghez. — „Bajai Hírlap“, 1903. XII/13. II. évf. 50 sz.
Reiser Ottmár. III. nemzetközi ornithologiai kongresszus. — „Természet“, IV. évf. 1 sz. 1900/1901.
— r—r. Madáretetés az Erzsébet-téren. — „Állatvédelem“, I. évf.
— Kevés a fecske. — „Állatvédelem“, I. évf.
Sárközy Aurél. Körrendelet komárommegyei községi előjáróihoz 666/901 sz. — „Állatvédelem“, I. évf.
Schleicher-Soós M. Gazdasági táblák hasznos és nem hasznos madarak. XXX. 1875. — Hartinger Antal és fia könyvnyomda, Bécs.
Schenk Jakab. Ornithologusok gyűlése Serajevóban. — „Természet“, III. évf. 6. sz.
— Der Vogelzug in Ungarn während d. Frühjahrs, 1898. — Budapest, 1899. 4°.
— Az államerdészeti tisztikar 10 éves működése a magyar madártan szolgálatában. 1905.
— Adalékok a vetési varju mezőgazdasági jelentőségéhez. 1905.
— Madárvonulás. 1904.
— Nutzen und Schaden unser einheimischen Vogelwelt. 1904.
— Magyar tanítók a tudomány szolgálatában. 1904.
Schubert. II. Madarak iermészetrája. 7 kor. 80 fill.
Soós Lajos. A vetési varju hasznos és káros volta közfelfogás szerint. — 1 térképpel s 1 táblával.
— Nützlichkeit und Schädlichkeit der Saatkrähe in der Allgem. Auffassung. — 1 térképpel s 1 táblával.
Simon Ilona. Galambok gyilkolása. — Állatvédelem I.
Sporzon Pál — Ebner Sándor. A gazda, kertész és erdész leghasznosabb barátai az állatok között. — Dr. Gloger L. W. C. munkája nyomán, „Falusi Könyvtár“, 25. köt. 1878.
Szalay Lajos Elemér. Madár pusztulás és madárvédelem. — „Természet“, IV. évf. XIX. sz. 1900/1901.
Verner Jenő. A földmives gazda ingyen munkásai. — Franklin-Társulat.
V. S. A madarak védelme. — „Vasárnapi Ujság“, 1880. 54–55 l.
Vangel Jenő. Nagy képes természetrajz. — 47 színes tábla. 30 kor.
Vaday József. A madarak és fák napja.
Ifj. Krécsy Béla. A madarak és fák napja és az én saját kiadásu füzetem.
Aquila. Zeitschrift für Ornithologie. Red. P. von Herman Budapest 1895–1907.
Ban (Alex). Über Nutzen und Schaden der Vögel und über Vogelschutz. Stuttgart, 1905.
Berlepsch (Hans v.) Der gesamte Vogelschutz, seine Begründung und ausführung. Gera 1904. Mit 8 Chronu u. 17 Textabb. 1 k. 80.
— Vernichtung unserer Vögel in Süden. 1891. 4°.
Bengtsson (Simon). Studier öfver Insektlarver. — Lund, 1897.
Blanchère (de la). Les oiseaux utiles et nuisibles.

- Blasius (Rud. Dr.)*. Vogelschutz, -- Braunschweig. 1900.
Blätter des Böhmisches Vogelschutz Vereines in Prag. 1881/81., 8°.
Boisgreve (Dr. Bern). Die Vogelschutzfrage. — Leipzig, 1888.
Clarke (W. E.). Protect. of wild Birds a. th. eggs in Scotland. — London, 1898. 8°.
Congress orinthol. internat. — Sitzungen des I. c. o. i. 1884. — Bericht des II. c. o. i. 1892.
Gallard (Alphrèd). Sur l' utilité des oiseaux
Gloger (C. W. L.). Die Schutz der Vögel u. d. Pflanzen. — Lenzburg. 1904.
Hennicke (C. R.). Vogelschutz durch Anpflanzungen. 1880.
Jahrbuch des internat. Frauenbundes für Vogelschutz für 1904. Berlin, 1905.
Kopert (Dr.). Die Bestrebungen Liebe's für den Vogelschutz. — Gera, 1895. 8°.
Liebe (Th. K.). Fütterplätze für Vögel im Winter. — Gera, 1891. 8 abb.
L'Escnyer. Utilité des oiscaux.
Namnaun I. A. Naturgeschichte d. Vögel Mitteleuropas. I—XII. Folio. 2650 Farb. Abbild. — Gera, 1898—1905
— Naturgesch. d. Vögel Deutschlands. I—XIII.
Müller (A. u. K.). Gefangenleben d. besten einh. Singvögel, 1871.
Moreau (Henri). L'amateur d'oiseaux de volière. 16° 51 fig.
Ornithologische Monatschrift. Herausg. vom Deutschen Vereine zum Schutz der Vogelwelt e. v. — Hans Schultze in Dresden Altmarkt.
Perrier (Edmond). La vie des animaux. — II. Les oiseaux, par Julien Sannon. — 1906. 2 volumes. in 4. Avec 60 pl. — 40 frcs, R. 50 frcs.
Pleyel (Joseph v.). Die Fingerwöhnung u. Pflege uns. einh. Sing- u. Stubenvögel. Ihre Krankheiten u. deren Behandlung.
Placzek (Dr. B.). Vogelschutz oder Insektenschutz. Brünn, 1897.
Protection des oiseaux. Procès verbaux de la Comm. Paris, 1895.
Russ (Carl Dr.). Zum Vogelschutz frage in ihrer gesch, Entwicklung. Leipzig, 1881.
Rzehak (). Ueber Nützlichkeit gewisser Vogelarten. — 1896.
Salvadori (I.). Schützt die Insekten u. gebet den Vogelfang frei! Wien, 1884.
Sir (VI.). Skodlive ptactro. 1878. s 8 barvotis kami.
The Ibis. Quaterly Journal of orinthology. London. Ed. by Sclater, Newton a. Salvin.
Thienemann (I.). Praktische Winterfütterung für Meisen. — Orn. Monatschr. XXX. 67—70. Gera.
Trouessart (). Les oiseaux utiles. Avec 44 pl. en couleurs. Cart. 25 frcs.
Wery (G.). Encyclopédie agricole. III. (Élévage). — M. Voitelier. — Aviculture.
Hiesemann (Martin). Lösung zur Vogelschutzfrage nach Freiherrn von Berlepsch. — Franz Wagner. Leipzig, Königstr. 9.

Legvégül pedig bemutatom még a következő lapokon a megfigyelési mintákat.

Mádarvonnási megfigyelések.

1	2			4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	Hőmérsék (R) felhőzet csapadék													
	7	12	7	ó r a k o r										
1.	borult 9	eső 16	borult 8	DK	Füsti fecskét	2	40-50	DK	É	—	átvonnult	fészkel	Csapatostul vonult	
4.	derült 9	derült 17	borult 9	Ny	Erdei szalonkát	1	10-14	DNy	K	—	megjött	"	" jött	
5.	borult 9	borult 12	eső 9	Ny	Füsti fecskét	1	40-60	DNy	K	1/2	"	"	"	
5.	"	"	"	"	Szürke gémet	4	8	"	DK	—	"	nem	"	
5.	"	"	"	"	Daruét	3	—	—	—	—	—	"	"	
6.	derült 9	derült 16	11	"	Molnár fecskét	1	160-200	DNy	ÉK	—	"	fészkel	Csapatostul vonult	
8.	10	16	12	DNy	Daruét	1	—	—	—	—	—	nem	"	
10.	11	borult 18	borult 14	Ny	Fehér gólyát	2	4	DNy	ÉK	—	átvonnult	fészkel	1 fészek van a fahu- ban, de arra nem jött meg	

A tulsó oldal szerint készítendő táblázatot úgy kell kitölteni, ahogyan ennek a papírlapnak a tulsó oldala mutatja.

Természetesen be kell írni a hónapnak, a községnek és a megyének a nevét is.

Kitöltés után a „*M. O. K.*”-nak kell beküldeni (Bpest, VIII., József-körut 65. I. alá), minden hó 10-ikéig, (10 filléres bélyeggel ellátva) az előző hónapról. Magánközleményt is lehet ráírni.

Meg kell figyelni (amint a rovatok is mutatják):

a) Tavasszal :

1. Az illető madár első mutatkozását (6., 8. rovat).
2. Annak első megszólalását (6., 8. rovat).
3. Annak a fészekhez való első megérkezését (12. rovat).
4. Annak átvonulását (9., 10., 11., 12., 13. és 14. rovat).
5. Annak tömeges mutatkozását és vonulását (7., 8. rovat).
6. Gólyánál a 14. rovatban megjegyezni azt, hogy hány gólya-fészek van a megfigyelés területén és mindre megjött-e a gólya?
7. Más madárnál (fülemüle, fecske, fűrj stb.), hogy sok fészek van-e és sok maradt-e gazda nélkül a végleges megérkezés után.

b) Őszszel :

1. A madár utolsó szavát (6., 8. rovat).
2. A madár utolsó mutatkozását (6., 7., 8. rovat).
3. A madár átvonulását, kóborlását, különösen pedig tömegesen való mutatkozását (9., 10., 11., 12., 13., 14. rovat), kezdet-től végig, mert néha már nagyon korán kezdenek vonulni és még késő tavasszal és őszszel is látni csapatokat. Sőt tavasszal meg őszszel nagyon szükséges különös figyelemmel lenni a hajnali, esteli és éjjeli vonulásra.

c) Télén :

Minden madarat, amely nem ott tartózkodik (pl. a kertünkben lakó czinegét, sármányt stb. nem, de ha eltűnnek, hogy többé nem mutatkoznak, vagy olyant látunk, amely nem odavaló, illetve, a mely a megfigyeléskor *még*, vagy *már* ritkaság, azt már igen), különösen az esetleges téli vendégeket. (1907-ben pl.: *Syrnium uralense*).

Mindent föl kell jegyeznünk a madarokról, amit csak meg-

tudunk róluk. Azért van a 14. rovat, meg a többi üres hely, hogy odairjuk, ami megjegyzésre való akad. A madarakat legjobb latin néven nevezni s a 14. rovatban **a helyi** magyar elnevezést is megemlíteni.

Különösen meg kell figyelni:

1. A villás farku füsti fecskét — áprilisban.
2. A fehér gólyát — márcziusban.
3. Az erdei szalonkát — márcziusban.
4. A szürke gémet — márcziusban.
5. A házi vagy molnár fecskét — áprilisban.
6. A darut — márcziusban.
7. A kakukot — áprilisban.
8. A fehér barázda billegetőt — márcziusban.
9. A sárga barázda billegetőt — márcziusban.
10. A mezei pacsirtát — márcziusban.
11. A kék galambot — márcziusban.
12. Az örvös galambot — márcziusban.
13. A fürjet — áprilisban.
14. A harist — májusban.
15. A fülemülét — áprilisban.
16. A sárgarigót — áprilisban.
17. A seregélyt — márcziusban.
18. A vad gerlét — áprilisban.
19. A bubos bankát — áprilisban.
20. A bibiczet — márcziusban.
21. A csil-csal füzikét — márcziusban.
22. Minden olyan madarat, amilyen ott rendszeren nem fészkel, vagy nem odavaló, illetve a megfigyeléskor szokatlan.

TARTALOM.

Előszó... ..	3
Védjük a madarakat... ..	5
A madárvédelem módja, multja és tényezői... ..	7
A magyar állam tevékenysége <i>a)</i> a törvényhozás útján	7
<i>b)</i> a nemzetközi mozgalom (congressusok) terén ...11—14	
Magyar madártani központ	12
Hasznos és káros madarak	16
A magyar állam tennivalói	18
A társadalom tevékenysége és tennivalói	23
A madárvédelem módja és eszközei	30
A madárvédelem irodalma	36
Madárvonulási megfigyelési minta és útmutatás	42

Magyar nyelv és irodalom 11. évfolyam
A tantárgy tanterve és kézikönyve
A tantárgy tanterve és kézikönyve
A tantárgy tanterve és kézikönyve

Külföldesen meg írt fejezetek

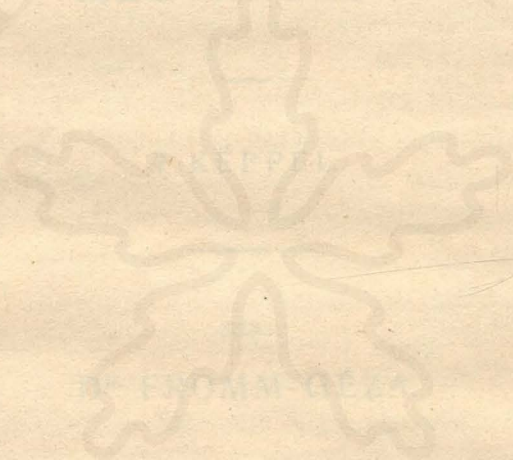
1.	A nyelv feladata és szerepe	1
2.	A nyelv jelrendszere	2
3.	A nyelv története	3
4.	A nyelv és a kultúra	4
5.	A nyelv és a társadalom	5
6.	A nyelv és a gazdaság	6
7.	A nyelv és a jog	7
8.	A nyelv és a politika	8
9.	A nyelv és a művészet	9
10.	A nyelv és a tudomány	10
11.	A nyelv és a technika	11
12.	A nyelv és a környezet	12
13.	A nyelv és a média	13
14.	A nyelv és a kommunikáció	14
15.	A nyelv és a kultúra	15
16.	A nyelv és a társadalom	16
17.	A nyelv és a gazdaság	17
18.	A nyelv és a jog	18
19.	A nyelv és a politika	19
20.	A nyelv és a művészet	20
21.	A nyelv és a tudomány	21
22.	A nyelv és a technika	22
23.	A nyelv és a környezet	23
24.	A nyelv és a média	24
25.	A nyelv és a kommunikáció	25
26.	A nyelv és a kultúra	26
27.	A nyelv és a társadalom	27
28.	A nyelv és a gazdaság	28
29.	A nyelv és a jog	29
30.	A nyelv és a politika	30
31.	A nyelv és a művészet	31
32.	A nyelv és a tudomány	32
33.	A nyelv és a technika	33
34.	A nyelv és a környezet	34
35.	A nyelv és a média	35
36.	A nyelv és a kommunikáció	36
37.	A nyelv és a kultúra	37
38.	A nyelv és a társadalom	38
39.	A nyelv és a gazdaság	39
40.	A nyelv és a jog	40
41.	A nyelv és a politika	41
42.	A nyelv és a művészet	42
43.	A nyelv és a tudomány	43
44.	A nyelv és a technika	44
45.	A nyelv és a környezet	45
46.	A nyelv és a média	46
47.	A nyelv és a kommunikáció	47
48.	A nyelv és a kultúra	48
49.	A nyelv és a társadalom	49
50.	A nyelv és a gazdaság	50
51.	A nyelv és a jog	51
52.	A nyelv és a politika	52
53.	A nyelv és a művészet	53
54.	A nyelv és a tudomány	54
55.	A nyelv és a technika	55
56.	A nyelv és a környezet	56
57.	A nyelv és a média	57
58.	A nyelv és a kommunikáció	58
59.	A nyelv és a kultúra	59
60.	A nyelv és a társadalom	60
61.	A nyelv és a gazdaság	61
62.	A nyelv és a jog	62
63.	A nyelv és a politika	63
64.	A nyelv és a művészet	64
65.	A nyelv és a tudomány	65
66.	A nyelv és a technika	66
67.	A nyelv és a környezet	67
68.	A nyelv és a média	68
69.	A nyelv és a kommunikáció	69
70.	A nyelv és a kultúra	70
71.	A nyelv és a társadalom	71
72.	A nyelv és a gazdaság	72
73.	A nyelv és a jog	73
74.	A nyelv és a politika	74
75.	A nyelv és a művészet	75
76.	A nyelv és a tudomány	76
77.	A nyelv és a technika	77
78.	A nyelv és a környezet	78
79.	A nyelv és a média	79
80.	A nyelv és a kommunikáció	80
81.	A nyelv és a kultúra	81
82.	A nyelv és a társadalom	82
83.	A nyelv és a gazdaság	83
84.	A nyelv és a jog	84
85.	A nyelv és a politika	85
86.	A nyelv és a művészet	86
87.	A nyelv és a tudomány	87
88.	A nyelv és a technika	88
89.	A nyelv és a környezet	89
90.	A nyelv és a média	90
91.	A nyelv és a kommunikáció	91
92.	A nyelv és a kultúra	92
93.	A nyelv és a társadalom	93
94.	A nyelv és a gazdaság	94
95.	A nyelv és a jog	95
96.	A nyelv és a politika	96
97.	A nyelv és a művészet	97
98.	A nyelv és a tudomány	98
99.	A nyelv és a technika	99
100.	A nyelv és a környezet	100

1866

MADÁRVÉDELEM.

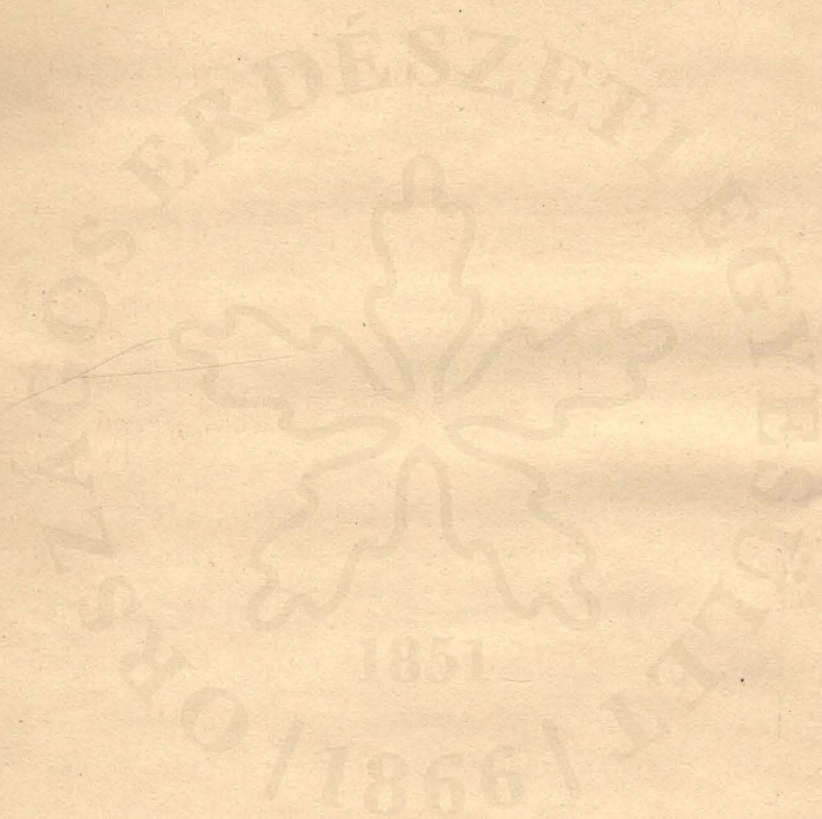
II.

A MADÁR- ÉS TÁJ-MADÁR-
MÉLTARTÁSA.

1851

/1866/

MADÁRVÉDELEM.

II.

A MADARAK ÉS FÁK NAPJÁNAK MEGTARTÁSA.

7 KÉPPEL.

IRTA:

DR. FROMM GÉZA.

RÁCZKEVE, 1907.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

MADÁRVÉDELLEM.

II.

A MADÁRAK ÉS FÁK NAPJAINAK
MEGTARTÁSA

1 KÉPPEL

IRTA:

DR. FROMM GÉZA

1881

ELŐSZÓ.

Nagy köszönetet és hálát érdemel Magyarország mai kormánya, a miért a „madarak és fák napját“ nálunk is meghonosította s ezzel közelebb vitt bennünket a külföld magasabb műveltségi fokához.

Épen olyan elismerés és köszönet illeti azonban azt a csendes egyszerűségben áldásosan munkálkodó tudós nagy embert is, aki lankadatlanul dolgozva, el nem évülhető érdemei sokszor följánlott méltó jutalmainak elfogadása helyett, üdvös és hasznos intézmények meghonosításában keresi és találja sikerei kedves koronáját.

Fölösleges is talán emlitenem, hogy ez a férfiú a mi kedves és jóságos mesterünk: *Herman Ottó*.

Végtelenül következetes igénytelenségének és szerénységének tiszteletteljes kimélete tiltja, hogy érdemeit avatatlan tollal méltányolni bátorkodjam, de azzal talán nem vonom árva fejemre ostorozó neheztelését, ha szeretett magyar hazánk élő nagyjainak sorát hosszú időn át óhajtom még az ő jóságos, tudós és kedves egyéniségével ékeskedőnek. Hogy a magyar madárvédelem a művelt világ teljes elismerésében részesül, sőt a vezető szerepet viszi nem sokára, azt *neki* és eszményi törekvései gyöngéd lelületű megvalósítóiként: *gróf Csáky Albin*, *gróf Apponyi Albert*, de mindenekfölött *dr. Darányi Ignác*z minisztereknek s a tudományos munkálkodásban messze földön is neves társaiként: *Chernel István*, *Csiki Ernő*, *Csörgey Titus*, *Gaál Gaston*, *Hauer Béla*,

Hegyfoky Kabos, Loósy József, Schenk Jakab, Soós Lajos, Kukuljevics József munkálkodásának, a magyar madártani központnak és az országos állatvédő egyesület központi és vidéki intézeteinek köszöni. Nélkülök sok-sok üdvös terv nem látott volna még napvilágot.

Most pedig térjünk a tárgyra, hogy miként lehetne a madarak és fák napját céljának megfelelően ünnepelni.

Semmi esetre se úgy, hogy évenként csak egy ilyen napot tartsunk s annak a munkarendjébe szorítsuk be az összes tenni valókat.

Már csak azért se, mert a szó elrepül, míg a tettek nyomai megmaradnak. A fák és madarak célravezető ünneplése pedig tetteket kíván. Megismertetését, bemutatását a hasznos madaraknak és növényeknek, faültetést, virágkertészetet, fészkelők kirakását, téli etetést stb. végül pedig *eredmény fölmutatását*, amit mind elérni egy nap alatt nem lehet.

A fészkelőket novemberben kell kirakni; a madarakat télen kell etetni, a virágot és a fát tavasszal kell ültetni s így a valamennyinek megfelelő napot kiválasztani nem lehet, ha mindent be akarunk mutatni.

A madarak és fák napja pedig *csakis tettekkel tényezőként válik hasznossá és emlékezetessé*, mert régi dolog, hogy egyedül a szemléltető oktatás tud érdeket kelteni. Érdeklődés és személyes közreműködés az oktatás leg-sikeresebb eszközei. Ezeket kell tehát fölhasználnunk, mikor előítéleteket, megrögzött, meggyökeresedett kishitűséget kell leküzdenünk és kicsinyesnek vélt dolgot kívánunk jelentőségéhez mért méltánylásban részesíttetni.

A madarak és fák védelmébe tehát azzal kell bele nevelnünk a gyermekeket, hogy általuk kell azt végrehajtatnunk s a munkálkodás és siker örömeiben kell őket részesítenünk.

Ezért a tanítóknak és előljáróknak egész esztendőn

át gondolniok kell a madarak és fák jelentőségének érzetetésére.

Meg kell tanítaniok a gyermekeket az ültetésre, vetésre, dugványozásra, bujtásra, tőosztásra, metszésre, csonkolásra, növénynevelésre, oltásra, szemzésre, keresztezésre, gyümölcsstenyészésre és értékesítésre. Meg kell ismertetni velük a hasznos növények és madarak egyes fajait, szokásait, tenyésztésének előfeltételeit.

El kell a tanítókat e végből látni a madarak és fák jól sikerült *színes képeivel*, vagy természetes gyűjteményével, néhány *költőházikóval és jó könyvekkel*. (Herman, Csörgey, Chernel könyvei.) s a mikor ezek mind megvannak, akkor lehet egy-egy *ünneppel összefoglalni és emlékeztetessé tenni az eredményeket.*

Novemberben a költőházikók kirakása, ültetendő fák-
nak és cserjéknek való lyukak ásatása, decemberben és januárban az etetés, márcziusban a faültetés, később a madárfiókokban való szemléltető gyönyörködtetés és a kert-művelés bemutatása lehetnek az ünnep műsorának hasznos pontjai, *fűszerezve játékkal, dallal, tánczczal, sőt a nagyoknak is kellemes kirándulással, vagy tánczmulat-
sággal, farsangi tréfákkal*. A rendezői jelvény és diszítések mind a növény- és madárvilág szemléltető ösmeretét és dicséretét mozdíthatják elő, ha ügyesen csoportosítják őket. Ennél könnyebb pedig nincsen, mert a növény, a virág s a madár a legbájosabb ékességei a természetnek.

Madárnak (gólya, bagoly, rigó, fürj, csíz, tengelicz, sármány, czinege, ökörszem), virágnak öltöztetni mulat-
ságosan és bájosan lehet kicsinyt, úgy mint a nagyot.

Nem is kell sok költség vagy fáradság hozzá, de valamelyes izlés mindenesetre. *Az ilyen változatos, helyes társaságban aztán könnyü lesz jól mulatni a madarak és fák javára*. Ekkor lehetne beszámolni az addigi eredmények-

ről és jutalomban, kitüntetésben, elismerésben részesíteni az annak létrehozása körül legbuzgóbb 3 közreműködőt.

A jó multság és nyilvános kitüntetés emléke pedig maradandó és kedves, mindazzal együtt, ami hozzá fűződött. Így tudjuk a madarak és fák védelmét kedvessé, rokonszenvessé tenni. Nekünk pedig első célünk, hogy kedvessé tegyük a madárvédelem gondolatát és kívánatossá, emlékezetessé mindent, amit e végből célravezetőnek tartunk.

Ezek szemmel tartása mellett lehet sikerrel tárgyalni a komolyabb dolgokat s ilyen féle keretben tenni élvezetessé a különben száraz tudni valókat.

Vegyük őket sorra, amint következnek! —

I.

Miért kell szeretnünk a fát és madarat?

Hozzád fohászokodom, minden jók Adója,
Felséges, hatalmas, jóságos nagy Isten,
Kicsinynek és nagyoknak bölcsen Alkotója.
Végzetetlen nagy Ur, zsámolyodhoz jöttem,
Nagy mindenségednek parányi lakója,
Alkotásidon, hogy okulhassak itten.
Áldásodat kérem ehhez a munkához,
Áldásodat arra, amibe most kezdek,
Hogy segedelmeddel el jussak a célhoz,
És jó kezdés után, jóval is végezzek.

Imával kezdjük e mai kedves napot.

Imával s a végzetetlen bölcsességű és jóságú Isten dicséretével.

Segedelmét kérjük munkánkhoz, mert, ha kellemes időtöltés között is, mégis csak munkálkodni kívánunk a mi szivünk, lelkünk, jó érzésünk és gondolkodásunk veteményes, virágos kertjében.

A madarak, fák, cserjék, virágok érdemeit és hasznosságát óhajtom körvonalozni előttetek, hogy megismerjétek, mennyi kincset adott azokban a jó Isten nektek, hogy megértsetek, micsoda mérhetetlen veszedelem rejlik azok elhanyagolása és pusztulása mögött.

Véssétek lelketekbe ennek a mai napnak a tanításait. De ne csak úgy, hogy e nap multával az ki is muljon onnan, hanem akként, hogy emlékezzetek meg minden nap róla és kövessétek a jó tanácsot, a melyet a ti magatok hasznára, lelketek gyönyörűségére mondok el néktek.

Imádjuk az Istent! Ez a mai nap első tanítása. A jó Istent, aki minket megteremtett s a világot megalkotta és bölcsen elrendezte. Mert végtelen bölcsesség kellett ahhoz, hogy mindennek meg legyen a maga haszna és célja, hogy semmi se legyen fölös-

leges abból, ami van, hanem minden a saját, meg a más javát szolgálja és így az egésznek legyen fenntartója.

Amit a szabad természetben látunk és találunk, ugy-e bizony, mind, mind csak azért van, hogy nekünk használjon.

A füből szénát gyűjtünk s azzal eltartjuk állatainkat, a melyek nekünk dolgoznak és husukkal, szőrükkel, bőrükkel minket szolgálnak.

A gabonából lisztet, a lisztből kenyeret, kalácsot csinálunk, a miből élünk.

A fából gerendát, rudat, deszkát, kocsit, hajót, asztalt, széket, tetőt, padlót, hátulsipoló paripát, játékot csinálunk; a földből vályogot, téglát, cserepet, ezekből meg házat, hajlékot.

Mienk a- viz, a levegő, mienk minden, ami csak körülöttünk van. És ez mind a jó Isten adománya. Meg kell hát becsülnünk.

Meg kell becsülnünk különösen azt, ami nekünk nagyon sok hasznot hoz, a minek a jó Isten teremtményei között sokat köszönhetünk.

Minek köszönhetnénk többet, mint a fünek, fának, bokornak, minek annyit, mint az állatoknak, a melyeket az Isten majdnem egyedül csak a mi javunkra teremtett?

El lehetnénk-e a fa nélkül?

Mi teremne nekünk oly sok jó gyümölcsöt; mi töltené meg a konyhát, kamrát; mi mellett főznénk meg az ebédet; mi melengetné meg *ludbőrös tagjainkat* a téli hidegben, ha fa nem volna?

Hejh, pedig de nagyon neki estünk annak a szegény fának!

Vannak még öreg emberek, a kik el tudják mondani, mennyi volt itt a környékben régen az erdő, a bozót, meg a csalit, telve zszibongó, nyüzsgő, gügyögő, csicsergő madársereggel, a mely vidám énekekkel köszöntötte a kora reggeli munkába fogó szántóvetőt.

Milyen szép, milyen kellemes volt az akkor! Az erdő lombjának *suttorgó susogása*, a terebélyes faóriások enyhe árnya s az a sehol másutt, csakis az erdő mentén föllelhető: tiszta, pormentes, éltető, jó levegő!

Ámde az erdő hasznát nemcsak az adja, hanem főként annak a fája. A kapzsi, előre nem látó emberek tehát neki esnek, nyakra-főre vágják és manapság lassanként már odajutunk, hogy máshonnan kell idehozni az asztalosnak, ácsnak, bognárnak való faanyagot.

Arra nem gondol senki, mi lesz majd akkor, ha ott is elfogy?

Ültetésről szó sincs, sőt még az itt-ott megtelepített növendék fácskát se szokták megbecsülni. Hányszor láthatjuk az alig félkar vastagságu utszéli fákat derékban kettétörve, vagy azok héját gyökétől végig lehasítva! Hogy nem gondolja az, aki teszi, vajjon jó lenne-e, ha a hátán a bőrét szintén végig nyuznák nékie is!? Pedig megérdemelné! Az a kis növendék fácska bizonynyal nem vétett neki és az eltörése, vagy végig nyuzása se szerzett semmi esetre se annyi örömet, a mennyi a vele való vesződéssel fölérne.

Miért törekesznek az emberek arra, hogy rosszat és kárt tegyenek? Miért nem iparkodnak használni és jót cselekedni!

Mindig, mindenfelől halljuk a panaszt, *hogy nehéz az élet, hogy drága minden és ezt nem lehet kibírni*. Régen biz ez nem így volt és mégis rend volt, mégis megéltek az emberek, ugy-e? Hiszen ha meg nem éltek volna, akkor mi se volnánk.

Nem is jól van ez így és nem is maradhat így! Módját, szerét kell keresnünk a jobbrafordulásnak és ezt abban lelhetjük, ha egymást támogatjuk, károkozás, bántalmazás helyett a magunk és a mások javát munkáljuk. — Erre kell tehát törekednünk minden téren, de főként ott, ahol *a legnagyobb veszély fenyegeti érdekeinket*.

Mondtam már, hogy a fü, fa, bokor, növény állat s ezek között különösen a madár tartozik oda.

És miért épen a madár?

Hát először, mert nincs kedvesebb, szebb, nagyságához mértén hasznavehetőbb Isten teremtése, mint épen a madár.

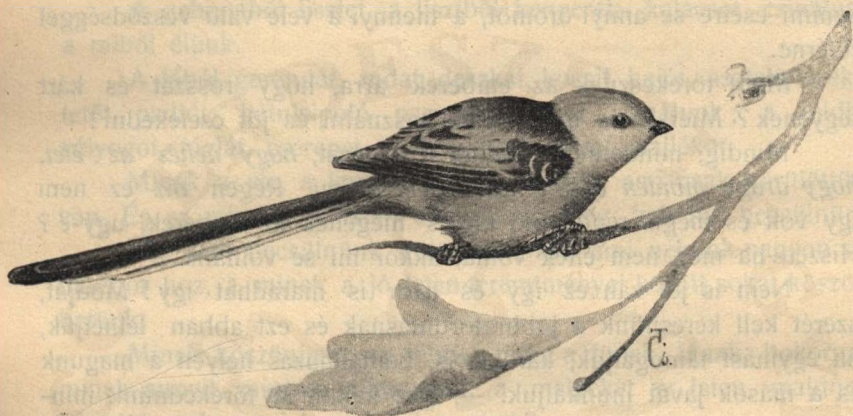
Tetszetős helyes alakja; kedves, hamiskás, aranyos kis feje; ragyogó okos szemei; élénk fürgeségé, ügyes mozdulatai és a legtöbbnek a szép fényes tolla, fülbemászó édes csicsergése, mind csupa élvezete és kedves gyönyörúsége a sok gonddal-bajjal küzdő emberiségnek.

Ki ne látta volna közületek a sárgaszínű aranymálinkót, az égszínű kék szalakótát, az aransármányt, vagy a gyönyörű szép kis farkas czinegét? Érdemes megnézni! Hát nem remek ennek az édes kis feje? (L. a 10. lapon.)

Ki ne tudná, hogy a mi kakasunk tolla ott libeg-lobog a tábornokoknak, sőt a legelső magyar embernek: a királynak a csákója tetejében? Hogyan kerülne oda, ha szép nem volna?

Szép a madárnak szines tolla, hasznos a puha pelyhe, jó a husa meg a tojása és még a csontjával is gyönyörúséget szerez,

mikor a kíváncsiak a sarkantyú (melle) csontból akarják ki valatni: *igaz lesz-e, amit gondolnak. Beh jó is annak, akinek a törő csont azt mondja, hogy igaz lesz biz az!* De nem ennyi ám a madár összes haszna! Sokkal nagyobb az ennél, a mit a munkájával tesz nekünk. Mert dolgozik ám a madár, kora reggeltől késő estig. Aki nem hiszi, nézze meg, hogyan követi nyomról-nyomra

Öszapó, vagy farkas czinege.

a varjúk, csókák fekete serege, a csergő szarka, a fürge pipiske, a vörös begy, a billegető meg még a jó Isten tudja hányféle dolgos madár a barázdahasogató eke döcögését. Hogy néz meg apróra minden kifordított rögöt és milyen élvezettel szedi ki belőle a kukacot. Elpusztítja a csunya férget, a mely csak a magra, gyöngre csírára les, hogy tönkre rágja s ezzel el egye előlünk a mindennapi kenyeret. — A piczi kis czinege megbujja, megmássza, apróra megvizsgálja a gyümölcsfák héjának legkisebb repedéseit, ága töveit, ágai hegyét és kiszed onnan bogártojást, bábót, pondrót, ha csak akkora is, mint a gombostü hegye. Olyan bohókás bukfenczekkel és jókedvvel csinálja, hogy szinte jól esik nézni. És ha belevájja magát a bogár vagy a kukac a fa belsejébe, hogy se a czinege, se az ökörszem, se a királyka ki ne tudja csipni: ki kaparja, kivájja onnan a fakopács, a harkály, meg a fán kuszó, ha még úgy belefurakodik is. De még a levegőben sincs nyugta a bogárnak, meg a lepkének, mert ott meg a fecske, a légykapó, rigó, rozsdafarku, fülemüle, csaláncsucs, meg száz és száz fürge kis ellenség lesi, hogy megegye, vagy a fiainak vigye.

Mondtam ugy-e, hogy a jó Isten nagyon okosan, véghetetlen bölcsen rendezte be a világot. — A mit megteremtett, arról mindről gondoskodott.

Megteremtette a buzát, rozsot, kukoriczát, füvet, fát, bokrokat, de gondoskodott arról is, hogy ezeket se a levél, se a gyümölcs el ne huzhassa, se a túl táplálkozás meg ne ölhesse. Részen ezért adta a hernyót, meg a bogarat, de meg azért is, hogy a dögöt pusztítsa. De hogy a hernyó meg a bogár se ehessen meg mindent és túl ne szaporodjék, létet adott többek között a kis madárnak is. Ez azután derekasan ellenőrzi. — Ugy-e ismeritek azt a közmondást, hogy falánk, mint a sáska? Jól tudjátok azt is, hogy a kártékony bogár milyen iszonyu pusztítást tud csinálni. Látjátok ugy-e évről-évre, mennyire lekopasztják a hernyók a gyümölcsfákat! Se galya, se levele nem marad neki. Aztán akkor hálóba kötik magukat, bebáboznak. Lepke meg bogár lesz belőlük, amely ezret meg ezeret tojik a többi fára. És nem sokára csupasz a gyümölcsös, csak a hernyófészek, meg pár szem férges gyümölcs marad meg benne.

Hány alma, hány körte le hull, mert féreg van benne! s a szilva közt alig van, a mely kukaczos ne volna! És mi az oka? Az, hogy kevés a madár, a mely a férget elpusztítsa és megegye. Ami van is, nem mer az ember közelébe telepedni, mivel oda vesztére menne. Ezért nagyobb a féreg okozta kár az emberlaktá s általa művelt gyümölcsösben, mint a ritkán látogatott erdőben, vagy más e féle helyen.

Nem is képzelitek, mire képes a kis madár! Ki ne látott volna czinegét? Ez a mindig éhes kis örök motolla, amint pitymallik, mindjárt eleség után fut s aki megfigyelte, meggyőződhetett, hogy mindennap annyi férget eszik, a mennyi $\frac{1}{3}$ részét teszi a teste súlyának. Azt mondjátok ugy-e, hogy ez nem sok, mert a czinege nagyon piczi. Hát tudjátok-e, hogy ez 3—5 millió rovar egy esztendő alatt? Ennyi képes volna megenni az egész falut. Annyit eszik a czinege egy nap, mintha az ember mindennap egy süldő malacgot ennék. Ez 365 süldő lenne egy esztendő alatt! Aztán a czinege 12—16 fiókot nevel minden esztendőben. Micsoda nagy hatalom ez a sok féreggel szemben?! Ki is irtaná még a magját is, ha nem volna a kis czinkének nagyon, de nagyon sok az ellen-sége. — Ragadozó madár, különösen a nagy gébics, meg a szarka; macska, menyét, nyest, görény; eső, hó, jég, zuzmara, mind-mind nagyon sokat elpusztítanak belőlük, úgy hogy marad is, nem is-

Aztán jön az ember, elszedi a fészket, kiszórja a tojásait, gyereknek adja oda játszani a fiókmadarat. Kiirtja a bokrot, az erdőt s a kis madár nem tud hova megbujni, nem tud fészkelni, költeni, nem tud az ellenségei elől elrejtőzni. Csoda-e, ha pusztul? És az ember árt neki legtöbbit, az ember, aki csakis a hasznát veszi, akinek a madár életével, halálával gyönyörűsége, jóltevője, kenyeres pajtása. *Mert amíg a maga kenyerét keresi, megmenti az embereket is.*

Hát így törekszünk mi az isteni gondviselés ellen! Csakhogy a jó Isten bölcsebb mi nálunk. Észtt adott nekünk, hogy beláthassuk ha tévedünk és ne tegyünk a magunk kárára s az ő tökéletes rendelkezései ellen. Be kell látnunk és be is látjuk, ugy-e? mert ha a gabonát ki eszi a drótféreg, a pajor, meg a pondró; — a szöllőt, a gyümölcsöt a kukacz, a moly, a rügy-furó; — a fát a farágó meg a szu és a többi: akkor bizony előbb utóbb tönkre kell mennünk valamennyiünknek!

Ugy-e bizony, nem valami ritka világ csodája a kajszin baraczk! És tudjátok, hogy a kecskemétiék abból több millió koronát keresnek minden esztendőben? Hát még a körtéből, almából, szőlőből, salátából, ugorkából, szilvából, a melyeket külön vonaton szállítanak naponként tova. Sok kocsiból álló, hosszú, hosszú vonaton, a melyeknek minden kocsija gyümölcsessel van egészen tele.

Nos és ha megeszik a levelet, a virágot, a gabonát meg a gyümölcsöt a férgek, meg a hernyók, miből pénzel akkor a magyar ember?

Azért kell tehát gondot fordítani a madarakra, hogy ez be ne következék. Azért kell védeni ápolni a fát is, meg a madarat is, azért kell védeni mind a kettőt, hogy legyen mit ennünk és takarítanunk télire.

Nem sokból áll az egész és *nem is kell hozzá semmi egyéb, mint jószívűség.* Csak annyit, hogy a kis madár fészket ne zavarjunk, tojását el ne szedjük, fiókait ne bántsuk és ellenségeiket üldözzük. Kell még az is, *hogy költésre alkalmas helyeiket el ne pusztítsuk, sőt mivel már igen sok helyen elpusztították, azokat szaporítsuk.*

Kell végre még, télen, mikor szegények sokat koplalnak, néha etetgetnünk, hogy az éhenhalástól megmentjük őket.

Igy teszünk a magunk hasznára s a jó Isten rendelkezése szerint. Kedvére az Urnak, aki nekünk mindent megadott, hogy élhesünk és boldogulhassunk. Neki gondja van ránk és gondja van

az égi madárra, melyben hasznos munkatársat, kenyérkeresőt adott minékünk. A kis pacsirta magasba emelkedve mond hálát jótéteményeiért alkotó Urának; a fecske röptében is zengi az örök Mindenható dicséretét; a kis fülemüle éjjel hirdeti gondviselő, őrző kegyelmét. Gondoljunk mink is az ő megbecsülhetetlen, nagyságos adományaira, becsüljük meg abból a legkisebbet: a sok-sok apró kis madarat is.

Áldjuk ezért és mindenekért, imádjuk sok bölcsességeért, sok jószágáért a nagy Istent és boruljunk le előtte!

II.

Rá szorul-e a madár a védelemre?

Szeresd a hazát! Szeresd szivedből, hü lelked szerint. Érte szóljon kebled minden dobbanása! Szeresd, imádd, tudj érte tünni kint, áldozni vagyont, vért, kincset, életet, csatoljon hozzá örök szeretet, míg csak meg nem szűnik mécsed lobbanása.

Szeresd hazádat, ez édes jó anyát, a mely tenéked létet, tápot ad, mely bölcsőd, ápolód és sirod egykoron.

Szeresd a hazát!

Hát mi ez a haza?

Tudod-e, hogy: föld, ház, az apa és anya; gyermek, testvér, hitves; a jószág, csür, tanya; a szálló, a szüret s a termés maga; életed, vagyonod, mi vagy s mivé leszel: együtt és egy szóval az áldott haza ez.

Szeresd hát és becsüld! Lásd a kis madár, mely, hogy el ne vesszen, télre messze jár: nem vál' meg tőle, nyárra visszatér és nem rettent el, hogy száz veszélyre kél. Küzd, fázik, koplal évről-évre bár, mégis visszavonzza a honi határ!

* * *

Vissza bizony! Mértföldek százain, ezrein át utazva, fáradságot, veszedelmet nem ösmerve, évenként kétszer megteszi az utat messze, távol idegenbe, hogy a gondolat is alig ér nyomába. El kell mennie, mert a tél zord hidege megveszi, mert ezt nem bírja ki, mert télen nincs élelme s így kénytelen vele.

Ott megtalálja a verőfényes napot, amely nálunk ködköpnegbe burkolódzva pislog, mintha csak a tél neki is hideg volna;

megtalálja az enyhe szellőt, amely szintén oda menekül tőlünk a kietlen tél zord fuvalma elől.

Hova bujhatna, hova rejtőzhetnék védtelen, fázó testével, mikor a hófuvás minden legkisebb részbe utána furakodik; mikor az üvöltő, sivitó, zugó, bugó, jajgató téli szélvész nap-nap után befütyül minden zegbe-zugba; megzörgeti, megrázza ajtónkat, ablakunkat, megrikatja a kályhát és úgy besivít a kéményen, hogy a hátunk is megborzong belé.

El kell mennie szegénynek, mert nincs jó meleg téli kabátja, nincsen barátságosan mormoló *meleg kemenczéje*, ami a hideg ellen megvédelmezze.

És aztán ott az éhség!

Mi magunk is mennyit imádkozunk a jó Istenhez, hogy adja meg nekünk a mi mindennapi kenyérünket, a melyet verejtékes munkával keresünk.

Ámde a szegény kis fecske, a kelepelő gólya, a hamis kakuk, meg az a sok-sok árva költöző madár hiában keresné nagy hidegben a sok bogarat, legyet, kigyót, békát, kukacot, mert ezek is elrejtőznek a télapó elől. Dermedéses téli álmodat alusznak a föld alatt, vagy más jó rejtkehelyen, ahol hozzájuk férni nem lehet. Nincs hát mit enniök a szegény kis madaraknak és ezért kell elvándorolniok oda, ahol a szükséges meleget is, meg az enni valót is megtalálják.

Ugy-e hogy utánuk csinálnók, úgy tennénk mi magunk is. Csakhogy mink aztán ott is maradnánk ugy-e? Miért ne, ha ott jó dolgunk lenne!?

No lám, a költöző madár nem így gondolkozik! Mikor nyár vége felé az éjszaka meghűvösödik és az éjet már bujó helyen kell töltenie, hogy meg ne fázzék: fájdalom lopózik az ő kis szívébe, az elválás keserű fájdalma. Ritkább, panaszosabb lesz a hangja és nemsokára gyülekezni kezd. Csoportosul, hogy megbeszélje társaival a fáradságos, hosszú, nagy utat, amely elől sehogyan ki nem térhet. Mert nagy dolog ám az! Maga becsületéből vállalkozni arra, hogy száz meg száz mértföldet tegyen! Gondoljátok csak el, ha gyalog kellene ezt az utat megtennetek! És ha mindig jó, meg szép volna az idő, még csak megjárna! Ámde jön a hideg őszi eső, melyet a süvítő szél befúj a csoportosuló kis madár apró tollai közé, hogy teljesen átázik, röpülni nem tud, leesik s a fele elhull. És ha csak a szél, meg a hideg eső bántaná! de nyomukban az éhség is, amely még abból a

kevéske erőből is kiveszi az agyon ázott-fázott, agyon fáradt gyöngé kis madarat, ami valahogyan megmaradt neki.

Ennyi viszontagság között vándorolnak faluról-falura, meg-megszállva a pihenésre alkalmas magaslatokat, hogy élelmet kereshessenek. — Olyan jól esik szegénykéknak a pihenés és a pajkos gyerekek mégis hányszor fölzavarják őket. Micsoda szörnyű szivtelenség ez! Nem is szabad ilyent cselekednie annak, akinek becsületes jó szive van. Hát még aki leparittyázza, vagy gummi-puskával lödözi szegényeket! Bizony megérdemli, hogy megvessük és otthon jól meg rakják érte! Nem is kell el engedni neki!

Ugyan, mi haszna van abból, ha azt a szegény kis párát kivégzi? Még csak nem is játszhatik vele, mert a holt madár nem alkalmas erre. Meg aztán a törvény is tiltja. Becsületes, tisztességes ember pedig, aki azt akarja, hogy becsüljék és tiszteljék, nem szegi meg a törvényt. Ugyis van Olasz-földön, a merre a vándor madár elvonul, sok-sok gonosz ember, aki nagy hálókkaal száz meg ezerszámra fogdossa össze, csemegének eladja, vagy megeszi őket. Bizony a fecskét, a fürjet, a vörösbögyű madarat, a szépen szóló rigót, meg ami az aprajából csak arra megy! Mind-mind összefogják, nagy ketreczekbe zsufolják, hajókra rakják és Angol-, Francia-, meg Németországba küldik, hogy a kényes gyomru ottani lakosság pár fillérral megfizesse, megstüsse és megegye szegénykéket. Emeletes háznvi magasságu hajók mennek ezekbe az országokba, telisteli tömve madarakkal, mint sok-sok millió kis madár szörnyeteg koporsói.

Annyi kis madarat elvisznek ezek, a hány szem kukoricza fér a mérős edénybe. Ez ellen persze mi magyarok semmit se tehetünk és azért kell védetünk, pátyolgatnunk a kis madarakat akkor, a mikor megjönnek s amig itthon vannak. Mert nem maradnak ám az idegenben, noha ott jó dolguk van, hanem ennyi veszedelemmel szemben is újra visszajönnek. Visszavezérli őket a hazavágyódás, kis szívük kívánja a régi fészket, ahol születtek; az ösmerős tájat, fát, füvet, virágot, a mely mellett fölnevelkedtek. S amint a hazájuk felől arra vetődő lanyha fuvallatból megérzik, hogy „megenyhült a lég és vidul a határ“, öröm és nyugtalanság költözik be picziny szívükbe, vidáman és boldogan kelnek utra, hogy életük veszélyeztetése árán is újból megtérhessenek a szülő-hazájukba.

Hát jobbák a madarak, jobban szeretik a hazájukat, mint az emberek? Bizony, hogy jobbák és jobban szeretik. — Az ember,

ha jobb sort talál, azt nem hagyja ott azért, hogy hazájába visszatérjen. Képes a szülőföldjétől megválni mindörökre!

A kis madár hűbb a hazájához, az visszatér oda minden évben; sőt a melyik a telet kibírja, az el se hagyja. Mert hát kétféle a kis madár: otthon telelő és költöző madár.

Tanuljunk tőle! tanuljuk meg, hogy a hazáért áldozni tudjunk. Áldozni jólétet, nyugalmat, szerencsét, még az életünket is. Hiszen ezt mind a hazától nyertük, mert itt születünk, itt vetünk, aratunk, szüretelünk, élünk és vagyunk. Ez adja a hust, a kenyeret, a kalácsot, a gyümölcsöt, a hajlékot; szóval mindenünket ez adja nekünk.

És mi mégis végképen el tudjuk hagyni.

Hát lám, különb a kis madár nálunk!

Csak hogy még másban is különb, nemcsak ebben!

Nézzük csak télen a kis pipiskét, amint az utca fagyos rögén gubbaszkodik, míg a szükség rá nem készíti, hogy étel után lásson! Bizalmasan, kedvesen ugrál körülöttünk, szinte kéri a segédelmünket. És ha megesik a szívünk rajta s magot hintünk neki, olyan hamar tud barátságot kötni velünk! Nem sokára még a kezünkől is elveszi a magot. Azt hiszi szegény, hogy aki jót tesz, az rossz nem lehet s abban föltétlenül meg lehet bízni. Azt hiszi, mert a szivecskéje romlatlan és nincs ravaszság benne.

Hajh, pedig be sokszor rajta veszt!

Az ember megcsalja, csak azért szelidíti, hogy megfoghassa.

És aztán? Aztán, ha megfogta, nem gondol vele, el engedni pusztulni, vagy meg is öli.

A zuzmarás száraz ágon fölborzolt tollal fürkészkedő kis czinege apró kedves kis szemeiben annyi az őszinteség, olyan nagy a gyanutlan bizalom, hogy azt hinné az ember, csak a kezét kell utána nyújtania és megfoghatja. Könnyen megszelidül, de vadon ennyire már mégse bizodalmas. — Megtanulta a sok szomorú példán, hogy emberben bizni nem tanácsos. Igaz lehet ez?

Sajnos, nagyon is igaz. — Mai napság nagyon sok a rossz, a hitvány ember. De mi most éppen azért vagyunk itten, hogy jobbakká váljunk és ezt erősen elhatározzuk magunkban. — *Hogy esküt tegyünk a hazaszeretetre, s a becsületességre, hogy a szívünkbe jó tanítást véssünk.*

Igérjétek meg tehát, hogy nem csalódik bennetek soha senki fia! Se ember, se állat; senki semmi, még a mi áldott jó magyar hazánk se. — Igérjétek meg, hogy amint jó gyermekei vagytok és

akartok lenni a ti édes szüleiteknek, úgy példát vesztek a kis madárról, a mely a hazáját szereti, a mely jószívü, ravaszság nélküli és bizodalmas és szeressétek, védjétek a szegény kis madarat, a melytől ezt a két szép tulajdonságot tanultátok.

Tanulunk még tőle többet is. Most azonban zárjuk szívünkbe ezt a kettőt: az őszinteséget és a *hazaszeretetet*. Szeretetét annak a sokat szenvedett édes jó hazának, a melyről oly gyönyörűen éneklí a költő — mondjuk csak el: „*Hazádnak rendületlenül . . .*“

III.

Hogyan védjük a kis madarat?

Szeressük a gyermekeket és tiszteljük a mi édes szülőinket!

Két követendő szép példát láttunk már a madaraknál. A hazaszeretet, meg az őszinte egyeneslelkűség ez a kettő. Példájuk nyomán jutottunk a jó Isten dicséretére is.

Ha tovább figyeljük a mi jó és balsorsunk apró osztályosait, eljutunk az *önzetlen, önfeláldozó gyermekszeretet megismeréséhez is*.

Ki ne látott volna már apró csibés, komoly kotlós tyukot, amint pelyhes kis gyönyörűségei fölött örködve még a hatalmas komondornak is nekíront, ha véletlenül vagy jókedvében zavart csinál a tipegő sárga csibehadban? Mennyi önfeláldozás kell szegénynek ahhoz, hogy éjjel nappal éber legyen, vigyázzon, minden legkisebb gyanus körülményt jelezen és bármí nagy veszedelemmel vakmerőn szembeszálljon.

Máskor olyan gyáva, hogy a harmadik ház tetején találja a legkisebb ijedség is, most hős, hatalmas, nem tágit semminek. Nem fél, csak félt, szüntelenül, aggodalmasan. Milyen szeretettel tudja dédelgetni a gyámoltalan apró kis csibét. Milyen önzetlenül osztja meg s aprózza fel köztük a legkisebb éték falatot is. Máskor pedig, hacsak teheti, kaján irigykedéssel kapja el másnak még a szájából is a konczot és menekül vele árkon-bokron, futtában falva föl azt. Mint borzolja a tollát, mint terpeszkedik, hogy valamennyit betakarhassa s olyan szeretetteljesen gügyörög nekik, amíg a szárnyai alatt, vagy épen a háta közepén bóbiskolnak.

Pedig ez még csak egy példa! de olyan példa, a mely megisméltődik minden madárnál.

Ösmerjük a fecske madarat, amint reggeltől-estig hordja éhes

fiai feneketlen gyomrába a jobbnál-jobb kövér falatot. Azok pedig szörnyű sipogással lesik a jöttét, ami sűrűn ismétlődik és csak a legnagyobb zivatarban szakad meg néhány perczeckére. Micsoda óriási munka ez, csupán szülői szeretetből!

Hát még a piczi kis őszapó! Tíz-tizenhat *éhes táskába* hordja lélekszakadva csipetke csőrében a még parányibb táplálékot és boldog elégedettséggel rakosgatja galyon ülő, esetlenül kellemkedő, sápitózó iczi piczi apró fiai szájacsájába. Kedvesebb, meghatóbb képét talán nem is lehetne megfesteni a szülői szeretetnek.

Alvó királykák.

Minden apró állat kedves, de a pelyhes kis madárnál remebbet nem alkotott a dicső természet.

A piczi csibe, a piczi liba, az ügyetlenül illegő-billegő kéthetes kanári, az apró fészekalja egyike a legszebb látványosságoknak, a miben emberi szemnek gyönyörködnie lehet.

Az a szeretet, a melylyel az anyamadár az apraját tollászsza, a fészek széléről visszariasztja, folyton szemmel tartja; az a gondosság, a mely soha el nem téveszti, hogy melyik kapjon enni, nehogy valamelyik éhen maradjon: bizony követendő példa még az ember előtt is.

Azt mondjátok ugy-e, hát a kakuk, a melyik a más fészkébe tojik!

Az bizony a más fészkébe tojik. De mikor a kakukfiók kikel,

ő maga is eteti és mostoha testvérkéit szépen kidobálja a fészekből, amit az azoknál erősebb és nagyobb kakukfi is eltanul tőle, úgy hogy végre egyedül marad és csakis őt tömi az anyja is, meg a mostoha szülei is.

Ime a kakuk is szereti a fiát.

Hát az ember szereti-e a maga gyermekét?

Jobb erről nem beszélni. Elég csak annyit mondani, hogy bizony-bizony sokat tanulhatna a kis madártól.

Ismeritek a sok szegény „*táp-gyereket*“. Köztetek is bizonynyal akad ilyen. Ezekről bizony meglehetősen elfeledkeznek az ő szüleik. — Nem úgy, mint a kakukfiakról az övéik.

Okuljunk a madarak példáján, mikor azok még a másét is szeretettel nevelik, mert mi emberek vagyunk, okossággal és észszel fölruházott emberek s így nekünk nem olyanoknak, hanem sokkal különbeknek kell lennünk.

Bennünk meg kell lennie még a hála szent érzetének is. A mi szívünkben nemcsak az ösztönszerű szeretetnek kell tanyát ütnie, hanem még inkább a *viszonzás, a megszolgálás szükségérezetének*, a hálának, az önzetlen szeretet eme lélek mélyén gyökeredző, tisztult, fennköltebb változatának, a melyből a szülők iránti szeretet is fakad.

Ezzel kell első sorban különböznünk az állatoktól, melyeknek a teremtés uraivá tett. Ebből kell fakadnia a *jótekonyság szükségérezetének* is, ami arra biztasson, hogy segítsünk, ahol segíthetünk.

E téren első helyen kapjuk a szükölködő kis madarakat.

Ne kergessük, ne üzzük el, a ficserékelő, csapongó fecskemadarat, ha ereszünk alján fészkelő helyet keres; ne verjük le kertünk fáiról a nagy gonddal, fáradsággal és szorgalommal odarakott kis madárfészket és ne zavarjuk a költésben szegényeket. Gondoljuk csak meg, hogyan esnék nekünk, ha véres verejtékünk árán emelt lakóházunkat durva kéz lerombolná és hajléktalanokká tenne bennünket! Talán még a szívünk is beleszakadna!

Ha véletlen szerencsétlenségből leég a szegény ember, gyűjteni szoktak a számára, de a szegény kis madárral nem törődik senki, mikor a fészket elrontja neki. Pedig csak arra kell gondolni: hátha úgy járok én is, mi lesz velem?

Könyörüljön rajtunk a jó Isten, hogy soha ilyen sorra ne jussunk, de könyörüljünk mi is a védtelen apró madárseregen. — Hiszen csak a magunk javát szolgáljuk. — A hol a fecske fészkel,

ott szebb a kert, üdébb a virág. Ott nem eszi ki a jószág szemét, hátát a bogár és nem rontja el étvágyunkat a fülünkbe donogó s a hol nem kell, oda mindentüvé odafurakodó legyek töméntelen sokasága. — *Tyhüh*, hányszor hozzák ki ezek az embert a béketürésből! És lám, a háznál fészkelő fecske nem kegyelmez nekik. Elpusztítja őket s így *kamránkat* használhatóvá, *életünket*, nyugalunkat élvezhetővé teszi.

Hát még a kertben megfészkelő apró tollasok! Áldás száll arra a háztájra, ahol meglepeshznek. Nem ész nélkül elirtani, hanem odacsalogatni, odaszoktatni kell azokat s ekkor telik igaz örömünk bennük. Nagyon, de nagyon megszelidülnek, láthatjuk mindig őket, hallhatjuk édes dalukat, nézhetjük, hogyan nevelik apró fiaikat. Nem lesz lombtalan a fa, férges a gyümölcs; hanem az üde zöld lombok közül ki-ki mosolyog, ránk nevet a sok Isten-áldás: alma, körte, szilva, baraczk, meggy, cseresnye, dió, már a minék épen az ideje van. És nem tiz-husz szem termést szedünk, hanem kosárszámra, hogy a magunk asztalára is kerül belőle, sőt még a takarédba is tehetünk az árából.

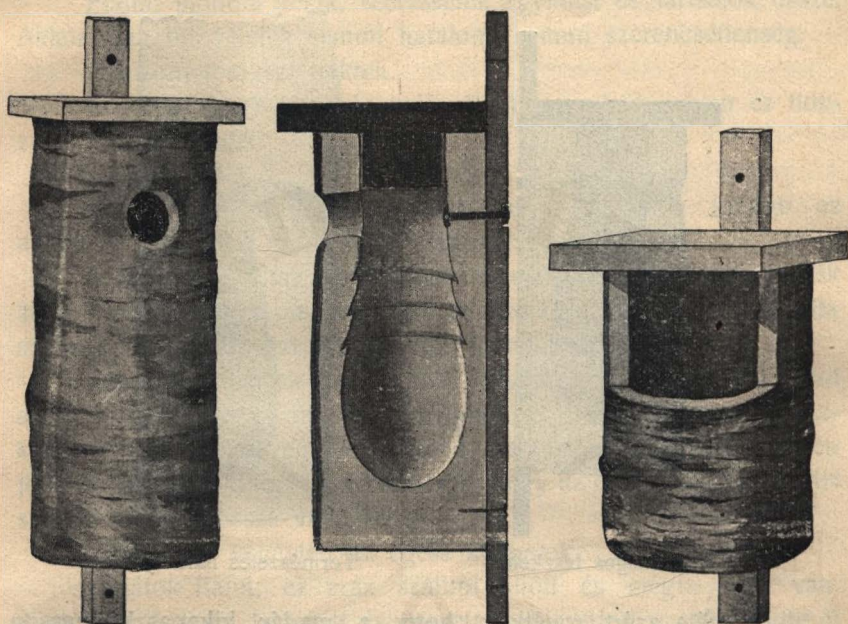
Ezt pedig mind elérhetjük, ha ültetünk a kertbe, vagy a szőlőbe, vagy a szántóföld valamelyik sarkába néhány vadrózsa, galagonya, gyertyán, vagy semfü-semfa bokrot, melyet évenként jól megnyesünk s a melynek az alját a száraz levéltől soha se tisztogatjuk. Mert ha azt eltakarítjuk, nem fészkel oda a madár. Kell az annak arra, hogy zörgéséből a közeli veszedelmet megsejthesse.

Ütessünk tehát első sorban is ilyen bokrokat! Az ültetés nagyon egyszerű. Őszzel ott, ahova ültetni akarunk félméternyi széles és ugyanolyan mély kerek lyukat ásunk. Ezt márcziusig úgy hagyjuk. Ekkor jó földdel megtöltjük és közepébe ültetvén a csemetét, jól körültapossuk és megöntözzük.

Csináljunk azután fészket is a kis madaraknak. Háromféle költő házikó szolgál e célra, a melyeket magasabb fák *déli oldalára* kell $1\frac{1}{2}$ —2 m. magasra erősíteni, úgy hogy a felsejök kissé előre düljön, de egyébként egyenesen álljanak. Fél marok fűrészport kell aztán beléjük tenni, mást semmit. Ennyi az egész.

Magasabbra és lejjebb is tehetünk. Ha a fát kimélni akarjuk, verjünk melléje *a déli oldalon* erősen álló 2—2 $\frac{1}{2}$ méteres karót és arra erősítsük rá 2 csavarral a fészkelő házikót. Olcsó az ilyen fészkelő. 60, 70, 90 fillérbe kerül, a szerint, hogy milyen. 10—15 fára kell egyet számítani. Ha meglepik a madarak, többet is. Min-

den ötödiknek nagynak (B) és minden 10-iknek nagynyílásnak (C) kell lenni. Utóbbit az eresz alá is szegezhetjük.

A) és B) minta.

Oduk.

C) minta.

A kőfalak réseit és a félig nyílt faodvakat is hasznosíthatjuk, ha deszkát szegezünk eléjük s erre megfelelő bejáró nyílást csinálunk. A bejáró nyílásnak azonban délfelé kell nézni.

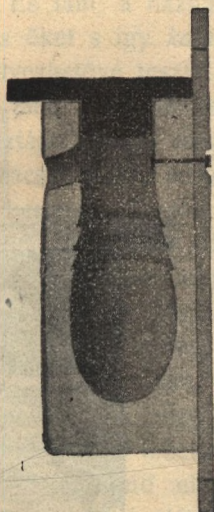
Az ilyen költőházakat aztán figyelni kell, hogy veréb, vagy más kártékony állat (egér) beléjük ne telepedjék. Ha megteszi, lepkehálóval kifogjuk, elpusztítjuk, az odut kitisztogatjuk és új fűrészport teszünk bele. A régiből semminek se szabad benne maradni.

A szárnyas egeret nem szabad kizavarni belőle, mert ez a milyen csunya, olyan hasznos állat. Aki akar ilyen költőházikót annak szívesen szerzek, ha hozzám fordul. A felállításnál is készséggel segítek és megmutatom nektek is, mindnyájatoknak. Együtt helyezük el, jó lesz-e?

Most pedig lássuk csak, milyen a költőházikó!

Akkora kerek lyuk az ajtaja, hogy a madár beférjen rajta. Sima, nehogy sértsen. Szélei kifelé ferdek, hogy az esővizet ne be,

hanem kifelé vezessék. A belseje lefelé szélesedő, érdes szélű üreg. Olyan forma, mint a dohányzacskó.

Mesterséges fészkelő.

Természetes harkály-odu.

A széle azért rovátkás, hogy a madár kikapaszkodhasson rajta.

A tetejét le lehet venni tisztogatás végett.

Ugy-e milyen egyszerű?

Aki csinálni tud, még kereshet is vele! Csak arra kell ügyelni, hogy épen ilyen legyen, mint ez a háromféle, a milyent itt mutatok. Másba a madár nem megy bele.

Nézzétek meg jól.

IV.

A téli etetés.

Könyörüljünk a nyomorgókon és szenvedőkön! Szeresd felebarátod, mint tenmagadat, mondja az Irás. És mért is ne szeretnénk mi egymást? Nem többre megyünk-e, ha együtt törekszünk előre, mintha nem segítjük, akit segíthetnénk és magunk se részesülünk a más támogatásában?

Őt fia volt a község leggazdagabb polgárának. Öreg volt már és a halála közeledtét érezte. Összehívta hát a fiait és elbucszott tőlük.

Fiaim, mondta nekik, szeressétek egymást és tartsatok össze. Akkor nem bir veletek semmi hatalom, semmi szerencsétlenség.

Bebizonyítom ezt nektek.

Kössetek össze jól száz szál vékony venyigét nekem és hozátok ide a köteget.

A fiuk megtették.

Erős, szép szál legények vagytok — folytatta tovább az apjuk — melyiktek tudja kétfelé törni ezt a köteget?

A fiuk neki álltak, erőlködtek, beleizzadtak, de nem tudták ketté törni. Mikor aztán sehogyan se boldogultak vele, azt mondta az öreg: no most nézzetek ide, én kettétöröm.

Kételkedve néztek oda a fiuk. Hogyan tudná azt ketté törni a beteg, mozdulni is alig tudó öreg ember? És az öreg kihuzkódta a kötegből a venyige szálat. Az első néhány szál nehezen jött, de aztán a köteg meglazult, úgy hogy az öreg könnyen szedte szét és tördelte össze valamennyit.

Csakhamar vége lett az egész kötegnak.

Látjátok fiaim, ez száz szálból állott és mégis vége van. Amig egy köteget képezett és összetartozott mind a száz, addig őt olyan erős ember se birt vele, mint a milyenek ti vagytok. Amint azonban széthullott, össze tudtam törni magam is, gyöngé, beteg, öreg ember létemre.

Tartsatok hát össze és segítsétek egymást és a pokol kapui se vesznek diadalt rajtatok!

Hejh! ha a magyar ember meghallgatná, megértené ezt a bölcs tanácsot és nem törne fiu az apa, testvér a testvér, szomszéd a szomszéd ellen. Milyen hatalmas és tejjel-mézzel gazdag föld lenne ismét ez a szép Magyarország!

Szeressük tehát felebarátainkat.

Minden ember felebarátunk, aki segítségünkre szorul és azok a kis madarak is, a melyek olyan sok hasznot tesznek mi nekünk.

Egyféle segítésüket: a fészkelő rakást már említettem.

Csakhogy ez még korántsem minden. Gondoskodnunk kell kis pártfogloltjainknak ellenségeik elleni védelméről is.

Ezek közül említettük már a zuzmarás, zimankós hátborzongató hideg telet, melyben éhen vesznek a kis madarak. Ez pedig borzasztó lehet.

Emlékeztek-e picziny korotokra, mennyit nyafogtatok édesanyátok nyakán, ha éhesek voltatok? Sőt némelyiktek talán még ma is megteszi.

Nohát képzeljétek el, milyen borzasztó lehet fájni és éhezni is egyszerre! Hát még éhen veszni! S a szorgalmas kis kerti munkásokat, a gyümölcsnek, gabonának, a mi mindennapi kenyерünknek megszerzőit télen át ez a veszedelem fenyegeti. — De hát miért adott a jó Isten jó szivet nekünk, miért oltotta belénk a könyörűlő szeretet magasztos szent érzését, ha nem azért, hogy elővegyük, mikor annak az ideje van?

Emlékeztek-e az oroszlán és egér meséjére?

Kis egér jutott az oroszlán körmei közé. Egy fogára is kevés lett volna, de éhes volt az oroszlán és éppen ahhoz készűlt, hogy lenyelje. A kis egér pedig reszketett. Félt a biztos haláltól. Könyörűgőre fogta a dolgot. „Ne bánts engem, minden állatoknak hatalmas királya, kegyelmezz nekem. Kis családom, apró fiaim várnak otthon, azoknak se lesz kenyерük, ha én elpusztulok.

Gondolj a magad családjára és add vissza életét az enyémekeknek. Meghálálhatom még teneked.“

Elnevette magát az oroszlán.

„Mivel hálálhatnád meg te szerencsétlen? Mit tehetnél te nekem? de azért eredj, menj vissza kis fiadhoz, mondd meg, hogy én küldtelek vissza nekiek.“

„Megfizeti neked ezt még a jó Isten,“ rebegette a kis egér és gyorsan eltűnt a jóltevője szemei elől.

Az oroszlán pedig fogságba jutott.

Hatalmas csapdába, melyből nem tudott kimenekűlni. Ordított, bömbölt és érezte, hogy éhen pusztul ottan. Fájdalmas hangját meghallották a kis egerek is és ijedten bujtak rejtekükbe. Ámde az öreg egérnek eszébe jutott, hogy meg kellene nézni, mi baja van a hatalmas állatkirálynak. Hátha segíthetne neki! Elment és látta, hogy az meg van fogva. Erős kötelek tartották, szoritottál, úgy hogy már mozdulni se tudott.

Odament hozzá és azt mondta neki: „várj csak hatalmas királyom, most van itt a hála ideje.“

Gunynak vette ezt az oroszlán és rettenetes szitkozódásban tört ki. A kis egér pedig kérte: ne bömböljön, mert ő fél akkor és nem végezheti el, a mit akar. — Szót fogadott a kimerűlt oroszlán s a kis egér elkezdte rágni a köteleket. Rágtá, rágtá, míg az oroszlán egyszer csak szabadnak érezte magát.

Ime az egér is tudott szolgálatot tenni az oroszlánnak.

Régi közmondás az: jó tett helyett jót várj! Miért ne fizethetné meg a jó Isten nekünk azt, ha a kis madarakkal jót teszünk?

De meg is fizeti a sok haszonnal, a melyet nekünk a madarak tesznek, megfizeti általuk előidézett gyarapodásunkban és akkor, ha szorultságunk idején nem feledkezik meg rólunk. Ő se.

Jót tenni nemcsak erény, de kötelesség is.

És miből áll a jótétel a kis madarakkal szemben? A már említetteken kívül abban is, hogy télviz idején *etetgetjük őket*.

Nem is hiszitek, hogy ez egyike a legnagyobb élvezeteknek.

Mikor a kis madár kezdi látni, hogy nem bántják, hanem jót akarnak vele, bizalmasabb, bátrabb lesz, társakat is hoz a lakomához. Körülugrálja, körül tánczolja az etetgetőt, csicsereg neki, mintha csak azt mondaná, hogy áldja meg az Isten.

Messze, messze mi tőlünk, magas hatalmas hegyek és nagy tavak között fekszik a világ egyik legszebb országa. Svejcz a neve. Munkás, szorgalmas, józan nép lakja, *ott csinálják a legjobb órákat, ott van a leghiresebb gépészi és mérnöki iskola, a hova tőlünk is, meg a világ minden részéből, sokan mennek tanulni. Ott nevelik a legszebb tehenet. Van itt a községben svejczyi tehén ugy-e? De persze az ottaniak sokkal szebbek ám, mert a svejczyiek okos emberek, szeretik, jól tartják és gondozzák az állatot.* Van is belőle hasznuk elegendő. Ime, még hozzánk is eljut a svejczyi tehén.

A mienk bezzeg nem kerül oda.

A svejczyieknek gondjuk van ezenfölül még a madarakra is. Ott minden gazdának van madara a kertben, meg a háza körül. A vejczyi házat nem is lehet madár nélkül el képzelni. Láttatok-e már kakukos órát? Azt is svejczyi emberek csinálják. Olyanforma házakban laknak a svejczyiek, mint a kakukos óra. Ugy-e milyen kedves az, mikor minden órában ki nyílik az óra tetejében levő kis ajtó, kidugja fejecskejét a fából faragott picziny kakuk és annyiszor kiáltja, a hány óra van, hogy: kakuk, kakuk. Csinálnak olyant is, a melyik pitypalattyol.

Mennyi pénzt keresnek ebből a szorgos svejczyiek! Lám, hogyan tud használni nekik a kismadár ott is, ahol nem is gondolnánk.

Nevelnek Svejczben *kanári madarat is*. Annyit, hogy egész fálvak csupán ebből élnek. Élnek és gazdagodnak. Hogyne, mikor magából Magyarországból is több százezer koronát küldenek kanári madárért a külföldre. És hány, meg hány ember él és szerez

vagyont a külföldön csupán a madártenyésztésből. Nálunk Magyarországon is van már néhány száz ilyen ember, de bizony még nem sok és az is nehezen él, mert megszoktuk, ha kell, hogy külföldről hozzassunk.

Érdemes és hasznos dolog tehát a madarak gondozása. Hasznos és kedves is.

Mikor a téli zord hideg a szobába szorít bennünket s az ablakon ki-ki tekintgetve épen nem vágyunk ki a szabadba, ahol a fölborzolt tollu madárka szomorkodik az ágon, vagy a hókupac oldalában: nem jut-e eszünkbe, hogy segíthetnénk azon a szerencsétlen kis jószágon s örömet szerezhetnénk neki is, magunknak is. Nem gondolunk-e arra, hogy megmenthetnénk elvesző életét és hogy milyen nagy a jó szívnek, a jó léleknek öröme, megnyugvása a megmentett élet fölött.

Olyan szomoruan, olyan, kérőn pislog felénk. Eltorzult, nyomorúságos piczi lényéből a kétségbeesett könyörgés szól hozzánk: adjatok, adjatok, amit Isten adott!

Ne késsünk tehát! Vegyünk a zugsból valahonnan jó hosszú karó vagy lécz darabot, elnyűtt söprű nyelet és üssük le jó mélyen, jó erősen a földbe. Olyan helyre, ahol a szél nem nagyon éri s a macska se könnyen fér hozzá. Védett, de szabad helyre. Hint-sünk a környékére zörgő paszuly szemetet vagy kukoricza-fosztást, hogy az a leselkedő macska közeledését elárulja. Szurjunk aztán a rudra 1 vagy 2 darab magjával teli nagy tányérbél virágot, jó erősen, hogy ne mozogjon és le ne csuszszon. Az eső ellen pedig csináljunk szalmából, vagy kukoriczaszárból ernyőt a hó, jeges eső és zuzmara ellen. Az ernyő szélére akaszszunk piczi kis zsinegen csalogatónak kenyérbelet, vagy más valamit. A rud alsó részére pedig tüskés, bőköcs akácaágát vagy *más szurós micsodát*, mely miatt a macska-féle se fölugorni, se fölmászni ne tudjon.

Aztán hagyjuk az így elkészített etető készséget magára. Csak arra ügyeljünk, hogy verebek ne menjenek bele, mert ezek elűzik a hasznos madarat.

Lesz aztán öröm, ha a madarak az etetőre rá találhatnak! Az a zsidongás, az a mohó falatozás! Figyelnünk kell, hogy el ne fogyjon az eledelük. Ha kiették a tányérbél magot, ocsut, ételmaradékot, zsiradékot kell az üres tányérbél virágba tenni, vagyis a tálat újból megtölteni.

Addig azonban sohasem szabad az etetőhöz odamenni, amíg a madarak el nem hagyták.

Nem kerül ez sokba és ha mindegyiktek állit ilyen etető-ernyőt és csak minden hónapban egyszer csinál vendégséget a kis madaraknak, mennyivel könnyebb lesz át telelniök szegényeknek.

Nektek pedig meg lesz a jó cselekedet fölötti nemes örömben, a legelső, boldogító jutalmatok.

Föl tehát: adjatok, amit Isten adott!

V.

A madarak ellenségeiről.

Védjük az üldözötteket!

Mindennapi rendes imánkban azt is kérjük a jó Istentől, hogy szabadítson meg a gonosztól. Jó nekünk az Istenben biznunk és Rája *hagynunk a mi téveteget sorsunkat.* — Az Isten jó, az Isten nagy és hatalmas és megmenthet a veszedelemtől bennünket; — de a jó Isten mindentudó is és a mi képen megtudja azt, ha bajba jutunk, megtudja azt is, ha jót vagy rosszat teszünk. Ámha aztán szivtelenek voltunk: csak a kölcsönt kapjuk vissza, ha bajban hiában várunk a segedelemre.

Jó tehát észben tartani, hogy nekünk is kötelességünk segíteni ott, ahol tudunk, mert magunk is csak úgy számíthatunk joggal a segedelemre.

Szó volt a kis madarak egyik nagy veszedelméről: a téli éhségről, a mely ellen védhetjük, ha etetjük őket.

Van azonban még több ellenségük is. Nagyon, de nagyon sok. Olyanok, a melyek mind ellenségeink mi nekünk is. Nyest, menyét, görény, macska, róka, szarka, nagy gébics, karvaly, veréb, mókus és a többi. Ezeket mind üldözni és pusztítani kell, amint csak lehet.

Igen, a macskát is! A melyik macska madárhúst evett és madarat fog, annak nem kell többet az egér. Az olyan macska nem hoz hasznót többet, csak kárt tesz. Azt le kell löni, vagy csapdába fogni és elemészteni. A mezőn járó kóbor macskát nem szabad kímélni, mert egymaga képes kipusztítani mértföldekre nyuló termő területen a hasznos madarat.

A macskát legkönnyebb hosszú keskeny ládával fogni, a melynek elül-hátul csapó ajtaja van. Aztán vízbe kell fojtani.

A nyestet, menyétet, görényt és rókát is csapdával kell fogni, vagy elmérgezni, de ez az utóbbi nem nekünk való.

A verébnek, szarkának, gébicsnek, karvalynak, mókusnak a fészket kell kiszedni s a tojását és fiókját elvenni. Az öregjét pedig puska végére szedni.

Meg lehet fogni az öreg verebet is, ha nappal meg lessük, hol a fészke. Ennek a nyilását este lepkefogó hálóval csendesen elfödjük, aztán lámpát viszünk közelbe s a megijesztett veréb szépen belemegy a hálóba. *Jó ám a verébhus, meg lehet enni!*

Még egy veszedelmes ellensége van a kis madárnak s ez a legveszedelmesebb. Gondoljátok-e, hogy az ember az? Az ember, aki ész nélkül irtja a fát, az erdőt, a cserjét, a bokrot s ezzel elveszi minden lakó és menedékhelyét a kis madárnak. Az ember, aki megfogja, lelövi a kis madarat, aki elszedi a fészket, a tojásait, a fiait és mind elpusztítja. Nem gondolja meg, hogy a saját maga s a gyermekei szájából szedi ki a falatot.

„Lesze-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?”

Se virág, se levél, se gyümölcs nem lesz, ha a madarak ki pusztulnak. Már pedig, ha nem védjük őket, ez könnyen megesik, annyi az ellenségük. Ne legyünk hát mi magunk is azok, sőt másnak se engedjük bántani a madarat. Korholjuk, üldözzük azt, a kinél menthető ok nélkül madarat, madárfiókot, tojást vagy fészket látunk. Ne hagyjuk büntetlenül, mert hiszen magunknak ártunk vele és épen ezért a törvény is szigorúan bünteti az ilyeneket.

Törvényük van már a hasznos madaraknak, a mely a vadászásukat, elfogásukat, a fészkek, fiókok és tojások elszedését tiltja és meg is bünteti. Törvényük van, a melyik elmondja, hogy melyek a hasznos madarak és hogyan kell védeni őket. Ez a törvény nemcsak minálunk van meg, hanem Olaszország és némely félművelt más állam kivételével egész Európában, sőt Amerikában is. Manapság már mindenütt belátják, hogy a madár nemcsak gyönyörűség, hanem valóságos áldás, a melyet védeni és szaporítani elsőrendű kötelessége a gondolkozó okos embernek.

Külföldön nem is nevetik ki vele az embert. Ott nagyszabásu egyesületek vannak, a melyek csupán csak a madárvédelemmel és annak a terjesztésével foglalkoznak. Nálunk még egy ilyen egyesület sincsen. A németek azonban vagy félezerrel dicsekesznek. De nem is fordul ám elő minálunk, hogy a sétatéren a sétálók kezéből és válláról egyenek a kis madarak s az iskolás gyerek a tenyerén vigye hazáig, amint ott csipeget!

Sokáig jutunk még annyira, de ha el akarunk jutni, bele kell fognunk. Még pedig addig, amíg nem késő.

Rajta hát! Adjunk szívünkben helyet a nemesebb, magasztosabb érzelmeknek, hallgassunk az oktató, intő szóra.

Ma még nem úgy van. Ma még igazak a nagy költő feddő szavai, mikor azt mondja:

„Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?
Ávagy virág vagy, te, hazám ifjusága?
Jaj az olyan kertnek,
Jaj még annak is, mert megverte az Isten,
Ahol, mint ti vagytok magyar ifjak, olyan virágok teremnek!”

De mi *megigérjük, megfogadjuk úgy-e, hogy* nem lesz jaj, mert az okos szó fog rajtunk és minden igyekezettel, minden téren, *nagyban és kicsinyben s így a madárvédelem által is hasznára leszünk a mi édes magyar hazánknak.*

Igaza van Vörösmartynek: „a nagy világon e kívül nincsen számunkra hely.” Hiában mondják az ugynevezett *világpolgárok, hogy a haza semmi* s annak semmivel nem tartoznak, hogy ők annak nem fiai, hanem *világ* polgárok, fiai minden nemzetnek és minden idegen hazának. Amint nem lehet változtatni azon, hogy a szüleink gyermekei vagyunk, amint hiában tolakodnánk be más családba, hogy annak a tagjai legyünk, ép úgy hiában akar világ polgárává lenni az, aki magyar.

„*Bizonyos helyhez kell kapcsoltatnunk*” mondja Kölcsey s ez alól a világpolgár se kivétel, mert annak is kell valahol lennie. És ha csak a saját romlására nem tör, a tartózkodási helye javát kell szolgálnia. Ezért nem lehet világpolgár senki, hanem csakis annak a helynek a polgára, a hol az életét éli.

Ha olyan sokan mennek Amerikába továbbra is, mint eddig-elé, ott nem fogadják majd be őket, mert aki itthon nem akar itthon nem tud és nem szeret dolgozni, az nem kell ott se. A herét nem türik sehol, a tisztességes munkás polgárt pedig nálunk is megbecsülik. Ezért nincs hely a számunkra másfelé, ezért kell megbecsülni a honi rögöt, amely szeretettel ölel hű kebelére. A hazátlan, a tanyátlan proletár, a híres világpolgár, gyűlöletes, utálatos alak mindenütt, olyan mint az oláh cigány, *mint az utca szemét, amely igazán világpolgár.* De nem is türik meg sehol és nincs is se fűben, se fában, se állatban világpolgár, *csak az emberek között.*

Nézd a kis madarat! Az nem olyan földhöz kötött nyomorék, mint az ember, mert övé a föld, a víz, a levegő s a mig mink a

legsebesebb gyorsvonattal is csak 10—15 mértföldre jutunk el egy óra alatt, az elrepül száz mértföldre is. És még se hagyja el a hazáját, mindig visszatér, mindig ott szeret, ahol született.

Költözik, vándorol, kóborol, mert másként megélni nem tud, de amint megjön az ideje, hazamegy és ott a legboldogabb. Ez az érzés benne van a mi szivünkben is. Aki ki akarja tépni onnan, az *fölfordítja a lelke egyensúlyát*, természetellenes dolgot cselekszik, rosszat tesz és így jó ember nem lehet. Annál sokkal jobbak az állatok, többet érnek a madarak s az ilyen ember nem jöhet emberszámba: az az állatnál alábbvaló. Az embernek pedig nem az a rendeltetése, hogy lejjebb sülyedjen még az állatnál is, hanem az, hogy tökéletesedjék és napról-napra több legyen.

Nem találhatunk föl valamennyien puskaport, *gőzöst, vasutat, hajót, cséplőgépet, delejességet, villamosságot, távirót, puskát meg más nagy dolgot*. De akik föltalálták ezeket, azok se olyanoknak csinálták, mint a milyenek ma. A régi, őskori emberek még paritytyával, ijjal, nyíllal lőttek és csak nagyon sokára jöttek a *nehéz pattanyus, kerek puskák*, míg ma mértföldekre tudunk ágyuval lőni és robbantani.

Még csak nyolczvan esztendővel ezelőtt se nagyon tudták mi az a *villamosság, vagy a telefon* és ma már alig van ember, aki ne kapott volna táviratot, és ne ült volna villamos vasuton. Ma már élő szóval kívánhat az ember Amerikából jó reggelt az otthon maradottaknak.

A madárvédelem is csecsemő korát éli ma. Attól se várhatunk még most csodákat, de bele kell kapnunk, el kell kezdenünk, hogy egykor odajuthassunk, ahol majd a ma még csodaszámba menő eredménynyel dicsekedhetünk.

A kezdet *nem sokból áll*:

1. *fészkelésre alkalmas bokrok és fák ültetése,*
2. *költőházak és fészkek alkalmazása,*
3. *téli etetés,*
4. *a madarak fészkeinek, fiainak kimélése és*
5. *ellenségeik üldözése.*

Aki egyszer hallotta, nem feledheti el, sőt könnyen követheti.

VI.

A fák haszna és védelme.

Beszéltem a madarokról s azok szaporításának szükségéről és hasznáról. — Érintettem, hogy a fatenyésztés meg a gyümölcs-termelés az egyik út, a melyen hasznukat látjuk. Fel kell tehát hívnom figyelmeteket erre a kettőre, meg arra, hogy a virág is oda tartozik, ahol a hasznosat a kellemessel együtt élvezhetjük. Aki a virágot, meg a madarat szereti, az rossz ember nem lehet. A jó embernek tehát meg kell becsülnie a természet e két bájos adományát.

Miből áll a *virágtenyésztés*? Némi vesződségből és sok gyönyörűségből. Őszszel a földet fölporháljuk jó puhára, ha rossz, kicseréljük jó gypszinnel az erdőből, a fák alja mellől. Áprilisban bevetjük, májusban a benntelelő virágot kiültetjük, ha a föld száraz, öntözgetjük, mindennap gyomláljuk és kész a kert.

Aki minden időszakban akar nyiló virágot, legjobban teszi, ha kora tavasztól késő őszig figyeli a rétet és mezőt, kiássza ott minden idény nyiló virágát tövestől, földestől és átülteti a kertjébe. Ha pedig finomabb virágot óhajt, akkor külön palántás kertet kell tartania. De nemcsak a finom virágok szépek, hanem a mezeiek és erdeiek is, még pedig nagyon.

Az iskola udvarán, a ti segítségetekkel, bemutatom majd, hogy miként lehet olcsón és könnyű szerrel szép kertet csinálni. Nem is tudom igazán, mért is nincs minden háznál kert és virág, miért nincs minden udvarban és minden ház előtt gyümölcsfa! A háznak és lakásnak igazi jóltevője, valóságos védelme úgy télen a főrmegében és hidegben, mint nyáron a zivatarban és a nap hevében, a ház előtt ültetett terebélyes nagy fa. Ha minden ház előtt volna és a község több gondot fordítana arra, hogy senki se bántsa, bizonynyal nem is kellene attól tartani, hogy rossz emberek kitörik, elpusztítják, vagy a gyümölcsét elviszik.

Miért tennék? Hiszen akkor mindeniknek lenne!

Olyan szép volna minden ház előtt néhány körte, alma, cseresnye vagy diófa és ha valóra válnék az a kedves, régi szép nóta: „A városban végig, végig, végig, minden kis kapuban rózsá nyilik.“ — — —

Hogy szép legyen a virágos kert, ne sokféle virággal bajlód-

junk, hanem csak néhány fajtaival s a miből egy helyre többet ültetünk, az egyféle színű legyen.

Igen szép a sarkokban a liliom, a pünkösdi rózsa, a kökörös-csin; — kerítések mellett a jázmin, szabad helyen a szelencze, szőnyegvirágnak a nefelejts, majd a gyöngyvirág, az árvácska, a piros lenvirág, a Jézus-szive, begonia, muskátli; közben néhány szivvirág, tőzike, dákoska, tubarózsa, narciss. Szegélynek: ibolya, gumós sósvi, százsorszép, lobelia, portulaca; kerítés vagy fal mellé: hajnalka, futó rózsa, komló, borostyán, téli zöld, gyöngyvirág; középre: agapanthus, fuchsia, rózsa, meg egy-egy fenyő, thuja vagy buxus, hogy télen is legyen a szemnek miben gyönyörködni.

Mind bemutatom ezeket nektek, ha a sor rákerül!

Mi a *virágtenyésztés* haszna?

Első sorban az, hogy *gyönyörűséget*, örömet szerez a szemnek, a szívnek, *széppé teszi* a házunk táját. A hol szép kertet látunk, oda szívesen benézünk és megdicsérvük. Milyen öröm az annak, aki csinálta! Ez az egyik haszna. Azután *komolyabb munkához is szoktatja* a gyermekeket és végül, a nyiló virágért mindig *pénzt adnak*.

A virág élvezet, a virág gyönyörűség és utóvégre ezek nélkül sem élhet az ember.

Hát ezért érdemes és szükséges vesződni vele.

Előbb azonban nemcsak a virágot említettem, hanem *a fát* is. *Szeretnünk, ültetnünk s nevelnünk kell a fát, mert e nélkül nem élhetünk.*

A fa ad *árnyékot és meleget, szerszámnak* valót; abból van a *kocsi*, a *vasut* a *hajó*, a *padló*, a *tető*; asztal, szék, ágy, szekrény; hordó, dézsa, teknő, sodró-deszka és ezernyi ezer szükséges és hasznos dolog, mind fából készül. Ki ne ismerné közületek *a főzőkanalat, meg a pipaszárat*? Nohát ezek is fából vannak és *ha némelyikteknek néha a hátán tánczólnak is*, azért mégis csak jó, ha vannak. Enni szeret mindegyiktek ugy-e? Már pedig fa nélkül aligha leketne főzni. — De nemcsak akkor használ ám a fa, ha már megnőtt és levágják, hanem addig is mindig, a mig él. — A levele trágya, az árnyéka áldás. Virága gyönyörűség és abból lesz a méz, levéből meg a gyanta. A hol sok a fa, ott sohasincs nagy szárazság, se pörkölő meleg, vagy minden életet kiölő nagy por. Az erdő megvéd nyáron a tikkasztó hőség, télen a dermesztő hideg ellen, azonkívül a levegőt is tisztává, egészségessé teszi.

A galyazás pedig elegendő tüzelőt ad a vacsorához, meg az ebédhez.

Utoljára hagytam az élő fa legérdemesebb hasznát: a gyümölcsöt. Kevés ember nem szereti ezt, de ez a kevés is szívesen látja a pénzt, amit érte adnak. — Már pedig sokat adnak érte. Szépen gondozott, jó fajtájú, egészséges alma, körte, szilva, barack, cseresnye, meggy, som, mandula, dió, berkenye stb., egyetlen egy törzs után meghozhat évi 30—70 koronát. És mi a vesződség vele? Majdnem semmi. Kevés kapálás a törzse körül, kéregtisztogatás, hernyózás, ami alig valami, ha a madarak segítenek hozzá. Hát még milyen öröm, ha magunk ültettük! Azért szeretném főként, ha ti is ültetnétek, hogy ezt az örömet megszerezze nektek. *Jó lesz tehát annak idején, ha hoztok néhány ást, kapát és gyümölcsfa palántát.* Majd elültetjük, táblácskával megjelöljük és minden évben megnézzük, hogy mennyire haladt. Öreg emberek lesztek és még akkor is szívesen emlegetitek, hogy ime, ez az én fácskám, ezt én ültettem és ápoltam, a mikor még iskolás gyermek voltam. A mai öregek közül bizony kevés mondhatja már el, mert nem ültettek annak idején; nekünk azonban el kell kezdenünk, hogy hasznát lássuk és szükségbe ne jussunk. Mert képzeljétek csak el, hogy mi lesz akkor, ha kipusztul a földről a fa? Ha nem lesz, a mivel főzzünk, fűtsünk, építsünk, amin utazzunk, a mivel szántsunk, a miből pénzeljünk. Hisz akkor nem tudunk megélni, hanem elpusztulunk mink is, megfagyva, nyomorultul, mint a pusztai kutya, a melyre senki se gondol. Jó lesz-e ez így? Van-e kedvetek hozzá? — Ugy-e nincsen? Nohát ha nincs, kezdjük el a jövőről való gondoskodást mentül előbb, hogy el ne késünk. Aki csak irtja a fát és nem ülteti, az — amint mondani szokták — igazán maga alatt vágja a fát, tehát nem okos ember. Legyünk mi okosabbak és fogjunk a saját bőrünk megmentéséhez. Ne mulasztunk semmit, mert minden percért kár, a melyet nem hasznos szórakozással töltünk. A munka szórakozás és legyen a szórakozás is: munka. Az idő eljár, s amit belőle hiában töltünk, veszteség az egész életünkre.

Előre tehát!

Fel, fel a munkára, rajta barátim, mulik az óra, int az idő!

Mind a magunk kára, mit eíheverészünk, haszna se léssen, vissza se jó.

Dologra, ki lusta,
Tenni, ki gyáva,
Jóra, ki nem jó :
Rongy czudar az

Föl apraja, nagyja,
Rád, a ki számít,
Tenni, ki késztet, a
Drága Hon az !

MADÁRVÉDELEM.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó... --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	3
I. Miért kell szeretnünk a fát és madarat? --- --- --- ---	7
II. Rá szorul-e a madár a védelemre? --- --- --- ---	13
III. Hogyan védjük a kis madarat? --- --- --- --- ---	17
IV. A téli etetés... --- --- --- --- --- --- --- ---	22
V. A madarak ellenségeiről --- --- --- --- --- --- ---	27
VI. A fák haszna és védelme... --- --- --- --- --- ---	31

Képek.

Őszapó --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	10
Alvó királykák --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	18
Fészekodvak --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	21
Mesterséges fészkelő... --- --- --- --- --- --- --- ---	22
Természetes harkály-odu... --- --- --- --- --- --- --- ---	22

Delegata ki juss,
Társai ki juss,
Jón, ki van ki juss,
A juss juss juss.

TARTALOM

3
7
13
17
23
27
31

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

10
18
21
23
25

.....
.....
.....
.....
.....

10687/10687

MADÁRVÉDELEM.

III.

MADÁRVÉDELMI MINTATELEPEK.

IRTA:

DR. FROMM GÉZA.

RÁCZKEVE, 1908.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

MADÁRVÉDELMI

III.

MADÁRVÉDELMI MINTATÉLEK.

RÁCZKEVE
NYOMATOTT PILLISER SIMON KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1908.

RÁCZKEVE 1908
A SZERZŐ SAJÁTJA

ELŐSZÓ.

Apró kis madárvédelmi munkáim kapcsán még valamelyes tájékozást óhajtok nyújtani a madárvédelem gyakorlati kiviteléhez is. Nem, mintha hijával volnánk az e célra szolgáló szakkönyveknek, hanem azért, mert a madárvédelem még olyan csecsemőkorát éli s a madárvilág pusztulása olyan elszomorítón óriási, hogy ami szolgálja az mind nagyon szükséges és épen nem fölösleges. — 70—80 év előtt híres eldorádója volt Magyarország a madaraknak és a legnagyobb hirű tudósok jöttek ide, hogy lássák, okuljanak és csodálatos dolgokat irjanak róla. Alig 30 év mulva már akkora a pusztulás, hogy a madárvédelem szükségérzete teljes erővel kezd sikra szállani s a hivatottak egész gárdáját teremti s állítja harczba. A madárvédelmi dolgozatok egész sorozata lát napvilágot. *Névteten*, (Az oktan állatokon való kegyetlenkedés. Tudományos gyűjtemény. 1820.) — *Sipos József*, (Gondolatok az oktan állatok megevéséről, haszonra fordításáról és azokkal való bánásmódról. Tud. Gyűjt. 1820.) — *Dr. Kerékgyártó Árpád*, (Az állatvédelmi ügy multja Magyarországon. 1848-ig.) — *Kaskovics Lajos*, (Állatkinzás. Mezei naptár. 1842.) — *Török János*, (Állatkinzás. U. o.) — *Petényi Salamon*, (Az állatkinzás ellen. 1843.) — *Almási Balog Pál*, (Értekezés. 1845.) — *Zipser N.* (U. o. 1845.) — *Nagy József*, (A madár a teremtés művében. 1861.), *Sárvári Eöry Andor*, (A madár és fészke 1864.), *Herman Ottó*, (Állattani közlések 1864—1870. — Apró madarak hagymával. 1878. — Miért nem szaporodnak el rengetegül a fecskék. 1880.), *B. L. dr.* (A

madarak és a mezőgazdaság. 1863.), *K. T. K.* (A halálra ítélték védelme. 1869.), *Dapsy László*, (A varjak. 1868.), *P. Gy.*, (A fecske haszna. 1870.), *L—r.* (Ingyen munkások. 1871.), *Lázár Kálmán gróf*, (A világ urai 1872. — A szabad természetből. 1873. — Hasznos és kártékony állatainkról. 1873. — A bécsi nemzetközi gazdasági kongresszus határozatai a mezőgazdaságra hasznos madarak védelmét illetőleg. 1874.), *Illés Nándor*, (A rovarpusztító madarak szereplése a természet háztartásában. 1871.), *Kriesch János*, (Erdeink lakói. 1874.), *Lovassy Sándor dr.*, (Még néhány szó a hasznos madarokról. 1874.) — Még valami varjainkról. 1875.), *Ormándy Miklós*, (Értekezés a madarokról. 1871.), *Anonymus*, (A madarak hasznosága. 1878.), *F.* (A madarak télen. 1875.), *F. O.* (Vándormadarak üldözése. 1878.), *K.* (Miért vadak a madarak? 1875.), *V. S.* (A madarak védelme. 1880.),*) — mind e nemes eszme előharczosai. De fájdalom, csak előharczosok vagyunk még mi magunk is, 40—50 évvel későbbi nemzedék, akik még mindig nem tudjuk csak megközelíteni sem azt a szép célt és nemes feladatot, a melyet emlékezésre méltó elődeink irtak zászlajukra. Ma már teljes a madárpusztulás Magyarországon s a híres nagy madártelepet csak hirből ismerjük. Ám azért hévvel és lelkesedéssel küzdünk érte.

Anyagi eszközök és feldolgozási idő hiánya miatt nem nyújthatom mindazt, amit adni óhajtánék s amit az ugynevezett „tudományos színvonal“ megkíván; — de, ha Isten éltet, megpróbálom fejleszteni és a tudományos izlés szempontjából is megfelelőbbekké tenni munkáimat; igyekszem jobban megközelíteni a jelzett célt, amely felé belső meggyőződésből törekszem s amit lassanként megvalósítani óhajtánék.

Szolgáljon tehát bírálóim előtt mentségül az őszinte jót akarás és az a körülmény, hogy tetemes részében uttörő

*) A többit l. „Madárvédelem I.“ 36—40. l.

munkát végzek s a taposatlan utakon, bizony-bizony nehéz a járás, sőt nem is más, csak döcögés. — Hivatottságom némi igazolására szabad talán megemlitenem, hogy nagy és sokoldalú munkásságot folytatok a madárvédelem meghonosítása körüli harcban és 900 egynéhány czimmal állok levelezésben, buzdítva, lelkesítve; közönnyel, kishitűséggel, gunynyal küzdve; időt, költséget, fáradságot nem kimélve, csüggedés és lankadás nélkül.

Nem is szándékozom abban hagyni ezt a kevés örömet és sok keserűséget hozó, már véremmé vált hiu küzdelmet, sőt fokozott erővel és készültséggel óhajtom folytatni, ha testi és anyagi erőm s a Nagyközönség szíves támogatása, no meg a hivatalos elfoglaltság ugy engedi. — Mert hát első a kenyér s a hivatal, amely adja. Aztán jön a többi, — ha lehet.

Talán lehet!

E jó reménység fejében veszek búcsut: a viszontlátásra!

Madárvédelmi mintatelepek.

A madárvédelem szükségét, hasznát, magyarországi fejlődését, az a körüli teendőket s annak legegyszerűbb követelményeit szóba hoztam már előző kis füzetekben és itt csak azt összegezem, hogy amit a mai fejlemények szerint *mindenkinek meg kell tenni*, az annyi, hogy 1. a madarat, madárfiókat, fészket és tojást *ne bántsa*, — 2. *bántani ne engedje*, — 3. *fészket és fészkelőket* alkalmazzon, — 4. védelmi *bokrokat* ültessen, — 5. a madarak *ellenségeit* üldözze, — 6. *ettesse télen* a madarakat és — 7. megfigyelve őket, *közölje a tapasztalatokat*.

Tulajdonképpen ez volna az, amit el kellene érniünk, hogy t. i. *mindenki meg tegyen ennyit*. Ámde ehhez szükséges, hogy uton, útfélen lássa, hallja, tapasztalja s ebből merítsen okulást, ettől kapjon kedvet maga is hozzá.

Erre jók az ismeretterjesztő könyvek, meg a **madárvédelmi mintatelepek**, — a melyeknek minden intézetben, minden gazdasági intézmény keretében helyet kell fogniok, kisebb-nagyobb mértékben, a lehetőség szerint.

Nem kívánok külföldi példákra hivatkozni, de annak hitelül, hogy ez nem agyrem, hanem hajszálíg kivihető, valóságos értéket képviselő, gazdasági jelentőségű valami, amivel számolni érdemes is és kell is: kénytelen vagyok említést tenni, — noha csak írásbeli megismerés nyomán, — az első világhírű mintatelepről, a seebachiról, s annak fontosabb eredményeiről.

Ami van, az nem lehetetlen, hanem utánozható és ha jó, — követni és fejleszteni kell. Alkalom és tér van hozzá elegendő.

A *seebachi* madárvédelmi telepet *Berlepsch János báró* alapította és tartja fenn 500 holdnyi területen, amelyből 19 hold park, az összes fanemek képviselőivel. Ez tehát növényteni szempontból is nevezetesség, de a mellett madárvédelmi célra is szolgál, mert ültetése, elrendezése, nyesése, kezelése, mind erre való tekintettel történt és folytatódik. — A növényvédelem és növénytenyésztés s a madárvédelem és madártenyésztés valóságos paradicsoma s iskolája. — Mintegy 8 kilométernyi fasorban 2000 fészekodu, etető,

ítató helyekkel; — 60 holdas védelmi ültetvény 300 fészekoduval, tisztásokkal, védelmi bokrokkal, vad csapdákkal; szabadban, seregesen költő mindenféle madárral. Még kanári madarai is a szabadban élnek, télen nyáron. Felséges eredmény. Ott él, ott költ a mérsékelt égöv valamennyi madara, emberi szem előtt, bizalmas közelségben, tanulságul, *haszonra* és gyönyörűségül. E mellett a *gyümölcstermést és fatenyésztést is teljes* üzemben látjuk s a *fészekodu gyártást* és keresletet hihetetlen méretekben. A Berlepsch-féle büreni gyár 60.000 odut hoz forgalomba minden esztendőben és 3 fiók üzlettel dolgozik. Ez az 500 hold **madárvédelmi telep valóságos kincsesbánya**, amint Berlepsch maga is hirdeti és könyvei is igazolják. Rajta kívül pedig egész sereg gyáros él még odvak gyártásából.

Ezenkívül még *Kasselben, Poroszországban és Hessenben* találunk nagyobb szabásu madárvédelmi telepeket, a milyen többek között még Héger számtartóé is Osnabrückben. — Nálunk is van *Kőszegen*, ahol néhány év alatt megháromszorozódott a czinege, az örvös légykapó, meg a csuszka s az etetőket egyenként 150—200 madár szokta ellepegetni. — A környékbeli gazdák is kedvet kaptak hozzá s az eredmény az, hogy már ma is jóval *szebb és majdnem kétannyi a gyümölcstermés*, mint eddigelé. Egyébként a kőszegi állatvédő egyesület 3 év alatt 2000 drb odut helyezett el itthon és 1904 drbot Ausztriában, a melyekből 70% népesült be az első év alatt.

Egészen új mintatelep a *budapest—margitszigeti*, százra tervezett 53 drb fészkelővel, több etetővel. Azonkívül több helyen felállított színes madárösmertetéssel és védelmi fölirással. Új mintatelep még *Fernbach Károly* főispáné Babapusztán, 60 fészekoduval, etetőkkal, szeretetteljes szakértő gondozás alatt és az lesz a **magyar államvasuté** a salgó-tarjáni vasut mentén, a mely egyelőre 1000 odura és 50 etetőre terveződik, *Kossuth Ferencz* nagyminiszterünk kegyes engedelmével. Meg kell még emlékezni a *szatmárnémetii* telepről, amely 200 oduval, sok etetőszekrényvel és 8 etetőállvánnyal működik. Az egri, miskolci, trencsényi és rimaszombati pedig 25—30 oduval. Persze eredmény még nincsen, mert csak az idén létesültek maguk a telepek is, az én csekély kezdeményezésemre.

Ime röviden a madárvédelem haszna és eredményei.

Ezeket kell nekünk is szemléltetnünk a létesítendő mintatelepeken. De én nem úgy képelem ezeket, hogy csupán a madárvédelem szük körére szoritkozzanak, hanem akként, hogy *mükö-*

désben mutassák be azokat a gazdasági tényezőket is, a melyek eredményességének egyik fontos láncszemét a madárvédelem képezi. — Alapgondolatom tehát nem annyira a madárvédelmi, mint inkább szakok szerint elkülönített, vagy, ahol tér és költség engedi, minden gazdasági irányzatot felölelő gazdasági telepek fölállítása (illetve a már meglevők madárvédelmi fölszerelése), *kellő kidom- borításával úgy a madarak, mint a rovarok a körüli szerepének, viszonylagos kárának, hasznának s e kettő emberi célokra való észszerű értékesítésének.*

A természet a maga *nem befolyásolt* berendezésében minden egyes alkotását, tehát az állat- és növényvilágot, valamint ezek termékeit is olyan arányba hozta, a milyenben azok a mindenség, tehát az összeség és egyesek céljainak legjobban megfelelnek s a legszebb összhangban vannak. Ugy látszik, hogy a természet rendje nem a társadalom számos változatu igényeinek, hanem az ő eredetiséghez hajló állapotnak kedvez. A tapasztalás is azt bizonyítja, hogy minden szerkezetnek legtökéletesebb mintáját a természet adja s ha a minden körülmények között megfelelő, gazdaságosat, haszonhajtót, szóval a föld-tekén adott viszonyokhoz mért tökéleteset kívánjuk alkotni, arra kell törekednünk, hogy megközelíthessük az embert, állatot, növényt, vagy a természet más egyéb alkotását és ezeket — nem szaporodás útján — úgy állít- hassuk elő, hogy kihagyjuk belőlük azokat az elemeket, a melyek a mi céljainkhoz fölöslegesek. Így például a szobalányt helyette- sitő, — fájdalommal nélkülözött, — mesterséges szerkezetben (automatában) szükségtelen az öröm, fájdalom, szerelem, szórako- zás és más e féle jelenség előidézését okozó és közvetítő beren- dezés, a miért is ez kimaradhat belőle. — Semmiféle gép se mű- ködhetik anyagforgalom, erőlétrehozás és erőátvitel nélkül. Mind- ennek pedig legtökéletesebb mintáját az állati szervezet adja. — Az eszményi gépszervezet tehát az volna, amely ezt teljesen meg- közelíti, kihagyásával a nekünk alkalmatlan hajlandóságok (harag, duzzogás, szociális törekvések stb.) létrehozására való részeknek. — A legmegfelelőbb megoldást eddig még mindenben a termé- szet létesítette s amint a legmesterkétebb szerkezet is kénytelen alap- jában a természeti berendezkedés elveihez simulni, célját is csak úgy érheti el, ha annak egyszerűségét tudja elsajátítani. Lám az uszáshoz nem kell külön szerkezet, csak ügyesség (uszik az ember, a madár, a hal, a ló, a tehén, a kutya) és én azt hiszem, hogy a repüléshez se kell mesterkélrt gépezet, hanem valamelyes egyszerű készség, meg a megfelelő mozgások eltanulása. *Ezek szerint tehát*

csakis az lehet jó és célszerű, ami a természeti jelenségek körébe bele illeszkedik, vagy azoknak a másolata. Nincs tehát az emberi, vagy szellemi fejlődésnek se másként létalapja; és így, amit a művelődés, a haladás, fejlődés, társadalmi és szellemi előbbrejutás, vagy bárminek mondjuk; szóval amit az ember a természet rendjében megváltoztat, azt, ha más uton is, de előbb-utóbb vissza kell változtatnia.

Ami van, annak mindnek megvan a maga bizonyos foku, ismert, vagy még rejtélyes létjogosultsága. Ezt legjobban látjuk, ha létfeltételeit megváltoztatván, azt a bizonyos határt, a meddig az említett létjogosultság terjed, beljebb vagy kiljebb toljuk. Ezzel ugyanis olyan zavart okozunk, a mely mindaddig tart, amíg az eredeti állapothoz *valahogyan* vissza nem térünk.

Nem szabad tehát a rovarokat se teljesen kiirtanunk, de a madarakat se — és ha a tenyészési lehetőségeket meggyérítettük, a következő ma már rávezetett, hogy a saját érdekünkben ismét helyre kell azokat állítanunk. Vagyis azokat az igényeinket, a melyek a madarak létjogosultságával jöttek összeütközésbe: valamelyes módon ahhoz kell alkalmazkodnunk. És így kell tennünk minden igényünkkel, a mely a természeti egyszerűséget tulságosan kezdi meghaladni. A világrend a hatóerők teljes egyensúlyán nyugszik. Egyensúlyozásra törekszik tehát minden, ami csak van. Azért jogosult tehát és kiirthatatlan a szocializmus is, mert ezen a természetes alapon épül, de csak addig, amíg ezt el nem hagyja. Az az irányzat, amely felé egyes kapzsiak eltorzítják, már nem jogosult és nem egészséges, mert nem alap: emberi mivoltukban akarja az embereket egyenlőkké tenni, hanem személyes jellegű, fokozott igényeken táplált, önző, egyéni vonatkozásaikban. Ez persze lehetetlen.

Amint hiában akarna a lábam gondolkozni és hiában szeretné, hogy a fejem legyen lefelé és azon járjak; ugy hasztalanul kívánja a műveletlen rusnya népréteg is, ami nem illeti, pl. a miniszterséget, akadémiai tagságot, vagy azt a tekintélyt és előnyösebb helyzetet, a melyet a nagyobbaknak épen a nagyságuk biztosít. Emberileg el lehet képzelni, hogy ne legyen ur és szolga, munkaadó és napszámos, mert elvégre, ha nem adhatok élelemre, ruhára, lakásra annyit, mint a mennyit már ma is követelnek, vagy oly sok munkabért, amely a keresetemet meghaladja: akkor be kell következnie annak, hogy magam szántsak, vessek, kapáljak, arassak, csépeljek és magam csináljam és tisztítsam a ruhát, cipőt, lakást, folyosót, udvart és a többit. De mivel ezt mind meg nem

birom, nagyon természetesen, le kell mérsékelnem ezek körüli igényeimet és közelebb jutnom az őseredeti állapothoz és ezen az úton, a velem egyformán pórul járt többivel való egyenlőséghez. Ámde csak általánosságban és emberileg; mert ami az esetleges egyéni kiválóságaimat (ügyesség, gyorsaság, testi és szellemi előnyök) illeti, bár az életfenntartási mód egyenlőbbé tétele s a munkamegosztás megszűnte ezekben is befolyásolja a közelebb állóságot, — azokban még sem lesznek velem egyenlőkké a nálam lejjebb, vagy följebb állók. Az igények, követelések, munkabérek stb. tulcsigázása tehát *nem visz előbbre és nem tesz egyenlőkké bennünket és épen nem emeli följebb a lennt levőket. Nem teszi urrá, műveltté, többé és mássá a cselédet és szolgát*, hanem megbénítja a társadalmi fejlődést és elzárja esetleges érvényesülésük már megnyílt utjait is. Ezt azonban nem hirdetik a híres szocziálista apostolok, akik nem is a nép sorsának a jobbá tételére, hanem a szegény nép kizsebelésére s a saját maguk meggazdagodására törekszenek. Pedig ezt kell megtudniok és megérteniök a „vezérek“ által félrevezetett szegény „szocziálisták“-nak; azt kell belátniok, hogy ha elveszik tőlem, a két kezem keresetét és lehetetlenné teszik a megélhetésemet, én se hagyhatom és hagyom meg nekik, amijök van, mert nekem is élnem kell és így ők sem élvezhetik majd azt, amihez joggalansul és erőszakkal jutottak. Nem érnek el tehát semmit. A szocziálizmus tehát ne az évezredekben át fejlődött, meglévő társadalmi rend felforgatásában keresse létalapját, hanem annak *ésszerű és minden egyesre üdvös továbbépítésében*. Ha megváltottuk az őseredeti, teljes egyenlőségi állapotot, — aminthogy természetes fejlődés mellett, meg kellett azt változtatnunk; — ha egymás nélkül meg nem élhetünk és az együttélés megkívánja, hogy legyen szabó, cipész, kőműves, pék, szakács, szolga, inas, kocsis, kapus is közöttünk, — szóval, ha a társadalomnak is kell fejének, kezének, lábának lennie: akkor arra kell törekednünk, hogy ezek is megélhessenek, megmaradhassanak és helyzetük a *megfelelő legjobb* vagyis a fejnek kényelmes kalapja, a lábnak jó cipője stb. legyen. Mit érne a fej a jó cipővel, a láb a finom kalappal, vagy az arany pápaszemmel? de viszont, ha a láb szűk cipőben van és fáj, bizony rosszul érzi magát a fej is, meg az egész test is és nem működhetik rendesen. Ezért **mindenkinek a magáét** kell megadni és nem a másét venni el és juttatni neki. — A királynak a királyét, az urnak az urét a szolgának a szolgálát. Nem az a fő, hogy mindenki arany pápaszemet hordjon, hanem az, hogy akinek pápaszemre van szüksége, az pápaszemet

kapjon, hogy láthasson, vagyis, hogy *mindenki boldogulhasson*. Erre kell törekednünk!

Igy van ez a *madárvédelemmel is*. A madár épen úgy szükséges és hasznos kiegészítő része a nagy természetnek, mint maga az ember. Csupán arra való az is, hogy a természeti erők zavartalan működését biztosítsa s egyensúlyunkat fönntartsa. A természet óriási gép, amely erők összehatásával működik. Az erő anyagot emészt, az anyagnak pótlódnia kell és e pótlást az élők eszközlik. Élő: a növény, az állat és az ember. Hogy a növény túl ne tengjen, pusztítja az állat, a rovar, a hernyó; — de mikor ezek lerágják a friss hajtásait, vagy megsebzik a gyökereit: ezzel új sarjadzásra, gyümölcs-nevelésre kényszerítik, — akár csak az ember, a mikor visszavágja. A rovar irtja a madár, a madarat az időviszontagság meg a többi állat; — az állatok egymást és így egyik se terjeszkedhetik el oly mértékben, hogy a másikat előlje. Az ember a maga gépein, gépész utján, csavarok stb. segítségével igazgatja az erőket. A természet pedig egymás által szabályozza a ható tényezőket. Na már most; ha ezek közt zavart okozunk s a madarak tenyésztési lehetőségeit, a fák bokrok, fészkek, fiókák és felnőtt madarak irtásával meggyérítjük: előáll a féreg-kár, megeszi a termést a drótféreg, futrinka, repcebogár, hernyó, pajor meg a többi és kenyér nélkül maradunk. **Foglalkoznunk kell tehát a hernyó- és rovarirtással, meg a madárvédelemmel és amit a madártól valamiképen elvettünk, mesterségesen kell azt neki visszaadnunk: fészkelők készítése és elhelyezése, költő bokrok ültetése és fenntartása, ellenségeik üldözése, téli etetés, meg az okatlan irtás korlátozása által.** Meg kell tehát közelítenünk *valahogyan* az eredeti állapotot, ha akarjuk, ha nem. Jó, ha addig látjuk ezt be, amíg olyan kárt nem vallunk, amelyet már pótolni se tudunk.

Ezzel közelebb jutottunk ugyan e kis mű tulajdonképeni tárgyához, de mielőtt teljesen rátérnék, meg kell még említenem egyetmást a *gazdasági tényezők magyarországi különös jelentőségéről*. Mert hiában tárgyaljuk addig a védelem módjait, amíg a *védelem elmellőzhetetlen szükségét a közfelfogásba* át nem ültettük.

Nem szenved kétséget, hogy nálunk, ahol a tenyésztési viszonyok a gazdasági termelésnek mindenben kedveznek, ez az utóbbi a legfontosabb létfenntartó tényező. Élni mindnyájunknak kell. Ennek pedig első feltétele, hogy élelmünk legyen. Ezt kell beszerezniünk első sorban nekünk is, de azoknak is, akik mindenképpől iparral és kereskedelemmel foglalkoznak. Utóbbiak tehát rászorúlnak a gazdálkodókra. Nem sok gondolkodás kell ezek után

annak a megismeréséhez, hogy ahol a természeti viszonyok megfelelők, önként kínálkozó, elsőrendű boldogulási tényező a *gazdálkodás, meg a gazdasági előnyök helyes kiaknázása*. A nyersterményt sehol, senki se nélkülözheti s annak mindig biztos a maga értéke és ára, ha észszerűen és előre-látással kezelik. *Mentül nagyobb gazdasági haszonra kell tehát törekednünk*, ha a jó Isten a hozzávalót már úgy is megadta. Dehát gazdaság alatt nemcsak a mezőgazdaságot kell értenünk, — a melynek különben a madarak szintén igen fontos és *nélkülözhetlen ingyen munkásai*, — hanem oda tartozik többek között a *fatenyésztés*, a *gyümölcs-kertészet* meg a *kertgazdaság* is. Ezeket azonban nálunk nem részesítik még a kellő figyelemben.

Nagykőrös és Kecskemét élelmes népe, *Eger, Nagybánya, Göncz és Técső* szorgalmas lakosai már rájöttek arra, hogy a gyümölcsnek és kerti veteményeknek nagy a keletje, jó az ára. — Ezek bevesznek cseresnyéért, almáért, barackkért, salátáért, uborkáért évenként 2—4 milliót. — Maga *Técső kis község csak almából 400.000 koronát*. Csakhogy ez mind semmi, míg a nálunk jóval kisebb szomszéd kis balkán államok gyümölcs- és veteménykivitele is sokkalta nagyobb, mint a mienk. Bosznia 15—20, Szerbia 20—25, Bulgária 20—30, Csehország 25—30, a kicsiny Stiria 3—5, Tirol 6—7 milliót vesz be gyümölcs- és zöldségtermelésből, aminek jórésze a mi zsebeinkből megy oda. Hát még Olasz- és Franciaország milliárdokat kereső (alma, körte, szilva, cseresnye, szőlő, dió, mogyoró, mandula, gesztenye) gyümölcs-tenyésztői mennyit visznek el tőlünk! Azt a sok milliárdot pedig mi mind megszerezhetnők a helyett, hogy elvesztjük és még rá is fizetünk. Minek nekünk a csemegeszőllőt és korai gyümölcsöt Olasz földről, a befőttet Ausztriából, a cukrozott gyümölcsöt még messzebbről, a zöldséget Bulgáriából hozatnunk és a többi, mikor mi magunk is elő tudjuk állítani, sőt még kivitelre is tudnánk juttatni belőle. Ne panaszkodjanak addig a gazdák semmiről se, amíg a pénzt külföldre viszik és a fogyasztó közönséget is oda kényszerítik és amíg szomorú valóság az, hogy a kiválóan gazdálkodásra utalt s ahhoz minden Istenadományyal megáldott nagy **Magyarország** e téren is a **kicsinyek után** kullog. — A tejjel-mézzel folyó Kánaán minden tejét, mézét kiszipolyoztuk és föléltük és most már dolgozni is kell, ha élni akarunk.

Tessék hát dolgozni, a gyümölcs-tenyésztést, kertészetet és fatenyésztést fölkarolni, úgy, amint azt a józan ész kívánja. Panaszkodnak az emberek az elszegényedésről, a megélhetés lehe-

tetlenségéről, — kivándorolnak százan, meg százezen, de nem használják föl a kedvező, fényes alkalmat arra, hogy könnyen, élvezettel és sokat is kereshessenek. Pedig itt van a markukban. Annak a híres és erkölcsileg oly sokszor nem is előnyös magyar élelmességnek itt kínálkozik kedves alkalmá a hathatós megnyilvánulásra. Csodálatos, de igaz, hogy minden rákényszerülés mellett se kapnak rajta!

Szerintem ez jórészen a nevelés hibája. Hogyan tulajdonítson értéket a gyümölcsnek és madárnak az az egyszerű gazda, ha nem tanítja, nem figyelmezteti rá senki, ha nem nevelik a szívébe a növény, a gyümölcs, a virág, a madár iránti kedvet és gyöngéd érzületet? Ott látja naponként a leggyönyörűbb mezei virágok szinpompás százezreit és annyira közömbös, hogy még a nevüket se tudja. És mit szóljak a madárról? Ráczevén az egyik jómodu gazda fogadást ajánlott, hogy a „babutyka“ meg a kakuk ugyanaz s a banka kakukkol benne az erdőségben.

Kell-e meggyőzőbb példa annak az igazolásához, hogy a madár- és növényvilág behatóbb gondoskodást igényel? Hát még a rovarvilág? *Mind a hármát ezeryi, pontos és híven szemléltető leírásban és képben kellene megismertetni.*

A természettel való foglalkozás nem fölösleges és céltalan valami, hanem szükséges, fontos és hasznos. Közelebb visz bennünket a saját létfenntartási és haladási föltételeink pontos ismeretéhez; neveli az egészséges, ép érzéket, a biztos megfigyelő, észlelő és megállapító képességet s ez alapon szilárd, megbízható elemekre fektetve gyarapítja a fejlődés leghathatósabb eszközét: a tapasztalást.

Valósággal megrovandó az a meg nem fontolt felületesség, a melylyel az iskolák a természettudományokat kezelik. Megterhelik az alsóbb osztályokat a nekik még nem való, általuk nem értett, őket nem is érdeklő, fárasztó részletismertetésekkel, a sejtképződési, oszlási, élettani, rezgési elméletek és tapogatódzások száraz tömegével, a nélkül hogy ezekből csakis az érdekeset és gyerekeknek valót adnák elő s a többbit meghagynák az érettebb kornak.

Mulatsággá kellene tenni ezeket, nem pedig utálatos, gyötrő leckékké. A gyerek szereti az állatot és növényt, a képeskönyvet és a foglalkozást. Csupa tenni-vágyás és életerő. Ezt a tulajdonságát lehetne itt kihasználni és meseszerűen értékesíteni. Nincs szükség itt semmiféle elméletre, hanem e helyett az ezerszerte hathatósabb és érdekesebb szemléletnek, meg a tényleges részvételnek kell

megadni az oroszlánrészt, mert csakis így csinálhatunk kedvet hozzá, a mely tartalmat és becsét ad neki.

Minden gyermekben száz esztendőre való életerő hullámzik, nyugtalanodik és követeli jogát a működéshez. *Oktalanság, sőt bűn, hogy ezt a fokozott tevékenységi vágyat és szükségérzetet kárba hagyjuk menni*, mikor a minden apró-cseprőséget nagyon is kihasználó, bölcs beosztásu nagy mindenség milliárdnyi példája épen az ellenkezőre tanít. — Ha a gyermeket, korához és fejlettségéhez méltón, lelkületének megfelelően nem foglalkoztatjuk: maga keres foglalatosságot, a melylyel szellemi és testi tennivágyó ösztönét kielégítse s e közben eszeli ki és hajtja végre sokszor hajmeresztő és erkölcsileg is *kárt hozó* kisebb nagyobb csiny tevéseit. *A szellemi és testi foglalkoztatás legértékesebb és legkézenfekvőbb alkalmatosságait maga a nagy természet nyújtja* és ezért az óvodáknak és iskoláknak a legfőbb súlyt a természeti tudományok művelésére kellene fordítaniok. Mulatságnak, lelket, szívet nemesítő, szórakoztató foglalkozásnak is a legmegfelelőbb. Egészséges, testet, lelket edző, haszonhajtó, szóval minden előnyt magában foglal, amit az észszerű és céltudatos nevelés elvül tüzhét ki magának. — Az egyenesség, egyszerűség, nyíltság, határozottság, tisztaság és jólelkűség mind a természet ölen terem, ahol az alattomos és gyáva hajlandóságok fölburjánzani nem tudnak. Ma pedig épen ellenkezőre nevelik a gyermeket. Nem gondolnak a *kellő és megfelelő* elfoglalására, holott komoly dologban is szívesen segítene nekünk. Magukra hagyjuk és szabadjukra engedjük az eközben sarjadzó lelki fattyadékokat, a melyek jórészt magunk oltjuk be oda. Avagy nem mi magunk szoktatjuk-e bosszuállásra és kegyetlenségre, a mikor meg-**dádá**ztatjuk vele azt, amiben megüti magát, vagy rátanítjuk, hogy ne vessen azon, ha jajgatunk, az ütésünkre neki adott ostorral ránk mért csapások alatt? Kutyát, macskát, lovat kinoztátnak vele és mulatnak azon, ha játékbögrébe belegyömöszköli az oda alig férő fiókmadarat. Napról-napra látja, hallja a megterhelt igavonó állatok kegyetlen ütlegetését és ő maga is kéjjel kiabálja agyoncsepelt játékállatainak, a sokszor még káromkodásokkal is ékes: „*gyü, gyü, te,- hó, ne, hó*“-kat. S a szülők és nevelők agyán csak pillanatra se villan át az a rémes gondolat, hogy minden egyes „gyü“ léket üt a lelki és szívbéli nemesség amúgy is gyöngé épületén és minden egyes ködobás, a melyet ekként nevelt kegyetlenségi hajlamai kielégítése céljából, a szükülő kutya, vagy a menekülő kis madár után dob, közelebb viszi *erkölcsi halála felé*. Pedig csak el kell kezdeni a másként

való nevelést s ennek a haszna és gyönyörűségei hihetetlen gyorsan mutatkoznak. Mert hát kétségtelen, hogy *szülőnek, tanítónak csakis öröme lehet a gyermekek testi és szellemi fejlődésében*, okos és hasznos cselekvéseiben, jó és nemes lelkületében, sokkal nagyobb gyönyörűsége, mint a kegyetlen, durva, oktalan csinytevésekben. — Azt pedig legnagyobb mértékben a természet szeretete s az ennek alkatelemét képező **állat- és növényvédelem** mozditja elő.

És mind a kettő *megérdemli* a vele való foglalkozást, meg a *védelmet*, sőt *rá is szorul* arra, *épen az emberek miatt*.

Kivált a **madár!** Bármely fásult és szivtelen vagy kedélytelen embert fölvidít csicsergő-ficsergő, firkó-forgó, barátságos kedves jelenségével, frissességével és vidámságával, meg azzal, hogy nem zavar senkit, nincsen utjában vagy elháríthatatlan kárára semminek soha. — Télen-nyáron; költéskor, párzáskor, mindig szép, érdekes és kedves; tavasz ébredésénél az első madárdal, levélhulláskor az utolsó csicsergés a legkellemesebb és legfőlemelőbb természeti jelenség.

A madár a természet legremekebb alkotása. A legtöbb állat nehézkes, míg a madár könnyed, tetszetős, kecses, ragyogó; a virág mozdulatlan és néma, míg a madár fürge, eleven és bájosan dalol. — S amíg minden más helyhez és földhöz kötött, addig a madarat a földön, vizen, légben és mindenütt megtaláljuk és sehol se nélkülözhetjük. Mindenütt elsőkül és kellemesen ötlenek szemünkbe s még érzelmi világukban is legközelebb állanak a mi szivünkhöz. Dalban, szemlélhető külső jelenségekben nyilvánul örömük, félelmük, aggodalmuk, bánatuk, szerelmük, boldogságuk, vigasztalásuk: akár csak nekünk s a mellett hasznuk is kiszámíthatatlan, óriási. *Oda is eljutnak*, sűrűbe, magasra, ághegyre, kéreg alá, repedésbe, földbe, vízbe, *a hova mi el nem hathatunk*.

S a védelmük olyan egyszerű!

Ne bántsuk, bántani ne engedjük, adjuk meg nekik életfeltételeiket. Ami táplálkozásra vagy a divatnak kell, azt tenyészszük külön és okszerűen (a struczot már tenyésztik is) s e mellett *művelődjünk*, hogy szivünk, lelkünk megfinomodva, irtózzék a kínzó irtás, pusztítás kegyetlen gyönyörűségétől, szabaduljon a tul-önzéstől és vágyat érezzen a szelidebb gyönyörűségek ápolása iránt. Célra vezető volna talán *tiltó táblák, figyelmeztetések, képes ismertetést* oktatást és meséket tartalmazó táblák kifüggesztése és terjesztése.

Sokat, nagyon sokat lehetne még erről mondani. Lehetne és kellene is, mindaddig, amíg a lelkesítő szók meggyőzőkké, ható

tényezőkké nem lesznek. E kis füzet keretében azonban a tér nem elegendő hozzá. **Egyes részeinek fölolvastatása, vagy elmondogatása azonban használhat az ügynek.**

Használhat annak a megemlítése is, hogy *állat- és növényvilág nélkül el nem lehetünk.* Végeredményképen pedig *főként a növényvilág nélkül*, mert az állatvilágnak is ez a fenntartója. Bizonyos kölcsönösség van a kettő között. Az állat megeszi a növényt és abból él; viszont azonban trágyául és trágyával szolgál a növénynek, közreműködik a növény megtermékenyítésénél, annak elszaporításánál s a mikor a hernyó leeszi a rügyet, bimbót, levelet, — a nyul a gyöngye vízajtást s a lőtűcsök a vékony gyökeret, — tulajdonképen a természet nagyszerű háztartásában rárótt életföladatot teljesíti, mert ezzel ritkítja, metszi, nyesi, visszavágja, bujább hajtásra, gyümölcsöző rügyek fakasztására, fattyuhajtásra kényszeríti a növényt, csakugy, mint magunk, mikor ezeket a nevezett műveleteket végrehajtjuk. Előmozdítja tehát, bizonyos törvényszerűségek szerint, a növénytenyészetet.

A növény pedig nemcsak az állatra, hanem és kiváltképen ránk emberekre fontos. Élelem, fűszer, lakás, butorzat, ruházat, közlekedés, szóval minden, amit csak élvezünk, látunk és hallunk, állati, de főként növényi elemekből áll elő, melyek között különösen a fa az, amit semikor se nélkülözhetünk. Fűtés, világítás, főzés, lakhatás, írás, olvasás és majdnem minden életszükséglet kellékei között újra meg újra vele találkozunk és el se tudjuk képzelni, hogy mi lenne, ha minden, ami fából való, megszűnnék körülöttünk hirtelenében.

E mellett, ami az anyagi boldogulást illeti, ott is a fű, fa, virág, meg a termés, vagyis a gyümölcs viszi a főszerepet. A rétnek, mezőnek, szántásnak, vetésnek, kertgazdaságnak, gyümölcs-tenyésztésnek az eredménye: egyszóval a gyümölcs. Már most, amit tulajdonképeni gyümölcsnek nevezünk, az nálunk nagyon elmellőzött valami. Pedig nézzük csak ezt a kis összeállítást!

1. A mintaszerű mezőgazdaság átlagos évi tiszta hozadéka, 60—70 korona befektetéssel: *150—200 korona.*

2. A veteményes, zöldséges kerté, 1000—1500 korona befektetéssel: *3000—4000 korona.*

3. Az erdőgazdaságé, 10—20 korona befektetéssel: *30—40 korona.*

4. a *fa- és gyümölcs-faiskoláé, 600—700 korona befektetéssel: 5000—6000 korona.*

5. A gyümölcsösé, 1000—2000 korona befektetéssel: **6000—7000 korona.**

6. A szőlőé, 200 korona befektetéssel: 600—800 korona.

7. A virágos kerté, 2000—3000 korona befektetéssel: 4000—6000 korona.

Érdemes tehát mindegyikkel foglalkozni, kivált a gyümölcs-tenyésztéssel, a melyet utak és árkok mentén, mesgyében, földek közepén, tehát teljesen használaton kívül álló helyeken és így ingyen is lehet üzni s amihez jó tudni, hogy egyetlen fa, de különösen a semmi gondozást sem igénylő dió, gesztenye és birs, évenként 10—16 korona tiszta hasznot képes — ingyen — adni.

Ki kellett hagynom térszúke miatt és költségkimelés szempontjából a növénytenyésztés fentírt ágainak rövid ismertetését és ki kell hagynom a növényhasznosítás (gyümölcszedés, eltartás, befőzés, lekvár, gyümölcslé, gyümölcsbor, liqueur, szesz, aszalás, szárítás) leírását és értékelését; de megemlítem, hogy még a hulladék is jó törkölynek, trágyának, mosléknak, tüzelőnek, a magvak pedig sok mindenféle czélra. Vagyis, hogy a növénynek minden része becses ránk nézve s így azt tenyésztünk, ápolunk, szükséges és főként hasznos. — E mellett azonban még lelki gyönyörűség is. — Kit ne gyönyörködtetne a vesződéssel munkált kelő palánta rohamos fejlődése, a virágok milliónyi alak- és szirpompája, kedves illata? Nem szívet vidító kellemes látvány-e a nyiló rózsabokor? Kit nem üdit a szerény ibolya s az ártatlan gyöngyvirág páratlan finom illata? A szép násznépet mindenki megnézi és virágzás idején a szép gyümölcsös is épen olyan. Nagy tündérgert, tele szebbnél szebb viruló menyasszonnyal, nyoszoló lánnyal, megannyi gyönyörű tündérnéppel.

Egyetlen szál nyiló virág a hajban és gomblyukban, néhány cserép az ablakpárkányon, vagy a fogadó szobában, pár zöld galyacska a legfényesebb terítőken is mindig hiányt pótol. Szint, életet, kellemet varázsol a környezetbe, soha se fölösleges és bármely keretben, mindig helyén való, sohase kirívó. A növényből élünk, azzal diszítjük a kopárságot, javítjuk, frissítjük a levegőt; enyhítjük az éghajlatot. A fával beültetett kertek és erdők levegője nyáron hűs, télen enyhe s olyan a környezetüké is. A mindent kiszárító, fölforgató szelet fölfogják, a zivatar pusztító erejét megtörik. — Környékükön lassabb a lehülés, mérsékeltebb a fölmelegedés, egyenletesebb és egészségesebb a hőmérséklet, üdebb, tisztább, kipárolgásuk által éltetőbb és kellemesebb a levegő. Hogy a tájkép általuk szép, az csak további nagy előnyük s amidőn így

elvonul a szemeink előtt, hogy mit köszönhetünk nekik; nem szorul bizonyításra az, hogy **tenyészteni és fenntartani, tehát védeni őket elsőrendű kötelességünk önmagunk iránt.**

Itt lép előtérbe mint *mellőzhetetlen életföltétel*:

a növényvédelem.

Ennek első módja a *tenyésztés*, amelyet itt, mint említém, még csak vázolni se lehet.

A további, hogy a növény megmaradását és termését biztossá és nemesítsük. — Erre való a *talajigazítás, javítás, öntözés, oltás, szemzés, tisztogatás* meg a többi tenyésztési tényező és ezek főeszköze végül, hogy **óvjuk attól, ami rá káros és gyámolítjuk azt, ami rája nézve hasznos.**

Ellenségeit pedig: emberek, állatok, növények, az időviszonytagsága meg az egyes betegségek képezik.

Az ember a növények és tenyésztésükre hasznos állatok észszerűtlen irtásával,

az állat szintén az e féle pusztítással,

a növények közül: a gyom, a dudva (különösen az aranka, fagyöngy) a többi elnyomásával és kiölésével.

Az emberi pusztítás ellen ma már számos intézmény küzd s a megismerés és műveltség haladása lesz majd a legfőbb gátja annak. A megismerés szolgálatában harcol e füzetke is.

Az állatok közül *károsak*:

I. 1. *A mezei nyul* (a rügyek, gyöngye hajtások, kéreg lerágása, vetemények pusztítása által), 2. *a vaddisznó* (vetések tönkretételével), 3. **a mezei poczok** (kalász, mag, borsó, burgonya, répa, hal, madártojás szóval mindenféle pusztításával), 4. *vizipoczok* (hal, rák, madár, tojás, gyökér p.), 5. *hőresög* (gabnaneműek, tojások), 6. *borz* (nyulsüldő, madár, tojás, rovar és minden gyümölcs és termés), 7. *mókus* (magok, bogyók, gyümölcs, rügy, tojás), 8. *a pele* (4 féle; magok, bogyók, gyümölcs, rügy, kéreg, tojás p.), 9. *ürge* (gabona stb., mint előbbi), 10. *egér* (3 féle; mint előbbi és kárt tesz még a rágcsálással; de a legkisebb fajta (*mus minutus*) mint rovarevő: *hasznos*), 11. **patkány** (házi és vándor, mind a kettő különösen káros, mert mindenben kárt tesz, amiben csak tud s a mivel megbir.)

II. *A rovarok*, az alább felsorolandók kivételével, mind károsak; de különösen: 1. a galagonyarontó, 2. káposztarontó, 3. kalarábé rontó, 4. köszméte rontó lepke, 5. a szürke bimbóköltöző

6. a vetési hernyó, 7. az eper, 8. a káposzta, 9. a körte- és alma-
virág orrmányosa, 10. a szürke orrmányos, 11. alma moly, 12.
körtemoly, 13. szőlőmoly, 14. vörös hangya, 15. pajzstetű, 16.
körte enyves tetűje, 17. vértetvek, 18. phylloxera, 19. levéli tetvek,
20. héjincs, 21. szu, 22. cserebogár, 23. aranyfarku gyapjas pille,
24. gyűrűs pohók, 25. egyenetlen gyapjas pille, 26. kis téli ara-
szoló, 27. füzi szövőpille, 28. farágó, 29. gabona futrinka, 30.
honvédbogár, 31. kendermagbogár.

Hasznos állatok a növénytenyésztésre, tehát védendők:

II. 1. *Sündisznó*, 2. *vakond*, 3. *cziczkány*, 4. apró egér, 5.
menyét, 6. *denevér*, 7. béka, 8. *gyík*. 9. *salamandra*, 10. *göte*, 11.
kisebb kigyó (sikló), (mind a káros rovarok hathatós pusztításával),
12. giliszta, (a föld lazításával és rothadó anyagok elemésztésével).

I. *A rovarok közül:* 1. *Péterke* (katicza, böde) bogár, 2.
nünüke; 3. (carabus) futoncz, 4. *bábrabló*, 5. (cicindela) cingo-
lány, 6. hernyópusztító darazsak, (2 féle), 7. *Szent-János bogár*,
8. cryptus, 9. (Tachina, 2 féle) fürkésző légy, 10. a szitakötő (4
féle), 11. a fülbemászó, 12. a (syriphus) (2 féle) lebegő légy, 13.
(crysopé) gyöngykérész, 14. *a méh*, 15. *a selyembogár*, (16. a
tiszavirág), 17. a temetőbogarak, 18. (asilus) rablólegyek, 19. a
hangya, 20. pöször, — legnagyobb részben a káros rovarok irtá-
sával s a megtermékenyítés közvetítésével. A méh, ez utóbbi mel-
lett a mézzel, a selyembogár selymével.

III. **A madarak**, a szarka, (veréb), héja, szajkó. halászó sas,
ráró és a nagy gébics kivételével, — noha több tekintetben ezek
is haszonhajtók.

Itt kapcsolódik tehát a madárvédelem a növényvédelembe. Hogy
milyen jelentőséggel, azt méltatni már megkíséreltem. Mint tudjuk,
életükkel és halálukkal hasznosak. A tojásuk, husuk, tolluk (pely-
hük), csontjuk, hulladékuk mind hasznos, énekük, szépségük kel-
lemes és ezért vetette rájuk magát annyira *az ember*, hogy ma
neki is egyik életföltételévé vált a róluk való gondoskodás.

Most már csakugyan rátérek tehát *a madárvédelem miként-
jének vázolására* és pedig, a milyen röviden csak lehet. A mada-
rak, növényvilág és némileg a rovarvilág (hasznos és igen káros
rovarok és tenyésztésük) behatóbb ismertetése, szóval a részletek
földolgozása, mint e munka kiegészítő, de önállóan is jelentős
részei, folytatólagosan látnak — ha lehet — majd napvilágot,

Az okszerű madárvédelem

a madarak tenyésztésében, tenyészési lehetőségeik megszerzésében és fenntartásában áll.

A tenyésztés lehet mesterséges, vagy természetes. A mintatelepeknek mind a kettőt be kellene mutatniok.

Előbbihez: egészséges, fajtisza szülők, tágas, tiszta (naponként tisztogatott), levegős (de légvonat-mentes), világos, lehetőleg délnek és keletnek fekvő, fűthető védett helyiség (kalitka); — nem túl nagy meleg és hideg; — mindig friss és időszakonként is megfelelő étel és ital; — folytonos gondozás; — észszerű költetés és fióka-nevelés; — a betegségeknek nyomban való szakszerű gyógyítása szükséges.

Utóbbihoz pedig: kellő mennyiségű víz, élelem (bogyó), fészkelési, tenyészési, megmaradási alkalmatosság és nyugalom.

A *víz*et: kutak és vályuk ásása, elhelyezése, csermelyek, patakok czélszerű vezetgetése és gondozása által; — az élelmet: bogyót, magvakat, termő növények ültetése és fenntartása, meg a téli etetés által; — a fészkelési, tenyészési és megmaradási alkalmatosságot: *védelmi bokrok*, fák ültetése, *fészektartó galyak* képzése, mindezek fenntartása és kimélése; az oktalan erdő-, fa- és bokorirtás erélyes meggátlása; a mindig több kiirtott terület eredményező mainál sokkalta czélszerűbb, több élőfát és erdőt termelő erdővédelem és erdőgazdaság útján, meg *fészkek és fészekodvak* fölrakása által lehet megteremteni. — Nem elfogadható kifogás, hogy elég az odvas fa, meg a fészkelő hely, — mert kevés a madár s a mesterséges fészkelőket mindenütt elfoglalja. Az se kifogás, hogy Magyarországon sok még az erdő, — mikor ami van, az épen nem elég és *érték* dolgában meseszerű kis hányadát képezi csak annak, ami volt. Sok az „üzemterv“, meg a csupán csak valamelyes értékű „forda“, de kevés az igazi erdő és értékes faóriás.

A fészekodvak alakra négyfélék: 1. szűknyílású, 2. széles nyílású álló-odvak, 3. fenéken nyíló fekvő odvak, 4. falba vájt odvak (fali lyukak).

Valamennyinél *nélkülözhetetlen, hogy a madarak által készítettnek, — különösen a belső méretek tekintetében, — hájszálig megfelelők legyenek*, mert különben a madár nem megy beléjük. A fészekodvak *méretei* ezek:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	T á r g y	F é s z e k o d u m e g j e l ö l é s e							
Sorszám		A minta		B minta		C minta		Fekvő odu	
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
		m é r e t e k m i l l i m é t e r e k b e n							
1	Fészekodu szélessége*)	140	140	140	160	160	140—150	140	
2	Födél vastagsága	20—30	20—30	20—30	20—30	20—30	20—30	20—30	
3	” átmérője		elől 50, oldalt 30—30 cmrel több, mint az 1. alatti						
4	Dugó átmérője	60—80	60—80	110—120	150—170	150—170	dugója nincs	dugója nincs	
5	” vastaga	47	47	57	57	57	0	0	
6	Bejáró nyílás felső szélének a tetőtől való távolsága	50	50	60	60	60	föül 0 alul 70	50	
7	Bejáró nyílás átmérője	27	32	46	60	85	100×70	32×16	
8	Oduüreg belvilága: 1) mélysége a tetőtől	227	232	336	420	420	120—130	232	
9	2) mélysége a röplyuk aljától	150	150	230	300	275	50—60	232	
10	3) szélessége belül	65—85	85—95	115—125	160—180	160—180	100—120	65—95	

11	Fenekvastagság ---	60	60	70	70	70	50	60
12	Fészekodu külső hossza ---	287	292	406	420	420	150—160	292
13	Fészekodu tartó lécz hossza**)	457	462	576	590	590	300—310	462
14	" " vastagsága	20	20	20	20	20	20	20
15	Mennyi fűrészpör kell az oduba	3. centiliter	5 centiliter	25 centiliter	3 centiliter	3 centiliter	3 centiliter	főlig tollal és gyapjossal
16	Milyen magasra kell az odut elhelyezni	1—4 m.	1—4 m.	2—4 és 4—5 m.	1—15 m.	3—15 m.	2—4 m.	—
17	Hova kell elhelyezni	fára, kerítésre, gyümölcsösbe, karóra, falra, erdőbe, faiskolába				tegelőre, parkba	bázra, szabadon álló fára	toronyra és magas fára
18	Egymástól hány méternyire	10—15 m.	10—15 m.	8—10 m.	8—10 m., de több is egy fára	8—10 m.	10—15 m.	15—20 m.
19	Az oduk ára fillérben ---	70	70	90	135	250	50	70
20	Milyen madár megy bele	cinkék, őszapót kivéve, mind. és száncinkét kivéve, mind. Denevér.	cinkék, őszapót kivéve, mind. Fakszú, légykapó, nyaktercs, rozsdás farkú fülemüle, kis harkály. Denevér.	Seregély, közép és nagy harkály, és II. szám alattiak. Denevér.	Bubos banka, zöld és szürke harkály. Denevér.	Fekete harkály, türegi galamb, szalakóta, vércse, csóka, kutyik, bagoly. Denevér.	Rozsdás farkú fülemüle, szürke légykapó, fehér bárdzabilligetű. Denevér.	Kőfali fecske. Denevér.

*) A fészekodu felső része, a hátulsó ferde levágás miatt, $1-1\frac{1}{2}$ cm-rel kevesebb. — **) Ezt kell főszegezni. Az odukat novemberben (de november és május közt is) kell kihelyezni. Nyílásokkal keletnek vagy délkeletnek, függőlegesen vagy kissé előre, de úgy, hogy mozdulni ne tudjanak. Az aljukat és 6—7 cm-re a nyílásuk körületét hosszú hegyes szeggel kell körülvenni.

A veréb mindbe belemegy és mindből kiirtandó. Talál az költésre helyet eleget.

Száritott (nem nyers) éger, nyár, nyír, fűz, vagy erdei (fekete) fenyőfából kell készíteni őket, fönnt három cm. falvastagsággal; — *pontos méretű*, teljesen sima, *befelé emelkedő* (4^0) szélű, kör (a fekvőnél félkör) alaku bejáróval; — *pontos méretű*, gömbölyű fenekű, rovátkos oldalú, zacskószerű üreggel; — könnyen levehető s az odu szélénél 2—5 cmrel kiljebb nyuló fődéllal s ennek alján az üregbe illő könnyen járó dugóval. Czélszerű az odu hátulját (a mely az odaerősítésre szolgál) *fönnt* rézsutosra faragni, hogy a nedvességet meg ne foghassa.

Az odut lehetőleg *egy darabból* kell készíteni és a fáját őszszel és lassan száritani, hogy a kérge le ne hulljon.

Fölállításuknál fontos, hogy megfelelő magasan, *függélyesen* (kissé előredülten), nyilásukkal *délnek, keletnek*, vagy délkeletnek, védett, ne nagyon *nyílt helyen*, de *köröskörül mintegy méternyire teljesen szabadon* függjenek. Két szeggel kell őket fölerősíteni és legjobb, ha a felső szeget egyelőre csak 2 cmre verjük be s aztán az odut ráakasztván, *a függélyes irányt* megjelöljük és ennek megtartásával erősítjük meg az odut, még pedig olyan erősen, hogy egyáltalán *ne mozoghasson*. — Mert ha mozog, a madár nem megy bele. — A fészekodut minden költés után teljesen ki kell tisztogatni s a kártékony állatokat (veréb, egér, bogár, hernyó, féreg) és dolgokat (gomba stb.) ki kell belőle irtani.

Az odukat: *Kühnel Márton* Baranyaszászváron, *Filadelfi János* Libetbányán, *Magyary László* Esztergomban s a *szolnok-doboka megyei gazdasági egyesület* meg a *köszegi állatvédő egyesület* árulja. De csakis az I., III., IV. számút. A többit a Berlepsch-féle odugyárakban (*Hermann Scheid* zu Buren in Westfalen, *Frank Bertschinger* zu Lenzburg in der Schweiz) és *Hermann Bunnemannál* (Adelebsen; Hannover) lehet kapni. — Azonban, amint az előbbi táblázat is mutatja, elég jól megfelel a négy magyar (I., III., V., VI. A. B. C.) minta is. Legfőlebb a VII. számút kell még esetleg beszerezni.

Kühnelnél a I = A, a III = B, a V = D, a VI = G jelzés alatt kapható.

Az odukat sokszor meg kell vizsgálni, körülbelül két hetenkint. Az esetleges repedést dróttal össze kell huzatni és be kell gypselni, hogy nedvesség és légmentes legyen.

Erdőkben az erdő széléhez közel fekvő fára, vagy levert czölöpökre, karókra helyezzük s az alját, fölét, meg 6—8 cm. átmérőjű körben köröskörül az odu száját 3—4 cm. hosszú, fejetlen szeggel verjük körül, a macskák miatt.

A *fali lyukak* az odukéval egyező méretű üregek, de a falba vájva, vagy rakva. Bejárásukat és elejüket lehet deszkából is csinálni. Kerítésbe, kapuoszlopba, házoldalba alkalmazhatók.

Fészkeket a nekik való helyekre (ágbogak, fészektartó csészek, ereszalja) alkalmazunk s e célra az elhagyott fészekoduból kiszedett, vagy helyükről lehullott, szóval használatlan természetes, vagy esetleg mesterséges fészkeket lehet fölhasználnunk. *Fecskefészket*: *Bunemann Hermann* csinál Adelebsenben (Hannover). — Ezek a fecskék megszoktatásához föltétlenül szükségesek. A készbe szívesen betelepszének, míg, ha építeniök kell, a helykeresés és fészekrakás 2—3 héttel is késlelteti a költést és így a második költés ivadékai gyöngék arra, hogy az őszi elköltözés fáradalmait megbirhassák. Ezért pusztul belőlük annyi. — Ágbogát, vagy *fészektartó csészét* úgy csinálhatunk, ha körülbelül egymagasságban levő 4—5 ellentétes rügy, vagy hajtás között a főágat elmetszszük. Sövényeken és fákön a legkülönbözőbb magasságokban alkalmazhatjuk.

Sövényül: som, fagyal, rózsa, gyertyán, galagonya, kökény, sefü-sefa gledicia, ákác stb. alkalmas. Gondozva szép is és hasznos is, mert véd ember, állat, szél és vihar, meg a kiszáradás ellen, nedvesen tartja a földjét s a növéshez szükséges kipárolgó szén-sav szétterülését akadályozván, a bekerített hely tenyészetét fokozza. Költés és fészkelés idején azonban nem szabad nyesni s a száraz levelet nem szabad a tövéből elkotorni, hogy zörgése a közeledő ellenséget elárulja. — Ezért a metszést kora tavasszal, vagy késő ősszel kell eszközölni.

Védelmi bokrokat, fákat (gömb. ákác), és *helyeket* is tanácsos ültetni, illetve félre eső helyeken gyök-törzsek, föld, kőhalmaz csinos összerakása által előállítani. Sok hasznos madár beléjük telepszik, különösen, ha tüskékkel hozzáférhetetlenekké teszszük a ragadozóknak.

Magas partokba, fél méternél vastagabb, szabadon álló falakba, töltések és hidak oldalaiba czélszerű *partifecske fészkeket* betolni. — Ezeket legczélszerűbb agyagból gyurni és égetni s aztán 2—2½ cm. magasan homokkal megtölteni. Alakja olyan, mint a lopótöké. — Méretei: 30—35 cm. hosszú, 4 cm. széles, 3 cm. magas bejáró cső, amely 14 cm. hosszú és széles és 12 cm. magas zárt kiszélesedésben végződik. Ezt vízszintesen kell a keletre, vagy délre néző partba vagy falba ágyazni, úgy hogy a bejáró cső széle a falból ki ne lássék, hanem 1—2 cm-rel beljebb legyen. Igen alkalmas eszköz a nagy hasznu fali fecske megtelepítésére, ha 10—15 dbot helyezünk el egyszerre, 60—70 cmnyi közelségben.

A madárvédelemhez tartozik továbbá a madarak *téli etetése*, amit a falevelek elhullásával meg kell kezdeni és folytatni kell, különösen hó és kemény fagy idején, egészen a rügy fakadásig. Ocsu, törött kendermag, szárított bodza, gabona, tökmag napraforgó mag, faggyuba kenve vagy külön is, azonkívül szalonna, zsiradék, konyha hulladék és pedig csibebél, szárnyas-fej és más e féle is, különösen alkalmas erre. Szórjuk ezeket északról és szél ellen is védett nyílt helyre, vagy alacsony szélű dobozba, amelyet szintén hideg és szélmentes nyílt helyen helyezünk 2—2 $\frac{1}{2}$ m. magasan földel alá. A földel szélére tanácsos zsinegen lóggó dióbelet, vagy magvakkal egybegyurt fagygyu gölyócskát akasztani csalogatónak. Tanácsos faágakra és szélmentes helyekre ugyanigy töltött, 30—40 cm. hosszú, 2—5 cm. vastag olyan facsövecskéket akasztgatni ki, a melyek köröskörül furulya módra lyukasak, hogy a kis madár a töltelékét belőlük kiszedhesse. Fő az etetőhely megválasztásánál, hogy délnek, vagy délkeletnek és szélmentes, csöndes, világos, nyílt helyen legyen, a melyet macska vagy más ragadozó észrevétlenül megközelíteni ne tudjon. Az etető készülék fő kelléke pedig az, hogy könnyen hozzáférhető legyen és mindamellert az ételt se hó, se zuzmara, se eső ne érhesse *de azért a madár észrevegye*. — Ezért alkalmaznak az ételtartó magasságában keskeny üveg oldalt a mesterséges etetőkre. Mivel pedig némelyik hasznos madár egyáltalán nem megy az etetőbe, védett helyen és csendes időben *a földre* is ki kell szórni, meg az alkalmas faágakra is oda kell erősíteni a faggyuba gyurt eledelt, hogy az ilyenek se maradjanak táplálék nélkül.

Iskolákban, köztereken, temetőkben különösen czélszerű, sőt szükséges a nyilvános etetés és sohase felesleges. Mert a hasznos madár naponkint rendes körutat tesz és mindig, ugyanabban a pontos időben jelenik meg az etetőnél, amelyet nem keres fel többé, ha a természetes eledelét újra fölleli. Nem kell tehát attól tartani, hogy oda szokik majd és nem hajt hasznót, ha etetjük és nyilvánvaló, hogy akkor kezdődik a téli etetés, amikor a madár az etetőt először fölkeresi és addig kell etetni, amig csak ott mutatkozik.

Védeni kell végül a hasznos madarat az *ellenségei ellenében* is. Első tehát, hogy mi magunk ne tartozunk ezek közé, vagyis se a madarat se a fiát, vagy a fészket *ne bántuk, se bántani ne hagyjuk*, hanem azt megakadályozván, a *tettést büntetessük*. Az állatellenséget pedig tartuk távol a madártól és irtsuk szükség szerint. Ilyenek 1. **a mezei poczok**, 2. **vizi poczok**, 3. **hőrcsög**,

4. borz, 5. nyest, 6. **nyuszt**, 7. vidra, 8. menyét, 9. **vadmacska**, 10. **kóbor (elvadult) macska**. (A macska egyáltalán nem érdemel kiméletet. Vagy madár, vagy macska. A kettő együtt, — kivéve az egészen elszelidült, háztól el nem mozduló macskát, — nem lehetséges. A mig macskát tartunk, addig hasznos madár nem tenyészhetik a háztájon, se nagy-nagy környékén sehol.) 8. görény, 11. mókus, 12. pele, 13. ürge, 14. nagyobb egerek, 15. **patkány**, 16. nagyobb kigyó, 17. nagyobb pók, 18. nagyobb fajta csiga, 19. **szarka**, 20. **karvaly**, 21. **héja**, 22. **szajkó**, 23. nagy gébics, mint a melyek a madarat vagy a fészekalját és tojást szokták tetemes mértékben pusztitgatni. Nem kell tulságosan kimélni végül a *verebet* se, mert ez nem sokkal több hasznot hajt, mint a mekkora kárt tesz s e mellett a hasznos madarat a közelében meg nem türi. (Tafferner Béla és Demuth Károly rendkívül hasznosnak tartják, mert igen sok kártékony bogarat elpusztít és a szőlőre rendkívül veszedelmes kendermagbogarat csakis a veréb pusztítja. Természetes, hogy ilyen helyen a legmesszebb menő védelmet érdemli, de csakis ilyen helyen.)

Ez igen röviden a madárvédelem. És ez *nem agyrém, vagy kivihetetlen, valami, mert hiszen annyit, hogy ne bántsa s alkalmilag bántani se hagyja a madarat, hogy néhány fészkelőt elhelyezzen, bokrot és kőrakást megtűrjön és napraforgót ültessen, végül, hogy galyazáskor ágbogra messen és télen némileg etessen, — mindenk könnyen megtehet.*

A 70—80 év előtti híres madáreldorádónak vége. Oda van annak minden érdekessége minden haszna. Fáj és fájhat biz ez. — A madárvédelmet nem nálunk kezdték. Norvégiában évszázados szokás volt, hogy karácsonykor csépeletlen kévékkel vendégelték meg a madarakat, hadd örüljenek azok is. — Skandináviában századok óta készítik a mesterséges földalatti lyukakat a buvár és cigányrécze számára, a melyekből azután okszerűen és rendszeresen elszedegetik és piacra viszik a madártojások bizonyos nagy hányadát és a melybe a vad madarak hűségesen odajárnak tojogatni. Angliában is régi a madárvédelem, de mivel nagyon különálló, a módja nem ismeretes.

Németalföldön Kolinger lelkész és Nesselbert már 1828. körül üzik és hirdetik.

Nálunk Petényi János Salamon, meg az előszóban nevezettek kezdik hangoztatni a madárvédelmet, a melynek történetét a „Madárvédelem“ I. füzetében vázoltam. Azóta, mint láttuk, többen kedvet kaptak hozzá.

Hát kell is foglalkoznunk vele! A szülők és előljárók példája lehetne legfőbb irányadó. Iskolák, hatóságok és más intézmények udvara és kertjei mind berendezkedhetnek e célra. — Hiszen, ha jól sejtem, mint társadalmi tényező se jelentéktelen a madárvédelem. A lélek és szív nevesítés, a gyöngédebb érzések ébresztése és fönntartása mind karöltve jár vele. Igaz ugyan, hogy a képek, műtárgyak, könyvtárak s a művészet és tudomány szintén ezt az eszmét szolgálják, ámde nehezen hozzáférhetők. Hol a mód és a költség hozzájuk? és még ha meg van is, mennyi előtanulmányt és hozzáértést igényelnek.

A természettel való foglalkozás azonban e nélkül is el lehet és a felsoroltakat mind együtt és mind ingyen nyújtja.

Szépség, összhang, arányosság, kellem, érdekesség, művészi, festői, szobrászi, zenei, költői, egyszerűség és, ha kell, a tudományos anyag is, itt mind együtt van és mind kézenfekvő.

Ezer és egy ok tehát, hogy figyelemre méltassuk és komolyan foglalkozzunk vele.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	4
Madárvédelmi mintatelepek	7
A gazdasági tényezők jelentősége nálunk	12
A nevelés	14
Állat- és növényvédelem	16
A madár... ..	16
Növényvédelem	19
Káros állatok... ..	19—24
Hasznos állatok	20
Az okszerű madárvédelem	21
Tenyésztés	21
Fészekodvak, fészkelők stb.	21
Védelmi ültetvények	25
Téli etetés	24
A madarak állatellenségeinek irtása	26
Történelmi előzmények	27

